

Giredi 2

KOTARA 2

XITSONGA

RIRIMI

RA LE KAYA

**Nkunguhato
wa Dyondzo**

KU TIPALUXA/MAENDLELO YO HLELA

Eka vatirhikulorhi,

Ma amukeriwa eka Nongonoko wa NECT Ririmi ra le Kaya!

Mi ta xiyisisa leswaku switirhisiwa swa NECT Ririmi ra le Kaya swa Kotara 2 swi tumbuluxiwile hi xinkadyana lexitsongo swinene. Hi xivangelo lexi, ha amukela leswaku ku hlela loku yaka emahlweni na ku cincacinca swi nga ha va kona.

Hi nga tsakela leswaku na n'wina mi va na vun'wini wa switirhisiwa leswi, na ku tirhisana na xipanu xa hina ku endla mpfuxeto nkarhi na nkarhi na ku antswisa vuhundzuluxi. Loko mi kuma swihoxo, mi komberiwa ku landzelela maendlelo lawa ku vika:

- 1 Rhumela email eka adirese leyi faneleke:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2 Eka ntila wa nhlokomhaka, tsala tsalwa leri yelanaka. Xikombiso: GIREDI YA 3 KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA DYONDZO MAPAPILA YA 45–47
- 3 Eka miri wa imeyili, longoloxa ku cinca loku fanelaka ku endliwa. Kumbe, ndlela yin'wana, endla ku cinca ebukwini kutani u sikena kumbe u teka xifaniso xa papila ra kona, kutani u swi khomanisa kutani u rhumela hi imeyili.
- 4 Loko u ri na mhaka leyikulu ya ririmi leyi u lavaka ku hi lemukisa, hi kombela u kombisa hi ku swi tsala eka ntila wa nhlokomhaka. Xikombiso: VUMBHONI BYA RIRIN'WANA RA MUGANGA
- 5 Kutani, eka miri wa imeyili, U komberiwa ku hlamusela mhaka.
- 6 Mi komberiwa ku rhumela ti-imeyili hinkwato ti ri na vito, xiyimo na nomboro ya riqingho ra n'wina, leswaku hi ta kota ku tihlanganisa na n'wina loko swi fanela ku va na nkanerisano na n'wina.
- 7 **Hi khensa ku hoxa xandla hi ku engetela ntokoto wa n'wina eka phurogiremu leyi. Hi lava ku tiyisisa leswaku vuhundzuluxi bya kahle, lebyi lulameke eka ririmi rin'wana na rin'wana byi andlariwile eka matsalwa hinkwawo.**

Leswi nga endzeni

Tinotsi ta Maendlelo	v
Maendlelo Xidzi	xiii
Vhiki 1 Nkongomelo: Hi na switwi	1
Musumbhunuku	3
Ravumbirhi	8
Ravunharhu	13
Ravumune	20
Ravuntlhanu	24
Vhiki 2 Nkongomelo: Hi na switwi	29
Musumbhunuku	31
Ravumbirhi	36
Ravunharhu	41
Ravumune	48
Ravuntlhanu	52
Vhiki 3 Nkongomelo: Ku endla swihoxo	57
Musumbhunuku	59
Ravumbirhi	64
Ravunharhu	68
Ravumune	75
Ravuntlhanu	79
Vhiki 4 Nkongomelo: Ku endla swihoxo	85
Musumbhunuku	87
Ravumbirhi	92
Ravunharhu	98
Ravumune	104
Ravuntlhanu	109
Vhiki 5 Nkongomelo: Ku hlayiseka na vutihlamuleri	113
Musumbhunuku	115
Ravumbirhi	120
Ravunharhu	125
Ravumune	132
Ravuntlhanu	136

Vhiki 6 Nkongomelo: Ku hlayiseka na vutihlamuleri	141
Musumbhunuku	143
Ravumbirhi	148
Ravunharhu	154
Ravumune	160
Ravuntlhanu	165
Vhiki 7 Nkongomelo: Mindhavuko	169
Musumbhunuku	171
Ravumbirhi	176
Ravunharhu	180
Ravumune	187
Ravuntlhanu	190
Vhiki 8 Nkongomelo: Mindhavuko	195
Musumbhunuku	197
Ravumbirhi	202
Ravunharhu	207
Ravumune	213
Ravuntlhanu	217
Vhiki 9 Nkongomelo: Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?	221
Musumbhunuku	223
Ravumbirhi	228
Ravunharhu	232
Ravumune	238
Ravuntlhanu	242
Vhiki 10 Nkongomelo: Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?	247
Musumbhunuku	249
Ravumbirhi	254
Ravunharhu	259
Ravumune	265
Ravuntlhanu	270

Tinotsi ta Maendlelo

Mimbuyelo ya dyondzo

Kotara leyi, vadyondzi va wena va fanela ku fikelela mimbuyelo leyi:

KU YINGISELA NA KU VULAVULA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku vula kumbe ku yimbelela 4 wa swinsin'wana kumbe tinsimu tintshwa.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku va na xiave eka nkanerisano wa tilasi ku avela hi vutivi bya masungulo.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku kanerisana hi xitori xo hlaya swin'we, va tirhisa rimba ra nkanerisano tanihi xiletelo.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku endla switori swa vona vini eka nghingiriko wa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku vulavula hi leswi va swi tsaleke.
- 6 Vadyondzi va fanela ku twisisa na ku kota ku tirhisa ntivomarito lowu landzelaka:

kwata	riendzo	vuhandzuri	khoma hi tingana	chava	mphikizano
chavelela	ntsako	eku heteleleni	ku tihlamusela	nkombiso	mimpfuxeto
tatasela	rhurhumela	nghwazi	ku titshemba	minsiha	muyingiseri
humelela	tsandzeka	xihoxo	nghozi	hi xikongomelo	faya
matandza yo fayeka	futa	vukheta	khunguvanyeka	faya	chayisa
tshova	ti toloveta	tsalatsala	dyondza	nandzu	mutivi
nonoha	olova	ku tikukumuxa	honisa	kombela ku rivaleriwa	hlayiseka
hlayisekanga	ku tihlamulela	vutihlamuleri	chava	hatlisa	kavanyeteka
valanga	ringeta	ku tisola	khombo	xivindzi	lemukisa
xilemukiso	xivindzi	nga chavi nchumu	khukhuriwa	nghwazi	vuphunta
ku va hava vutihlamuleri	ndhavuko/ntolovelo	ntlangu	ndhavuko	ndhawu	vumba
nkhavisio	rixaka	hundzisela	vukhongereri	ku wisa	ripfumelo

nkhuvo wa vukati	tinxakanxaka	ntirho	xisirhelelo/ vhojili	sari	yarmulke
mehndi	nhlamuselo	n'wendzi	hlomisa	muteki	swa ntiyiso
swianakanyiwa	ntiyiso	vunwa	rimpfani	titumbeta	mahanyelo
humesa	ongwe i inki	karhata	muhlaseri	ku twa	ku nga hlamuseli ntiyiso
Mars	mpfhuka	mianakanyo	tialiyensi	pulanete	mahungundlela
atikili	ndzavisiso				

NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO NA MIMPFUMAWULO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku tiva mimpfumawulo hi ku yi vula.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku lemuka mimpfumawulo leyi landzelaka hi ku olova.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku twanana na ku hambanisa mimpfumawulo leyi landzelaka:

tsh	nkh	ndh	mby	khw	mbh
khw	mbh	nts	nhw	ntsh	ntlh
mbhv	nghw	ntshw	ndzhw		

Vadyondzi va fanele va kota ku ava marito lama landzelaka hi swiphemu:

tshopi	tshinya	tshivela	tshika	tshova	tshama
nkhavi	nkhavaxelo	nkhutazo	ndhawu	ndhambi	ndhundhuma
ndhundhuzela	ndhuna	mbyana	mbyatsu	mbyindla	khwatsi
khwela	khwita	khwiri	khwati	khwayerere	mbhuri
mbhoni	mbhongolo	mbhovo	mbhandzu	ngwenya	ngwedi
ngwidi	hlwela	hlwerisa	hlwehlwe	ntsakisi	ntsengo
ntsariso	ntsema	nhwanyana	nhwala	ntsheketo	ntshava
ntshamelo	ntshuxeko	nthlontlho	ntlhambi	ntlhamu	ntlhavelo
mbhvacha	mbhvuvu	nghwazi	nghwendza	nghwetlisa	nghwanyo
nghwetla	nghwazani	yintshwa	ntshwatii	ntshwukiso	ndzhwalo

KU HLAYA

Vadyondzi va fanele va kota ku hundzuluxa marito lama landzelaka:

tshopi	tshinya	tshivela	tshika	tshova	tshama
nkhavi	nkhavaxelo	nkhutazo	ndhawu	ndhambi	ndhundhuma

ndhundhuzela	ndhuna	mbyana	mbyatsu	mbyindla	khwatsi
khwela	khwita	khwiri	khwati	khwayere	mbhuri
mbhoni	mbhongolo	mbhovo	mbhandzu	ngwenya	ngwedi
ngwidi	hlwela	hlwerisa	hlwehlwe	ntsakisi	ntsengo
ntsariso	ntsema	nhwanyana	nhwala	nhwii	ntsheketo
ntshava	ntshamelo	ntshuxeko	ntlontlho	ntlhambi	ntlhamu
ntlhavelo	mbhvacha	mbhvuva	nghwazi	nghwendza	nghwetlisa
nghwanyo	nghwetla	nghwazani	yintshwa	ntshwatii	ntshwee
ntshwukiso	ndzhwalo				

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya marito lama landzelaka hi ku ma vona:

vuhandzuri	paka	khadi	riendzo	hiseka	duma
mphikizano	nyanyuka	buluka	khuzela	lalela	faya
nongonoko	raha	khugule	swiphiso	swihoxo	chuhanga
nonoka	vatokoti	phasela	exinyameni	lahlekile	buloho
epurasini	xivindzi	nchinginya	tlhontlhile	ribuwa	dzindza
timbita	vukheta	khavisa	vumba	exibakabakeni	ndhavuko
muzala	n'wahuva	fesitivhali	micato	entshemula	vukharana
cinca	muhlaseri	timitara	pulanete	bvumba	vuxokoxoko
ribuweni	dzinginisa				

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya na ku hlanganisa xitshuriwa tanihi xikombiso lexi landzelaka:

Poto ra pfuta ri lava ku lemiwa. Pfala phayiphi ya mati. Pfala nomu loko u ahlamula. Nenge wa mina wu pfimbile. Ndzi ta pfuka hi awara ya nhungu na mixo. Famba u ya pfulela mati exiphayiphanini. Kokwana u pfunile masaka ya mavele ya mune. Ku pfuma gireme hala ka muakelani.

NTWISISO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku endla minkumbetelo hi xitshuriwa hi ku hlaya swifaniso.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tsundzuka vuxokoxoko hi xitshuriwa.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku rungula hi xitshuriwa.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku landzelerisa swiendleko eka xitshuriwa.
- 5 Vadyondzi va fanele va sungula ku twisisa leswaku swi vula yini ku va na xifaniso xa miehleketo, ku hlanganisa, ku kumbetela na ku tivutisa hi xitshuriwa.
- 6 Vadyondzi va fanele va kota ku anakanya xitshuriwa hi ku tirhisa rimba ra nkanerisano.
- 7 Vadyondzi va fanele va kota ku hlamula swivutiso swa ntwisiso leswi tsariweke swa xitshuriwa.

- 8 Vadyondzi va fanele va kota ku endla nkomiso wa xitshuriwa.

KU TSALA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku dirowa xifaniso lexi hundzisaka nhlamuselo.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku engetela lebulu yin'we kumbe timbirhi eka leswi va swi diroweke.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku hetisa rimba ra matsalelo ro koma.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala x wa tindzimana hi ku tirhisa rimba ra matsalelo kumbe kungu.
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala: nongonoko/papila.

KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku hlayela ehenhla ku suka eka tibuku ta vona to hlaya leti ringanisiweke eka ntlawa wa lava va swi kotaka na mudyondzisi.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tirhisa vutivi bya mimpfumawulo, vuthala bya mbangu na ku lemuka marito ya ntolovelo loko va ri eku hlayeni.
- 3 Vadyondzi va fanele va sungula ku tikambela hi voxe ku tsundzuka marito na matwisiselo.

Switirho na switirhisiwa leswi Nyikiwaka

Tekelani enhlokweni leswaku hinkwaswo switirhisiwa leswi nyikiwaka i swa xikolo. Switirhisiwa swi ta humesiwa kan'we ntsena, kutani swi fanele swi rhekhodiwa na ku hlayisiwa.

Eka Kotara 1 vadyondzisi va nyikiwa switirhisiwa leswi landzelaka:

1 Tibodo to hlovohatiwa ta nkombiso xa 4

Tirhisa tibodo leti ku endla rimba ra mintirho ya wena ya vhiki. Vhiki rin'wana na rin'wana, endla nkombiso wa: mpfumawulo na marito ya wena; marito lama tirhisiwaka ngopfu; nkongomelo wa marito ya ntivomarito; mimpfapfarhuto/swifaniso; na rimba ra matsalelo.

2 Chati/tichati ta Ntivontsalo

Endla nkombiso wa tichati leti emahlweni ka tlilasi, leswaku vadyondzi va ti vona kahle. Vadyondzisi va Giredi 1 na 2 va ta nyikiwa tichati ta matsalelo ya Nkandziyiso wa Ntivontsalo. Vadyondzisi va Giredi 2 na 3 va ta nyikiwa tichati ta Ntivontsalo ta matsalelo ya Nkandziyiso na ta matsalelo yo Koka.

3 Kotara 1: Nkunguhato wa dyondzo

Tirhisa nkunguhato lowu wa dyondzo ku vona leswi faneleke ku dyondzisiwa siku na siku. Maendlelo hi vuenti ma ku byela leswi u faneleke ku dyondzisisisa xiswona

dyondzo yin'wana na yin'wana. Mavhiki mambirhi lawa yo sungula eka Kotara 1, u ta landzelela nongonoko wa ndzetelo.

4 **Kotara 1: Xiletelo xo Landzelerisa ntirho**

Tirhisa tsalwa leri ku hetisa Nkunguhato wa Dyondzo wa Lembe na Lembe na Nkunguhato wa Kotara ya wena. Gwajula na ku tsala masiku eka dyondzo yin'wana na yin'wana na le ka nghingiriko wa mahlelelo loko u ri karhi u endla. Tikambisise eka madyondziselo ya wena.

5 **Kotara 1: Buku Leyikulu**

Tirhisa buku leyikulu ya switori loko ku ri nkarhi wa tidyondzo to Hlaya Swin'we. Ku na nhungu wa switori hi kotara – xitori xin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana.

6 **Kotara 1: Phakete ra switirhisiwa**

Phakete ra switirhisiwa ri katsa minchumu leyi landzelaka:

- **Maphepha ya swikombakomba ya Marito** ya nyikiwela nkongomelo wa ntivomarito; marito lama tirhisiwaka ngopfu; mimpfumawulo na marito. Tsemelela u veka hi nxaxamelo lowu faneleke. Tirhisa maphepha ya swikombakomba ya marito na tibodo ta nkombiso.
- **Mimpfapfarhuto ya nkongomelo wa ntivomarito** ya nyikiwile laha swi faneleke. Tsemelela u veka hi nongonoko lowu faneleke. Tirhisa maphepha ya swikombakomba leswi swa marito na tibodo ta nkombiso.
- **Maphepha ya Vutshila byo hlamusela xitori** ya nyikiwile eka nkongomelo wun'wana na wun'wana. Lowu i nongonoko wa 3 kumbe 4 wa swifaniso leswi hlamuselaka xitori. Ku na 10 wa minkandziyiso hi phepha rin'wana na rin'wana – rin'we hi ntlawa lowutsongo. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.
- **Maphepha yo Rhekhoda Mahlelelo** ya nyikiwile ku rhekhoda mbuyelo na swibumabumelo swa kotara.

7 **Kotara 1: Maphepha yo Hlaya 8**

Ku nyikiwile nhungu wa maphepha yo hlaya hi kotara – rin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana kusukela eka vhiki ra vu3 ku fikela eka vhiki ra vu4. Tirhisa maphepha lawa na tlilasi hinkwayo hi nkarhi wo hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka. Ku na 20 wa minkandziyiso hi phepha rin'we ro Hlaya. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.

Endlelo ra Ntolovelo hi Vhiki na Vhiki: 7 wa tiawara

- 1 Nongonoko wa madyondzelo wu landzelela endlelo ro fana ra ntolovelo vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Leswi swi olovisela vadyondzisi na vadyondzi ku swi landzelela.
- 3 Vadyondzi va nga tilulamisela nghingiriko lowu landzelaka loko va tiva ntolovelo lowu.
- 4 Endlelo ra ntolovelo ri huma eka nkarhi wa mpimohansi wa Ririmi ra le Kaya eka XIPHOKHAMA: 7 wa tiawara hi vhiki.
- 5 Ntolovelo lowu wu endliwe leswaku wu tirha tanihi xiphemu xa nongonoko wa tindzimimbirhi ku katsa na nongonoko wa madyondzelo ya PSRIP EFAL.

- 6 U komberiwa ku endla nkombiso wa/damarheta ntolovelo lowu etlilasini ya wena na ku ringeta ku wu dyondza hi mbilu!

MUSUMBHU-NUKU		RAVUMBIRHI		RAVUNHARHU		RAVUMUNE		RAVUNTL-HANU	
Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15
		Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15		
Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15				
Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15			Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15
Ku tsala	30			Ku tsala	30				
Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	

Malulamiso hi vhiki na vhiki

Swi na nkoka swinene ku tsundzuka leswaku nongonoko wa Ririmi ra le Kaya wu hungutile xilaveko xo KUNGUHATA hi vadyondzisi, kambe ku TILULAMISELA swa ha laveka! Ndzhenga wun'we kan'we hi vhiki, hlanganani na vatirhikuloni (hinkwavo vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo), kutani mi tilulamiso swin'we.

Loko u ri karhi u tilulamisa, tsundzuka ku:

- 1 Hlaya nkunguhato wa dyondzo wa vhiki rero.
- 2 Tiyisisa leswaku u tiva na ku twisisa maendlelo/madyondziselo lawa ma faneleke ku tirhisiwa. Loko swi nga ri tano, yana eka xiyenge lexi tsariweke 'Maendlelo hi Vuenti' ku endla mpfuxeto hi laha swi faneleke ha kona.
- 3 Lexi landzelaka, langutisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto kumbe swifaniso leswi lavekaka eka nkongomelo wa ntivomarito, marito lama tirhisiwaka ngopfu, mimpfumawulo na rimba ra matsalelo. Lulamisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Tsemelela makhadi ya swikombakomba kumbe mimpfapfarhuto.
 - b Ringeta ku swi damarheta eka bokisi ro tiyela kumbe phepha.
 - c Loko swi koteka, lamineta kumbe u khavhara hi pulasitiki.
 - d Veka makhadi ya swikombakomba swa dyondzo eka mvhilopho, kumbe u swi boha hi rhekere.
- 4 Hlengeleta swin'wana switirhisiwa leswi u nga swi lavaka, ku katsa swifaniso kumbe minchumu leyi khomekaka.

- 5 Languta leswaku Buku Leyikulu yi tshamisekile.
- 6 Hlaya misingiriko ya le ka Buku yo tirhela ya DBE leyi u faneleke ku yi hetisa.
- 7 Titolovete ku endla tidyondzo ta ku tsala.
- 8 Tiyisisa leswaku Xiletelo xa wena xo Landzelerisa xi fambisana – na – masiku ku suka eka vhiki leri hundzeke na ku tikambisisa ku ya emahlweni ka wena.

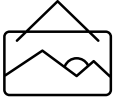
Minkongomelo na nkarhi lowu kongomisiweke eka ku Hlaya

NOMBORO YA VHIKI	NKONGOMELO	XITSHURIWA XO HLAYA SWIN'WE	PHEPHA RA KU HLAYA
1	Hi na switwi	Dintle a endzela Dumi	1
2	Hi na switwi	Nyasha exitejini	2
3	Ku endla swihoxo	Jabu u hakasa matandza	3
4	Ku endla swihoxo	Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani	4
5	Ku hlayiseka na vutihlamuleri	Duma na vanghana va yena va lahleka	5
6	Ku hlayiseka na vutihlamuleri	Vusi na ribuwa ra nambu	6
7	Mindhavuko	Xitori xa kokwana wa mina wa xisati	7
8	Mindhavuko	Ntsheketo wa micato yinharhu	8
9	Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?	Xana a wu swi tiva?	9
10	Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?	Gugu a kuma leswikulu	10

Kotara 1: Nongonoko wa Mahlelelo

Nongonoko wa Makambelelo wu endliwile hi ku ya hi mpfumelelo wa *Abridged Section 4* ya XIPHOKHAMA. Leswi swi nga kumeka endzhaku ka Xiletelo xo Landzelerisa ntirho xa kotara yin'wana na yin'wana.

Minkombiso etlilasini

TIBODO TA NKOMBISO

- 1 Tanihi xiphemu xa nongonoko lowu, u ta nyikiwa mune wa tibodo ta nkombiso ta mihlovo yo hambanahambana letikulu.
- 2 Bodo yin'wana na yin'wana yo hlovohatiwa yi ta tirhisiwa ku kombisa ntlawa wo hambana wa marito ya vhiki.
- 3 Tirhisa tibodo leti hi mukhuva lowu:
 - a **Bodo ya rihlaza** – nkombiso wa nkongomelo wa marito wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya vhiki.
 - b **Bodo ya wasi** – nkombiso wa marito lama tirhisiwaka ngopfu vhiki rero.
 - c **Bodo ya xitshopana** – nkombiso wa mpfumawulo na marito ya vhiki.
 - d **Bodo ya pinki** – nkombiso wa rimba ra matsalelo ya vhiki.
- 4 Marito lama ma fanele ku cincywa vhiki rin'wana na rin'wana.
- 5 U komberiwa leswaku u nga tshiki nkongomelo wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya lembe hinkwaro. Minkombiso yi fanele yi va leyi nga na vuxaka na nkongomelo lowu u wu endlaka. Loko tlilasi hinkwayo yi tele hi marito na mimpfapfarhuto a yi tiyiseleki, naswona vadyondzi a va nge he ma lemuki marito lawa.
- 6 Loko u susile marito na mimpfapfarhuto, veka kahle efayilini.
- 7 Hlayisa kahle marito lawa leswaku u ta kota ku ma tirhisa lembe leri landzelaka.

TAFULA RA NKONGOMELO

- 1 Ringeta ku tumbuluxa tafula ra nkongomelo etlilasini ya wena.
- 2 Tirhisa ndhawu leyi ku endla nkombiso wa swifaniso na minchumu yo khomeka leyi yelanaka na nkongomelo.
- 3 Lebula minchumu leyi, leswaku vadyondzi va ta kota ku dyondza ntivomarito lowu.

Maendlelo Xidzi

Malawulelo ya tlilasi

Man'wana ya maqhinga ya nkoka ya malawulelo/mafambiselo ya tlilasi ya katsiwile tanihi 'maendlelo hi vuenti'. Lawa hi wona maqhinga lama tirhisiweke minkarhi hinkwayo laha ka nongonoko lowu, kutani swi na nkoka ku ma landzelela.

Xikongomelo: ku antswisa nkarhi – eka – ntirho, matikhomelo na ntirhisano exikarhi ka vadyondzi. Ku hunguta ku kavanyeteka ka tidyondzo. Ku tivisa xiphemu xa ntlangu ku dyondza.

MATSHAMELO NA MINTLAWA LEYITSONGO

- 1 Swi na nkoka swinene ku ti nyika nkarhi na ku xiyisisa hi vukheta leswi vadyondzi u va tshamisisaka xiswona etlilasini.
- 2 Loko u ri karhi u endla leswi, swi na nkoka ku tekela leswi enhlokweni:
 - a **Tshamisisa vadyondzi hi vuswikoti byo hambana-hambana** – a wu lavi vadyondzi lava tikeriwaka ku tshama swin'we, na lava nga na vuswikoti swinene va tshama swin'we. Hlanganisa vadyondzi leswaku tlilasi hinkwayo yi va ndhawu ya vadyondzi va vuswikoti byo hambanahambana.
 - b **Tshamisisa vadyondzi hi vukheta ku papalata kwetlembetano na huwa.** U nga tshamisisi vadyondzi lava karhatanaka swin'we. U nga tshamisisi vadyondzi lava nga miyeriki ku vulavula swin'we. Papalata swiphiqu hi ku hambanisa vadyondzi lavo tano.
- 3 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka leswaku vadyondzi va tirha hi mintlawu leyitsongo.
- 4 Mintlawu leyi yi fanele ku va ya 3–4 wa vadyondzi, lava tshameke swin'we ekusuhi. Endla leswi, leswaku loko u byela vadyondzi ku tirha hi 'mintlawu ya vona leyitsongo' va swi endla hi xihatla na hi ku olova, va nga rhendzeleki ngopfu.
- 5 Loko vadyondzi va tshame hi mintlawu, ndlela yo olova yo vumba mintlawu leyitsongo i ku va vadyondzi vambirhi eka ntila wa le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga le ndzhaku ka vona eka ntila wa vumbirhi. Va nga vumba ntlawu wa mune hi xihatla na hi ku olova.
- 6 U nga tshikeli leswi emavokweni ya vadyondzi. Teka xiboho xa leswi u nga ta vumbisa xiswona mintlawu leyitsongo etlilasini ya wena, kutani u va toloveta leswi va nga ta yisa xiswona eka mintlawu leyi hi xihatla va miyerile.
- 7 Loko u vona leswaku mavumbelo lawa ya ntlawu a ma tirhi, cinca maendlelo hi ntlawu – u nga sindzisi/boheleli vadyondzi ku tirha swin'we.

MALAWULELO YA MINKANERISANO YA NTLAWA

- 1** Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka vadyondzi ku khoma minkanerisano hi ntlawa.
- 2** Toloveta vadyondzi ku endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Xosungula, vadyondzi va fanele ku va eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
 - b** Leswi landzelaka, vadyondzi va fanele va tekela enhlokweni swivutiso swa nkanerisano kumbe rimba.
 - c** Kutani, mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a kuma nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana, naswona:
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Swi fambisa xisweswo
- 3** Ku nga va mavonelo ya kahle ku tirhisa 'nhonga leyi khavisiweke/ribye/xa nchumu' ku lawula leswi.
 - a** Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xa nchumu ku fana na nhonga leyi khavisiweke kumbe ribye.
 - b** Munhu loyi a khomaka xa nchumu lexi hi yena a vulavulaka, lavan'wana hinkwavo entlaweni va yingisela.
 - c** Loko mudyondzi wosungula a vulavurile, yena u fanele ku hundzisela xanchumu xa kona eka mudyondzi loyi a landzelaka, swi fambisa sweswo.
- 4** Loko ntlawa wu fanele ku ya nyika mbuyelo, naswona hinkwavo va hlamurile, ntlawa wu nga hlawula tinhlamulo to antswa swinene ta xivutiso xin'wana na xin'wana.

MIGINGIRIKO YO NCICA MAHLAYELO

- 1** Hi minkarhi hinkwayo ya tidyondzo ta ku Hlaya hi Ntlawa loku leteriwa, vadyondzisi va fanele ku tirha na mintlawwa yimbirhi.
- 2** Exikarhi ka mintlawwa leyimbirhi, swi na nkoka ku teka 'xinkadyana xo gingirika' u nga si va tshamisisa ku va va endla nghingiriko wa ku Hlaya eka khadi leri landzelaka.
- 3** Endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Loko u hetile ku tirha na vona, tlherisela Ntlawa wa 1 ematafuleni ya vona.
 - b** Kombela tlilasi ku ku nyika ndleve.
 - c** Endla Nghingiriko wo Cinca Mahlayelo na tlilasi hinkwayo.
 - d** Tlherisela vadyondzi va ya tshama ehansi na Khadi ra ku Hlaya.
 - e** Va hlamusele hi nghingiriko lowu nga ta landzela eka Khadi ra ku Hlaya.

- f** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va sungula va heta nghingiriko lowu va nga le ku wu endleni va nga si ya eka lowu landzelaka – va fanele ku tirha hi rivilo ra vona.
- g** Vitana Ntlawa wa 2 ku ta va ta tirha na wena.
- 4** Eka kotara ya 1, hi bumabumele leswaku u tirhisa Migingiriko leyi ya 4 ya ku Cinca Mahlayelo na vadyondzi:

Nghingiriko wa 1: Mudyondzisi u ri

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku va ta endla mifambafambo yo hambanahambana, ku fana na ku: khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula kanharhu; na swin'wana na swin'wana.
- 3** Loko u sungula u ku 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta leswi va lerisiwaka swona.
- 4** Loko u nga vuli leswaku 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va fanele ku yima va ku whii!
- 5** Loko mudyondzi o encenyeta loko u nga vulanga leswaku mudyondzisi u ri: 'mudyondzi yoloye u humile naswona u fanele ku tshama ehansi'.
- 6** Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a salaka a yimile.

Nghingiriko wa 2: Ntlangu wo cina

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku u ta tlanga vuyimbeleri eka riqingho ra wena.
- 3** Loko vadyondzi va twa vuyimbeleri, va fanele ku cina.
- 4** Xikan'we kan'we loko u tima vuyimbeleri, vadyondzi va fanele ku 'oma'/tiya.
- 5** Pfulela u tima vuyimbeleri minkarhi yo hlayanyana, ku endlela leswaku vadyondzi va cina kutani va oma/tiya minkarhi yo hlayanyana!

Nghingiriko wa 3: Dzinginisa, dzinginisa, oma

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 3** Vadyondzi va fanele ku swi vula na wena naswona va fanele ku dzinginisa miri loko va ri karhi va ku 'dzinginisa'.
- 4** Loko va fika eka 'oma' va fanele va yima va nga tshukuvanyi naswona va miyerile!
- 5** Vuyeleda leswi minkarhi yo hlayanyana.

Nghingiriko wa 4: Xitulu xa mina na mina

- 1 Byela vadyondzi ku suka va yima ekusuhi na switulu swa vona. Ku fanele ku ri na ndhawu ematlhelo ka vona.
- 2 Nyika vadyondzi swiletelo leswi va nga ta swi landzela – va fanele va swi endla hi xihatla naswona va miyerile.
- 3 Swiletelo leswi hinkwaswo swi mayelana na xitulu naswona va titolovela ku tirhisa marito yo komba swiyimo.
- 4 Nyika swiletelo swo fana na ku:
 - yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - tlakula xitulu xa wena
 - khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - tlula hi le henhla ka xitulu xa wena
 - swin'wana na swin'wana

Migingiriko wa swanomo

Ekusunguleni ka dyondzo ya Ririmi ra le Kaya hi Musumbunuku, Ravunharhu na Ravuntlhanu u ta endla nghingiriko wa swanomo. Leyi i migingiriko ya ku vulavula na ku yingisela eka nongonoko lowo. Yi kunguhatiwe hi vukheta ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku vulavula va ri voxe.

Ku dyondzisa Nkongomelo wa Ntivomarito

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa matwiselo, minongoti na ntivomarito ya xiakhademiki eka vadyondzi, ku endlela ku antwisa ku hlaya hi ntwisiso na ntivo. Ku antwisa na ku fuwisa vadyondzi hi vutivi bya ririmi leri faneleke ku tirha hi ku hetiseka eka Xiyimo xa le Xikarhi.

- 1 Dyondzisa vadyondzi marito yanharhu mantshwa eka nkongomelo wa ntivomarito.
- 2 Tirhisa maendlelo ya 'KEBV' ku dyondzisa ntivomarito/marito lamantshwa.
- 3 KEBV i nkomiso wa marito: Komba, Encenyeta, Byela na Vula
- 4 A hi minkarhi hinkwayo swi olovaka ku endla swiendlo swa mune eka rito ra nkongomelo wun'wana na wun'wana – endla leswi faneleke.
 - a K – kombetela eka xifaniso kumbe xilo xa ntiyiso, loko swi endleka.
 - b E – Encenyeta nkongomelo wa marito, loko swi endleka.
 - c B – Byela vadyondzi leswi rito ri vulaka swona. Nyika nhlamuselo yo olova ya rito.
 - d V – Vula rito eka xivulwa, kutani vadyondzi va hlaya hi le ndzhaku ka wena.
- 5 Endzhaku ka loko u dyondzisile ntivomarito ya nkongomelo wa vhiki rero, vekela marito eka bodo, xikan'we na xifaniso xa rito ra nkongomelo.
- 6 A hi vadyondzi hinkwavo lava nga tsundzukaka rito ra nkongomelo lowuntshwa xikan'wekan'we. U nga vileli hi swona, naswona u nga endli leswaku vadyondzi va vuyelela marito ko talatala.

- 7 Vadyondzi va ta hlhngana na ntivomarito lowuntshwa minkarhi yo tala exikarhi ka nkongomelo, kutani va ta nyikiwa nkarhi wo vumba ntivomarito wa vona lowu tiyisisiweke.

Risimu kumbe Swisin'wana.

Nkongomelo: Ku katsakanya vutivi lebyintshwa bya ntivomarito wa vadyondzi. Ku dyondza hi ku tlanga.

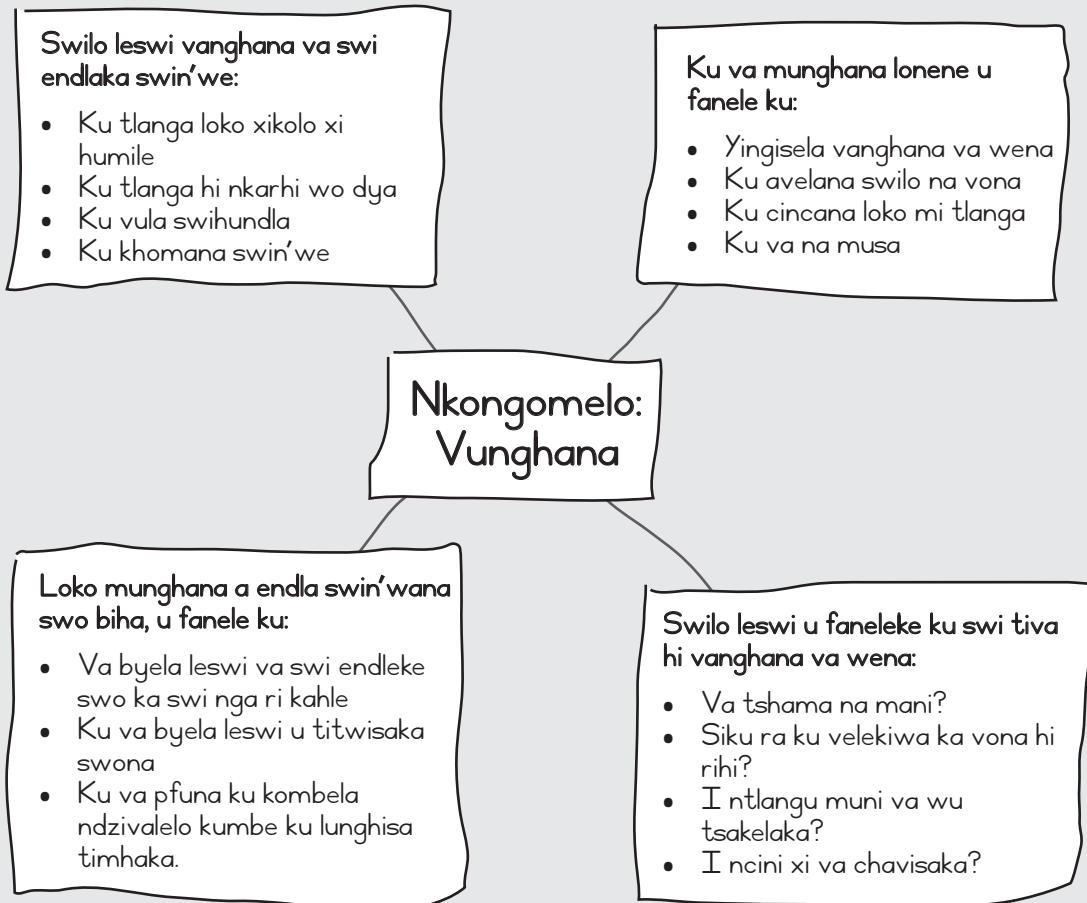
- 1 Risimu kumbe swisin'wana swo karhi leswi u nga ta swi endla na vadyondzi swi longoloxiwile eka nkunguhato wa dyondzontsongo.
- 2 Endzhaku ka nkarhi, vadyondzi va ta tiva tinsimu na swisin'wana leswi, kutani va swi yimbelela xikan'wekan'we.
- 3 Hambiswiritano, loko swi sungula ku dyondzisiwa, u fanele ku dyondzisa vadyondzi marito, swiendlo na noti, loko swi ri kona.
- 4 Dyondzisa vadyondzi risimu kumbe swisin'wana hi layini hi ndlela leyi:
 - a Yimbelela tilasi risimu hinkwaro kumbe u ri vulavula kunene.
 - b Nyika nhlamuselo ya rona eka vadyondzi loko swi fanela.
 - c Yimbelela kumbe u vula layini yo sungula, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - d Yimbelela kumbe u vula layini ya vumbirhi, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - e Yimbelela kumbe u vula tilayini to sungula timbirhi xikan'we, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - f Yana emahlweni hi ndlela yaleyo ku fikela loko u va dyondzisa risimu hinkwaro kumbe swisin'wana.
- 5 Minkarhi hinkwayo nghanisa na swiendlo leswi faneleke swa risimu kumbe swisin'wana.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku kombela ku yimbelela tinsimu leti va ti tsakelaka eku heteleleni ka siku – leyi i ndlela yo tsakisa ya ku tiyisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Ku tivisa nkongomelo: Ndlela ya vutivi byo rhanga

Nkongomelo: ku kamba na ku kombisa vutivi byo rhanga bya vadyondzi bya nhlokomhaka, na ku aka eka leswi va swi tivaka hi mayelana na nhlokomhaka. Ku kombisa maveketelelo ya kahle ya vutivi hi ndlela ya xigirafiki hi ku tirhisa maqhinga ya mepe wa miehleketo.

- 1 Eka nghingiriko lowu, mudyondzisi u sungula hi ku endla mepe wa miehleketo hi ku hatlisa exitsalelweni.
- 2 Mudyondzisi u dirowa xirhendzevutana xi ri na vito ra nkongomelo exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Tlhandlama, mudyondzisi u vutisa vadyondzi: Mi tiva yini hi nkongomelo lowu?

- 4 Mudyondzisi u tsala ehansi miehleketo ya vadyondzi ematlhelo ka mepe wa miehleketo. Mudyondzisi u fanele ku hlengeleta miehleketo yo fana, xikombiso, loko nkongomelo wu ri 'Vunghana' u nga va na mepe wa miehleketo lowu langutekaka ku fana na lowu:

- 5 Eka vhiki ra vumbirhi ra ndzhendzeleko, mudyondzisi u ta tirhisa mepe wa miehleketo ku pfuna vadyondzi ku pfluxeta na ku tianakanya eka leswi va nga swi dyondza eka vhiki ro sungula ra ndzhendzeleko.
- 6 Mudyondzisi u ta vutisa vadyondzi: Hi swihi leswintshwa na leswi tsakisaka leswi mi nga swi dyondza hi nkongomelo lowu ku fika sweswi?

Ku rungula xitori xo titumbuluxela Vhiki ra 1

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Ngingiriko lowu wu nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirhisa miehleketo na vutumbuluxi, ntivomarito wa nkongomelo wa vona lowuntshwa na vuswikoti byo longoloxa ku tumbuluxa xitori xintshwa.

- 2 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawana ya vona.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo. U ta kuma leswi eka Switirhisiwa.
- 4 Maphepha lama yo tumbuluxela eka wona ya na 3–4 wa swifaniso leswi nga tirhisiwaka ku tumbuluxa xitori xo yelana na nkongomelo.
- 5 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 6 Nyika vadyondzi minete yin'we kumbe timbirhi ku ta na miehleketo ya vona.
- 7 Endzhaku ka swona vadyondzi va ta nyiketana hi ku nyika mavonelo ya vona ya xitori.
- 8 Famba u rhendzeleka u ri karhi u yingisela vadyondzi vo hambanahambana loko va hlamusela switori swa vona.
- 9 Hlengelela maphepha lama a va tirhela eka wona u ma hlayisa kahle leswaku ya ta tirhisiwa eka vhiki leri landzelaka.
- 10 Khutaza vadyondzi ku hlayela un'wana xitori ekaya.

Ku rungula switori swo titumbuluxela Vhiki ra vu2

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawana ya vona.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ntsariso wa ntumbuluxo wa nkongomelo.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hundza, va endle switori swa vona vinyi hi ku ya hi swifaniso.
- 5 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha hi ntlawa ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va xa vutumbuluxi, kambe xi fambelana na swifaniso.
- 7 Byela tlilasi ku yingisela.
- 8 Kombela 1–2 wa mintlawana yo hambanana ku hlayelana switori swa mintlawana ya vona.
- 9 Khensa vadyondzi ku va va hlayelanile switori.

Ku kanela hi Xitshuriwa xo Hlaya Swin'we

Nkongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi vuswikoti byo ehleketa hi vuenti na ku xopaxopa na vuswikoti byo katsakanya na ku va nyika nkarhi wa ku titoloveta na ku antswisa vuswikoti lebyi. Ku aka ku titssembha eka vadyondzi hi ku va nyika nkarhi wo tumbuluxa na ku humesela mavonelo ya vona, ku hlela, hlanganisa na xakahata. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene entlaweni lowuntsongo.

- 1 Ku kana hi xitshuriwa xo hlaya swin'we swi endliwa hi Ravuntlhanu.
- 2 Sungula hi ku tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
- 3 Endzhaku ka swona, hlaya u tlhela u hlamusela rimba ra nkanerisano eka vadyondzi.
- 4 Vadyondzi va fanele ku twisisa leswaku a ku na ku ahluriwa ka tinhlamulo to pfuleka no pfaleka – ku hambana hi tinhlamulo na mavonelo swa amukeleka.
- 5 Eku heteleleni ka dyondzontsongo, byela tlilasi ku yingisela.
- 6 Eka timinete to hetelela, kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku byelana tinhlamulo.
- 7 Khensa vadyondzi hi tinhlamulo na xiave lexi va nga va na xona.
- 8 Loko tinhlamulo ti nga ri tona kumbe ti fanele ku ndlandlamuxiwa, lulamisa kumbe u vutisa swivutiso swo tlhontha miehleketo.

Ndzemuko wa mimpfumawulo/Ntivontsalo

Giredi ya 1 na 2 (ku fikela nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa ntivontsalo.

Nkatsakanyo: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku tirhisa makambeleo ya nkamafundza ku kambela vadyondzi ndzemuko wa mimpfumawulo na ku tsundzuka mimpfumawulo na ntivontsalo lowu va dyondzeke. Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo hi ku tilulamisa Ku tirhisa nkambelo wo xiyaxiya hikwalaho ka xikongomelo xa makambelo ya mafundza.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo, vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo, mapeletwana na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta switoloveto. Loko se va swi kota, va fanele ku tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku petsa phepha hi le xikarhi; na ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji na ku suka eka 6–10 hi le xikarhi ka pheji. (nhlayo ya mimpfumawulo; mapeletwana yi ta hambana ku ya hi dyondzo hi dyondzo)
- 4 Kombela vadyondzi ku tsala ehansi mpfumawulo, peletwana kumbe rito lo ku u ma vula – va fanele ku matsala etlhelo ka nomboro leyi nga yona. Loko va nga swikoti ku tsala mpfumawulo kumbe rito va fanele ku tsala xitlhenguso.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo, mapeletwana na marito lawa va nga ma dyondza.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiseni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - Va fanele ku vona loko va swi kota ku tsala mpfumawulo, peletwana na rito hi ndlela ya kahle.

- Va fanele ku tlhela va vona loko va tiva ku endla maletere hi ndlela ya kahle.
- 7 Vitanela mimpfumawulo, mapeletwana na marito eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
 - 8 Kutani, u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 9 Tsala tinhlamulo leti lulameke exitsalelweni, vula mpfumawulo u ri kari u hlamusela maendlelo ya ku tsala
 - 10 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 11 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi ku i vamani va lavaka ku pfuniwa.

Ku dyondza Mpfumawulo Wuntshwa na Marito: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku hluvukisa ndzemukiso wa mimpfumawulo. Ku hlamusela hi ku hetiseka ku dyondzisa fonimi ya Ririmi ra le Kaya na mapeletwana eka vadyondzi; ku titoloveta ku vona na ku tirhisa fonimi na mapeletwana lama nga dyondziwa eka rito.

Ku dyondzisa mpfumawulo wuntshwa.

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla xikombakombani, xikombiso: /p/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo x3.
- 3 Kanela hi ku fana na ku hambana ka mpfumawulo wa/p/hi Ririmi ra le Kaya na hi Xinghezi.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka fureme ra xialifabete.
- 5 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama tirhisaka mpfumawulo wa/p/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: poto, patu, pume, peni.

Tivisa marito mantshwa.

- 1 Vulela rito rin'wana na rin'wana ehenhla loko u komba vadyondzi marito lama nga eka xikombakombana yo fana na: tana, pana, bana, fana
- 2 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena loko u tshikelele mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 3 Damarheta swikombakomba swa marito eka bodo ya nkombiso wa mimpfumawulo.

Ku tsala maletere Mantshwa na Marito: Masiku ya Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vadyondzi ku tsala hi ku hetiseka na ku tsala tigrarafeme leti yelana na tifoneme leti va nga ti dyondza hi nkholuko.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku tsala hi ndlela ya ku tsala maletere hi ku kokela eka mimpfumawulo leyi dyondziweke.

- 2 Kombokisa ku tsala mimpfumawulo exitsalelweni – hlamusela maendlelo ya ku vumba maletere u ri kari u tsala
- 3 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka nhloko ya vona ehenhla ka desika.
- 4 Kutani yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 5 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 6 Vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 7 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi ku tsala mimpfumawulo eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 8 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikini hi tintiho ta vona.
- 9 Hi ku gimeta, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 10 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 11 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo wuntshwa lowu dyondziweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

Ku hambanisa na Ku twananisa: Masiku ya Ravumune

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetisisa na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemuko na vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanisa tefonimi na mapeletwana lama dyondziweke hi vadyondzi hi ndlela ya ku hlaya na ku tsala va ri voxo. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka hi nkunguhato wa dyondzontsongo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: huma
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu: /h/u/m/a/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /h/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito/m/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune/hetelela wa rito./a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: huma
- 9 Kombokisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /h/u/m/a/= huma
- 10 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hu/.
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ma/
- 12 Vula peletwana ra vunharhu ra rito:
- 13 Kombokisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hu/ma/= huma.
- 14 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: Tana. Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito?/t/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito?/a/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito?/n/
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumune wa rito?/a/.
- 4 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemuphemu: /t/a/n/a/
- 5 Tsala rito exitsalelweni: Tana.
- 6 Lerisa vadyondzi ku twananisa mpfumawulo eka rito: /t/a/n/a/= tana
- 7 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/ta/
- 8 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?/na/. Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito?/ta/-/na/
- 9 Vuyelela maendlelo lawa hi rito ra nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravunharhu

Ku kuma Rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika nkarhi vadyondzi ku katsakanya vutivi bya tifonimi leti va nga tidyondza. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanyisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tifonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu.

hl-	u	ph	t
m	a	e	i
h	k	n	l

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki Ravumbirhi xikombiso: /hl/na/ph/.
- 2 Hluta mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana hinkwayo exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke/ hlu/phe/ka/.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga vumba rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/hl/kumbe/ph/
- 6 Kombisa vadyondzi ku vumba rito ro fana na: /hu/ma/
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga vumba marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na hlupheka kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na nkumba.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: hl, ph
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Ku pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa hlupheka, nkumba na man'wana, xikombiso: hlupheka, huma, mati, tana, phema, kama, hlula, phepha, hluka.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo/ Ntivontsalo

Giredi ya 2 na 3 (ku fikela loko nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa Ntivontsalo

GIREDI 2 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALO

Ku cinca marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mpfumawulo na ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku tshikelela na ku lemuka ku cinca ka marito kumbe swivulwa, leswi cincaka nhlamuselo ya marito kumbe swivulwa.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanele ku endla nghingiriko lowu va nga KOKELI. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva hi ku ringanela ku kokela, kombela vadyondzi hi ku va lerisa ku hetisisa nghingiriko wa ku kokela.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku nomboro ku suka eka 1-5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula layini exikarhi ka nomboro yin'wana na yin'wana.
- 4 Tsala xivulwa lexi nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo exitsalelweni kusuhi na nomboro 1, ku fana na:
 - 1 Ndzi lava buku.
- 5 Lerisa vadyondzi ku kopa xivulwa etibukwini ta vona.
- 6 Kutani, u lerisa vadyondzi ku tsala tidyondzo to hambana ta timofini. (hi Xinghezi kumbe Xibunu – rivitavito) ekusuhi na nomboro ku fana na:

- 2 U
3 Ni
4 Xi
5 Va
- 7 Lerisa vadyondzi ku tsarisisa xivulwa, va tirhisa tin'wana ta tinhlokomhaka ta timofini (Xinghezi na Xibunu – riviti)
- 8 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 9 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalalo wa vona.
- 10 Eku heteleni ka dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku kokela loko u ri karhi u tsala.
- 11 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi tin'wana na tin'wana va ti vonaka, ku fana na laha xivulwa xi cincaka.
- 12 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
- Ndzi lava buku.
 - Mi lava buku.
 - Hi lava buku.
 - Va lava buku.
- 13 Kutani u va lerisa ku teka pensele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 14 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 15 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i va mani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va nga tsandziwa hi mimpfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 1-2

NTIVONTSALO

Vun'we na Vunyingi bya Marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlanya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva matsalele hi ku ringanela ya ku koka, va kombele hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.

- 2 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka.
Vun'we na Vunyingi bya marito.
- 3 Endzhaku u va byela ku tsala nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ya pheji, tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa kusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
- 2 ricece
- 3 movha
- 4 n'wana
- 5 mufana
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala marito hi vunyingi.
- 8 Hi timinete to hetelela ta ntlhanu ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi leti va ti vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata patironi leyi, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
swimanga
- 2 ricece
ticece
- 3 movha
mimovha
- 4 n'wana
vana
- 5 mufana
vafana
- 11 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku koka, va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va vadyondzi va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 3-4**NTIVONTSALO****Vun'we na Vunyingi: Musumbhunuku**

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanyo mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we va tiva matsalele yo koka, va kombeli hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka. Vun'we ni Vunyingi bya swivulwa.
- 3 Kutani u va byela ku nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi – Swivulwa

- 1 Ximanga xi nwa masi.
- 2 Ricece ra rila.
- 3 Movha wu yimile.
- 4 N'wana wa rila.
- 5 Yindlu yi wile.
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala nakambe swivulwa hi le vunyingini.
- 8 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Swivulwa

- 1 Ximanga xi ti chela hi masi.
Swimanga swi ti chela hi masi.
- 2 Ricece ra rila.
Ticece ta rila.

3 Movha wu yimile.

Timovha ti yimile.

4 N'wana wa rila.

Vana va rila.

5 Yindlu yi wile.

Tiyindlu ti wile.

- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana vadyondzi va nga tsandzeka mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku kola!

MIMPFUMAWULO

Pfuxeta mimpfumawulo hi ku hambanisa na ku twananisa: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemukiso wa mimpfumawulo, na vuswikoti byo twananisa no hambanisa tefonimi leti dyondziweke na mapeletwana, hi ndlela yo kota ku hlaya na ku tsala va ri voxo ku engetela vutivi bya tefonimi na mapeletwana hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo hi Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hlamba.
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: hl/a/m/b/a/.
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /hl/.
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /a/.
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /m/.
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /b/.
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/.
- 9 Tsala rito exitsalelweni: hlamba.
- 10 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 11 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hl/.
- 12 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /a/.
- 13 Vula peletwana ra vunharhu ra rito: /m/.
- 14 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 15 Vuyelela rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hloma.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito?/hl/.
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito?/o/.
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito?/m/.
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/.
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /hl/o/m/a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: hloma.
- 9 Lerisa vadyondzi xikan'we na wena ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /hl/o/m/a/= hloma.
- 10 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/hl/.
- 11 Vutisa vadyondzi: Hi rini peletwana ra vumbirhi ra rito?/ma/.
- 12 Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/o/ma/= hloma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Wa endla...

- 1 Byela vadyondzi ku humesa tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka: va tsala marito lama sungulaka hi p
- 2 Kutani, u byela vadyondzi ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini emakumu ka pheji.
- 3 Vitanela mapeletwana ya 5 kumbe marito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na nomboro leyi nga yona. Va fanele ku tirhisa vuswikoti byo twananisa na ku hambanisa ku va pfuna ku peleta marito lawa.
- 5 Vadyondzi va fanela ku khwathata mpfumawulo lowu hlawuriweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 6 Eka timinete timbirhi to hetela ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, kutani u khwathata mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 7 Byela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona hi pensele ya mihlovohlovo.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ndlela ya ku tsala mpfumawulo lowu hi ku koka eka dyondzo leyi landzelaka.

NTIVONTSALO**Ku tsala letere/maletere mantshwa na marito: Ravumbirhi na Ravunharhu wun'wana na wun'wana**

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa vuswikoti byo lulamisa hi nkholuko wa ku tsala tigrifimi leti yelanaka na fonimi leyi dyondziweke.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku endla maletere hi ku koka hi mpfumawulo lowu dyondziweke.
- 2 Dyondzisa letere rin'wana na rin'wana lerintsongo na lerikulu.

- 3 Kombisa ku tsala mpfumawulo exitsalelweni – hlamusela matsalele ya maletere u ri karhi u tsala.
- 4 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka tinhloko ta vona ehenhla ka desika.
- 5 Kutani, yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 6 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 7 Hambiswiritano, vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 8 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi na ku tsala mpfumawulo emihlaneni hi tintiho ta vona.
- 9 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikini hi tintiho ta vona.
- 10 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 11 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 12 Loko u kombisa marito, tshikelela tindlela leti maendlelo ya maletere hi ku koka ya hlanganaka na man'wana.
- 13 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

MIMPFUMAWULO

Ku cincana maletere: Ravumune

Nkongomelo: Ku lulamisa na ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku vapfuna ku langutisa na ku lemuka ku cinca kun'we ka rito leri cincaka mahlamuselelo ya rito.

Ndza endla...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana ku tsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito mambirhi lama u nyikiweke wona eka nkunguhatontsongo wa dyondzo mo fana na: vila, sila.
- 3 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ringeta ku vona leswaku hi wihi mpfumawulo lowu hambaneke eka marito lamambirhi.
- 4 Kombisa vadyondzi ku kuma ku hambana eka marito lawa: vila, sila.
- 5 Hlamusela ku hambana, eka mimpfumawulo leyi/b/na/s/mimpfumawulo ya hambana, kambe swin'wana na swin'wana eka rito swa fana!

Ha endla...

Xiyenge xa 1

- 1 Tsala exitsalelweni marito mambirhi lama nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na cela, sala.

- 2 Vutisa vadyondzi ku hambana ka marito lawa?
- 3 Vitana mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana eka marito lawa, cela, sala.
- 4 Hlamusela ku hambana eka marito lawa.

Xiyenge xa 2

- 1 Kutani, tsala exitsalelweni rito leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na vila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we lowu nga cincaka eka rito ku aka rito rin'wana.
- 3 Tsala nongonoko wa miehleketo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na mila, rila cela, tsala.

Wa endla ...

- 1 Tsala rito exitsalelweni leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na mila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo lowu nga sivaka letere leri ku endla leswaku ku va na ku hambaka ka rito?
- 3 Lerisa vadyondzi ku vumba marito yo tala hi laha va kotaka ha kona, ku siva mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 4 Eku heteleleni ka dyondzo, vitana vadyondzi nakambe.
- 5 Vitana vadyondzi ku ta exitsalelweni kutani u tsala rin'wana ra marito ya vona.
- 6 Famba hi rito hi rito, u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu nga cinciwa, xik: vila, rila, cela, tsala.

MIMPFUMAWULO

Ku kuma rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku katsakanya vutivi bya vona bya tefonimi leti va tidyondzeke. Ku pfumelela vadyondzi ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni rito leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu. Yi katsa swin'wana swa swirhangi.

ph-	u-	p	-ema
th-	t	a	-isa
k	e	m	-ima

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki: /ph/na/th-/
- 2 Pfuxeta hinkwayo mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga la henhla.

- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke, ku fana na: /th/a/m/u/k/a/= thamuka.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/ph/na/th/
- 6 Kombisa vadyondzi ku umba rin'wana rito ro fana na/m/a/n/a/n/a/= manana.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa, ku fana na phula, kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na tima.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: ph, th.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa: phema, thamuka, phuta, thuka, tima, phema, tisa, pume, kamu, pima, muka.

Ku hlaya swin'we na Maqhingana ya matwisiselo

Xitori xo hlaya swin'we lexintshwa xi hlayiwa vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku hlaya swin'we ku endliwa hi ndlela leyi:

Musumbhunuku: Loko u nga si hlaya

Ravumbirhi: Ku hlaya ro sungula

Ravumune: Ku hlaya ravumbirhi

Ravuntlhanu: Endzhaku ko hlaya

Eka nkarhi lowu wa ku hlaya swin'we, tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va tshamisekile naswona va kota ku vona swifaniso leswi nga eka buku leyikulu. Tsundzuxa vadyondzi hi leswi u nga swi langutela hi nkarhi wo hlaya swin'we, ku fana na:

- Tshama kahle u MIYELA
- Veka MAVOKO ya wena emindzhumbyini
- Veka MATIHLO na miehleketo ya wena eka xitori
- Timani MARITO ya n'wina (kombisa hi ku pfala ka nomu)

Swikongomelonkulu swa ku hlaya swin'we eka nongonoko lowu hi leswi landzelaka:

- 1 Vadyondzi va ta twa leswaku swi njhani ku hlaya xitori hinkwaxo xo tika ku tlula loko va hlaya va ri voxe, hikuva vadyondzi a va na mhaka hi xiphemu xa xithekiniki xo hlaya, va languta ntsena eka leswi xitori xi vulavulaka hi swona na swimunhuhata. Vadyondzi va nga tiphina hi xitori, kutani va hluvukisa ku rhandza ku hlaya.
- 2 Loko mudyondzisi a hlayela xitori ehenhla, u ta va a karhi a kombisa vuswikoti byin'wana byo hlaya: U hlaya ku suka eka papila ro sungula ku fika ro hetelela; u hlaya ku suka ehenhla ka papila ku fika ehansi; u hlaya ku suka eka ximatsi ku ya eka xinene;

u landzelela swihikahato; u hlaya hi ku khuluka hi rivilo ra kahle; u hlaya a karhi a kombisa, leswi pfunaka ku hlamusela xitori. Vadyondzi va dyondza vutshila byo tala hi ku languta muhlayi loyi a swi kotaka.

- 3** *Loko mudyondzisi a karhi a hlaya, u humesa nhlamuselo hi ku: komba xiphemu xa xifaniso; hi ku tirhisa swikombiso; na ku cincacinsa rito. Mudyondzisi u ta engetela nhlamuselo, hi ku yima a nyika nhlamuselo ya rito. Hi ku yingisela mudyondzisi na ku n'wi langutisa, vadyondzi va ta va va karhi va dyondza vutshila lebyintshwa bya ririmi.*
- 4** *Kutani, xa nkoka swinene, hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, mudyondzisi u ta dyondzisa ndlela yo ehleketa hi xitori, na ndlela ya ku aka ku twisisa ka vona ka xitori. Eka nongonoko lowu, hi hlawule ku aka vuswikoti swa xikambelantwisiso hi ku endla xikombiso na ku dyondzisa maqhinga yo hambana ya xikambelantwisiso. Maqhinga ya matwisiseho lama landzelaka ma tirhisiwa:*
- *Bvumba*
 - *Xifaniso xa miehleketo*
 - *Lava tsalwa*
 - *Nkomiso*
 - *Ehleketeta hi tsalwa*
 - *Endla vuhlanganisa*
 - *Ku kumbetela*
 - *Ku endla ndzavisiso*

MAQHINGA YA MATWISISELO

Tafula leri nga laha hansi ri nyika vuxokoxoko bya qhinga rin'wana na rin'wana.

Qhinga ra 1: Bvumba	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va bvumba, va vula leswi va <u>ehleketaka</u> leswaku swi ta humelela eka xitori. Vadyondzi va nga bvumba leswi nga ta humelela hi ku languta xifaniso ebukwini. Va nga ha bvumba leswi nga ta humelela endzhaku ko hlaya papila ra tsalwa. Xo hetelela, vadyondzi va nga ha bvumba leswi va ehleketaka leswaku xitori xi nga hela njhani.
Xikongomelo	<i>Loko u endla vadyondzi va bvumba, u endla leswaku va ehleketa hi xitori va nga si xi hlaya. Vadyondzi va ta tirhisa vuthala ku kuma leswaku swimunhuhatwa i vamani, na leswaku ku ta humelela yini. Loko va bvumba, vadyondzi va hlukisa vuswikoti bya vona bya xikambelantwisiso hi ku ehleketa hi xitori.</i>
Magoza (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Languta xifaniso. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso. 5 Va kombi leswaku swifaniso swi hlangana njhani ku aka xitori.
Swikombiso (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku humelela yini laha? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi titwa njhani? Hikokwalaho ka yini? 3 U ehleketa leswaku u ta vona yini eka xifaniso lexi landzelaka?

Magoza (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya papila ra tsalwa. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso.
Swikombiso (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku ta humelela yini? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi ta endla yini? 3 U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani?

Qhinga ra 2: Xifaniso xa miehleketo

Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla xifaniso xa miehleketo, va fanele va ehleketa hi leswi nga ta humelela eka xitori ku fana na mbonakiso wa le ka movhi. Va fanele va ringeta ku vona xitori emiehleketweni ya vona xi karhi xi humelela.
Xikongomelonkulu	<i>Xifaniso xa miehleketo xi pfuna ku nyika nhlamuselo ya marito eka papila hi ku ma hundzuluxela eka mbonakiso wo huma eka movhi emiehleketweni ya vadyondzi. Xifaniso xa miehleketo xi pfuna vadyondzi ku vona leswaku timhaka eka tsalwa tihlangana njhani. Leswi swi va pfuna ku aka ku twisisa ku ehleketa hi xitori hinkwaxo, ku nga ri hi papila hi papila.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vula: Sweswi hi ta ti endlela xifaniso xa miehleketo xa xitori onge hi langute movhi. 3 Lerisa vadyondzi ku pfala mahlo ya vona. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yingisela marito kutani va endla movhi emiehleketweni ya vona.
	<ol style="list-style-type: none"> 4 Hlaya tsalwa nakambe. 5 Byela vadyondzi hi xifaniso xa wena xa miehleketo. (Kombisa xikili.) 6 Vutisa vadyondzi. U vone yini? (Ku humelele yini eka movhi wa wena?) 7 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta fambelana na leswi humelelaka eka xitori.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa loko Joe a hlula eka mphikizano. Onge ndza wu vona nyuku wu karhi wu huma enhlokweni wu haha ndhawu leyi hinkwayo. Onge ndza ma vona mahlo ya yena ma kongome eka layini yo hlula, na miri wa yena wu tirha hi matimba na ku tlula. 2 U na xifaniso xa njhani xa miehleketo? Ku humelele yini eka movhi wa wena?

Qhinga ra 3: Lavisisa tsalwa

Nhlamuselo	Lava swivutiso swa tsalwa hikuva hi swona swivutiso swa xikambelantwisiso. Swivutiso leswi swi vutisa vadyondzi ku ehleketa kumbe ku languta marito lama nga eka papila, na ku tsundzuka mahungu.
Xikongomelonkulu	<i>Swivutiso leswi i swo kambela ku twisisa ka marito eka papila. Qhinga leri ri komba vadyondzi ndlela yo komba na ku lavisisa rito ra xilotlelo leri nga ta va pfuna ku hlamula swivutiso leswi.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso hi vuxokoxoko lebyi nga eka tsalwa, ku fana na: Xana Joe a lava ku tlula mani eka mphikizano? 3 Pfumelela vadyondzi ku hlamula xivutiso. 4 XIYAXIYA: Pfuna vadyondzi ku kuma tinhlamulo hi ku komba rito ra xilotlelo leri pfunaka, kutani u lavisisa eka tsalwa rito ra xilotlelo. Leswi swi ta va kongomisa eka nhlamulo.

Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Joe a lava ku hlula mani eka mphikizano? 2 Joe u endle yini mphikizano wu nga si sungula? 3 Joe u titolovetele mphikizano rini? 4 Mphikizano a wu endleriwa kwihl?
Qhinga ra 4: Nkomiso	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla nkomiso, va ehleketa hi leswi nga humelela eka xitori. Va nga ha ehleketa hi swilo swin'wana, ku fana na: leswi va nga swi rhandza hi xitori, na leswi va nga swi dyondza ku huma eka xitori.
Xikongomelo	<i>Nkomiso wu komba leswaku vadyondzi va twisisile na ku ehleketa hi xitori. Ku kombela vadyondzi ku endla nkomiso wa xitori i ndlela ya kahle yo kambela ku twisisa ka vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa. 2 Tsundzuxa vadyondzi: Loko hi endla nkomiso, hi ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitori. Hi nga ehleketa na hi leswi hi nga swi rhandza hi xitori, na leswi hi nga swi dyondza ku huma eka xitori. 3 Nyika vadyondzi xinkadyana xo ehleketa hi xitori. 4 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku avelana nkomiso wa vona na vanghana. 5 Eku heteleleni, u nga byela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona, va tirhisa rimba ku va pfuna.
Swikombiso	Xitori: Joe u hlula eka mphikizano <u>Vadyondzi va nga komisa xitori hi ndlela leyi:</u>
	<p>Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vuriwa Joe loyi a lava ku hlula mufana wo tsutsuma swinene exikolweni, Sizwe eka mphikizano wo tsutsuma. Joe a titoloveta minkarhi hinkwayo, emakumu u n'wi hlurile Sizwe.</p> <p>Ndzi rhandze laha Joe a nga tsema ntambhu emakumu ka mphikizano – a swi tsakisa.</p> <p>Ndzi dyondze leswaku loko wo ringeta hi matimba naswona u nga lahleli thawuli u nga humelela.</p>
Qhinga ra 5: Ehleketa hi tsalwa	
Nhlamuselo	Loko mudyondzisi a ehleketa, mudyondzi u ehleketela ehandle hi tsalwa. U pfumelela vadyondzi ku twa leswi a ehleketaka hi swona hi tsalwa.
Xikongomelo	<i>Ku kombisa ndlela leyi u ehleketa hi yona hi tsalwa, hi dyondzisa vadyondzi swilo swimbirhi. Xosungula, hi dyondzisa vadyondzi leswaku vahlayi va kahle a vo hlaya marito ntsena, va ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Xavumbirhi, hi komba vadyondzi tinxaka ta miehleketo leyi vahlayi va kahle va nga na yona hi tsalwa.</i> <i>Hi ku endla leswi, hi komba vadyondzi ndlela yo ehleketa hi vutumbuluxi na ku xopaxopa hi tsalwa. Hi ku famba ka nkarhi, vadyondzi va ta sungula ku tiendlela leswi hi vox.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Ehleketa hi xivutiso kumbe miehleketo leyi muhlayi wa vuswikoti a nga va ka na yona hi tsalwa. (Miehleketo yi nyikiwile eka tibloko ta ku hlaya ko sungula na ku hlaya ka vumbirhi eka nkunguhato wa dyondzo.) 3 Vula: Ndzi vona/Ndzi lemuka...
Xikombiso	Ndza swi vona leswaku Sizwe u hleke Joe loko a ngenela mphikizano. Ndza tivutisa leswaku leswi swi ta hlundzukisa Joe?

Qhinga ra 6: Endla vuhlanganisi	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla vuhlanganisi, va fananisa switori na vutomi bya vona (tsalwa ka vun'winyi), kumbe eka tsalwa rin'wana (tsalwa eka tsalwa), kumbe eka swin'wana emisaveni (tsala ka misava).
<i>Xikongomelo</i>	<i>Ku endla vuhlanganisa swi pfuna vadyondzi ku twisisa tsalwa hi vuenti hi ku ri hlanganisa na swin'wana leswi va swi tivaka, kumbe leswi va nga tshama va tokota hi swona. Ku komba vadyondzi leswaku va nga endla vuhlanganisi hi tindlela to hambana: tsalwa eka tsalwa rin'wana, tsalwa eka vun'winyi, vutomi bya vona, na tsalwa eka misava – vuxokoxoko byin'wana lebyi va byi tivaka hi misava.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso, ku fana na: Hi rini laha a wu lava ku hlula eka swin'wana, ku fana na Joe? 3 Tirhisa ku kombisa ku nyika xikombiso xa nhlamulo, ku fana na: Loko Joe a lava ku hlula eka mphikizano, swi ndzi tsundzuxe hi laha a ndzi rhandza ku phikizana na sesi wa mina exikolweni. A kuma timaraka ta le henhla eka swilo hinkwaswo, vatswari va mina a va tinyungubyisa. A ndzi lava leswaku vatswari va mina va tinyungubyisa na hi mina.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Leswi swi ku tsundzuxa njhani hi vutomi bya wena? 2 Ndzi byeli hi nkarhi lowu swin'wana swo yelana na swona swi nga ku humelela? 3 Loko a wu ri Joe, a wu ta va u endle yini loko Sizwe a ku hleka? 4 U ehleketa leswaku Sizwe u titwe njhani loko Joe a n'wi hlurile? 5 Hi xihhi ximunhuhatwa xin'wana lexi xi ku tsundzuxaka xona?
Qhinga ra 7: Ku kumbetela	
Nhlamuselo	<p>Ku kumbetela swi nghanisa na ku tirhisa leswi u swi tivaka, xikan'we na leswi u nga swi hlaya ku bvumba kahle hi swin'wana leswi u nga swi hlaya eka xitori. Leswi hi leswi swi vuriwaka hi 'ku hlaya exikarhi ka mintila'. Loko vadyondzi va endla nkumbetelo, va bvumba kahle hi swin'wana eka xitori.</p> <p>Nkarhi wun'wana, mutsari a nga tsali vuxokoxoko hinkwabyo eka xitori.</p> <p>Mutsari u siya swiphemu swin'wana swa xitori swi nga helanga, leswaku vadyondzi va ta tikumela swona.</p>
<i>Xikongomelo</i>	<i>Vadyondzi va fanele va tihetisela swiphemu swa xitori hi ku kumbetela – va fanele va dyondza ku 'hlaya exikarhi ka mintila'. Ku endla leswi, va fanele ku tirhisa leswi nga tsariwa, xikan'we na leswi va swi tivaka ku ringeta ku kuma leswi nga tsariwangiki.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi. U tiva yini hi leswi? Tsalwa ri ri yini? 3 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swin'wana leswi hi nga bvumbaka swona hi leswi? Ku na swin'wana leswi tsalwa ri nga swi vuliki? 4 Vutisa vadyondzi: Hi nga kumbetela yini hi Joe hi leswi a tshama a ri eku titoloveteni? 5 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vona ta twala.

Xikombiso	<p>Tsalwa:</p> <p>Buti wa mina u endle xikombelo xo ya eyunivhesiti. Ndzi vuye ekaya kutani ndzi vona buti wa mina a khome papila a karhi a n'wayitela. Manana a ri eku rileni, naswona a ri eku hlekeni a karhi a n'wi vukarha.</p> <p>Ku kumbetela:</p> <p>Hi ku ya hi xikombelo lexi buti wa mina a nga xi endla xo ya eyunivhesiti, na leswaku u khome papila a vonaka a tsakile, hi nga bvumba leswaku xikombelo xa yena a xi humelerile.</p>
Qhinga ra 8: Ku endla ndzavisiso	
Nhlamuselo	Loko hi endla ndzavisiso eka tsalwa, hi ahlula hi xiphemu xin'wana xa tsalwa.
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va dyondzisiwa leswaku va fanele ku kambisisa leswi va nga swi hlaya, naswona va fanele ku seketela minkambisiso ya vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso xo kambisisa, kutani u va byela ku seketela nhlamulo ya vona. Xikombiso. U ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini swi nga ri kahle? 3 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta twala.
Xikombiso	<p>Swivutiso swin'wana swa ndzavisiso swi sungula hi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa... 2 U pfumelelana na... 3 Hi ku vona ka wena... 4 U rhandzile...

Laha hansi i nhlamuselo ya maendlelo hi vuenti ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya Ku hlaya swin'we: U nga si sungula ku hlaya; Ku hlaya ro sungula; Ku hlaya ravumbirhi; na Endzhaku ko hlaya. Hlaya tinhlamuselo leti ku kota ku twisisa nkholuko wa dyondzo yin'wana na yin'wana.

KU HLAYA SWIN'WE: U NGA SI SUNGULA KU HLAYA

MAQHINGA YA MATWISISELO: BVUMBA

Loko u nga si sungula ku hlaya, hi aka matwisisele ya vuswikoti hi ku endla leswaku vadyondzi va ehleketa hi xitori xi nga si hlayiwa.

- 1 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta languta swifaniso eka xitori, kutani va ehleketa hi xitori.
- 2 Byela vadyondzi leswaku, ku ya hi leswi va swi vonaka, va ta bvumba leswaku xitori xi ta vulavula hi yini. Leswi swi vula leswaku va ta tirhisa swifaniso ku ringeta ku bvumba leswaku xitori xi vulavula hi yini.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku a va fanelanga ku ehleketa hi xifaniso xin'we xi ri xoxe. Va fanele ku ehleketa hi ndlela leyi swifaniso swi nga na vuxaka hi kona. Va fanele va hlenganisa swifaniso hinkwaswo va ringeta ku kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
- 4 Komba vadyondzi khavhara ya xitori kutani u hlayela ehenhla vito ra xitori.
- 5 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku ta humelela yini eka xitori lexi?
- 6 Lexi landzelaka, languta xifaniso xin'wana na xin'wana eka xitori, loko u karhi u languta, vutisa vadyondzi:
 - a U vona yini eka xifaniso lexi?
 - b U ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
 - c U ehleketa leswaku ku ta humelela yini?
- 7 Loko vadyondzi va rivala ku yelanisa swifaniso swo hambana, va byeli ku endla leswi. Xikombiso, 'Wa tsundzuka leswaku mufana loyi a endla yini eka xifaniso xo hetelela? U endla yini sweswi? U ehleketa leswaku ku humelela yini?'
- 8 Loko u fika eka xifaniso xo hetelela, vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani (loko swi fanerile)?
- 9 Khensa vadyondzi ku va va bvumbile.
- 10 Loko u ri na nkarhi, hlaya xitori hinkwaxo kan'we u nga yimi.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RO SUNGULA

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka Ku hlaya ko sungula, hi sungula hi ku aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku hlaya na ku hlamusela vadyondzi xitori. Hi tlhela hi endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. Loko u nga si hlaya, byela tlilasi leswi u nga ta swi endla. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wa Ku hlaya swin'we. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe hi yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori.' Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi ri karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla muvhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi rito.
- 3 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ro sungula, hi kongomisa eka ku kombisa na ku dyondzisa maqhinga ya matwisiselo eka vadyondzi.
- 4 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 5 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka buloko. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.

- 6 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 7 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 8 Byela vadyondzi leswaku ku nga va na nhlamulo ya ku tlula yin'we ya xivutiso, na leswaku vadyondzi va nga va na mavonelo yo hambana.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RAVUMBIRHI

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka ku hlaya ravumbirhi, hi ya emahlweni na ku aka matwisiselo ya vuswikoti bya ku hlayela vadyondzi xitori, na ku kombisa ndlela yo ehleketa hi xitori. Nakambe, byela vadyondzi leswaku u ta endla yini. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wo Hlaya hi ku siyerisana. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe ku yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori. Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla movhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Lexi landzelaka, hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ra vumbirhi, u ta endla xikombiso leswaku u ehleketa njhani hi xitori.
- 3 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 4 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka tibuloko swa Ku hlaya ka vumbirhi. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.
- 5 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 6 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 7 Xo hetelela, byela vadyondzi ku vumba xivutiso hi tsalwa.
 - a Byela vadyondzi ku ehleketa va ri voxe hi xivutiso lexi va nga xi vutisaka hi tsalwa.
 - b Loko swi fanerile, tsundzuxa vadyondzi hi marito man'wana ya swivutiso, xikombiso: mani; yini; rini; kwini; njhani, hikokwalaho ka yini, hi miehleketo ya wena, u ehleketa leswaku, longoloxa, sw. na sw.
 - c Byela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, kutani va siyerisana swivutiso swa vona.
 - d Kutani, vutisa vadyondzi vo ka va nga talanga ngopfu ku siyerisana swivutiso swa vona na tlilasi.
 - e Nyika vadyondzi van'wana nkarhi wo hlamula swivutiso leswi.

KU HLAYA SWIN'WE: ENDZHAKU KO HLAYA

Xikongomelo xa nghingiriko wa Endzhaku ko hlaya i ku nyika vadyondzi nkarhi wo hlangeleta ku twisisa ka vona ka xitori, na ku titoloveta ku tirhisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Endzhaku ko hlaya, u ta endla yin'we ya minghingiriko ya mune:

- 1 Fanisa tsalwa.
- 2 Endla nkombiso wa xitori.
- 3 Ku hlamusela xitori hi swanomo kumbe ku tsala.
- 4 Matwisiselo yo tsala.

FANISA TSALWA

- 1 Tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona, na tibuku ta vona to tsalela kumbe phepha ro ka ri nga etsaleriwanga, pensele na tikhirayoni.
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta na xifaniso xa miehleketo hi swin'wana, va ta ehleketa leswaku xi languteka njhani, xi nuha njhani, naswona xi na mpfumawulo wa njhani. Va ta tlhela va va na xifaniso xa miehleketo hi leswi va titwisaka swona hi ximunhuhatwa lexi, ntlangu kumbe nchumu lowu humaka eka tsalwa.
- 3 Byela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona va wisa. Va hlayeli tsalwa nakambe.
- 4 Kutani, byela vadyondzi ku pfula mahlo ya vona, kutani va dirowa xifaniso xa miehleketo lexi va nga va na xona ku huma eka tsalwa. Va nga ha nghenisa mimfungho ku hlamusela risema, nantswo, sw. na sw.
- 5 Kutani, vadyondzi va tirhisa swo sungula swivulwa ku tsala xivulwa kumbe swivulwa hi leswi va nga na xifaniso xa miehleketo hi swona.
- 6 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, na ku siyerisana hi swifaniso swa vona swa miehleketo na munghana wa vona.

ENDLA NKOMBISO WA XITORI

- 1 Tshamisa vadyondzi eka mete, kumbe eka ndhawu yo miyela ehandle.
- 2 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta endla nkombiso wa swiphemu swa xitori lexi va nga xi hlaya.
- 3 Khoma buku leyikulu. Hlaya papila ro sungula.
- 4 Nyika vadyondzi xileriso xa leswi va faneleke ku endla nkombiso hi swona. (eka nkunguhato wa dyondzo)
- 5 Endla nkombiso wa xileriso na vadyondzi.
- 6 Vuyelela eka papila rin'wana na rin'wana.
- 7 Dyondzisa vadyondzi ku hlamula eka mpfumawulo leswaku va fanele ku miyela va yingisela loko u hlaya exikarhi ka swikombiso.

KU HLAMUSELA XITORI HI SWANOMO KUMBE KU TSALA

- 1 Tshamisa vadyondzi leswaku va ta ku yingisela.
- 2 Landzelela magoza eka nkunguhato wa dyondzo ku hlamusela swiphemu swin'wana swa xitori na vadyondzi.

- 3 Xo sungula, u ta kombisa ku hlamusela xin'wana ku huma eka xitori.
- 4 Lexi landzelaka, u ta byela vadyondzi ku ehleketa hi xin'wana eka xitori – a va fanele ku kopela leswi a wu hlamusela swona.
- 5 Kutani, vadyondzi va ta HUNDZULUKA VA VULAVULA kutani va siyerisana ku hlamusela na munghana wa vona.
- 6 Xo hetelela, u ta na vadyondzi vo ka va nga talanga ku ta siyerisana hi ku hlamusela tlilasi.
- 7 Loko dyondzo ku ri ku hlamusela loku nga tsariwa, vadyondzi va ta dirowa/tsala nhlamuselo ya vona eka tibuku ta vona to tsalela.

MATWISISELO YO TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala vito ra tsalwa tanihi nhlokomhaka exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, tsala swivutiso exitsalelweni, xikan'we na swo sungula swivulwa swa tinhlamulo. (Laha swi faneleke)
- 3 Lerisa vadyondzi ku pfula tibuku ta vona to tsalela kutani va tsala nhlokomhaka.
- 4 Byela vadyondzi leswaku namuntlha, va ta ehleketa na ku tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.
- 5 Hlaya swivutiso na vadyondzi, kutani u hlamusela loku swi fanerile.
- 6 Byela vadyondzi leswaku a va boheki ku tsala swivutiso, va tsala ntsena tinhlamulo.
- 7 Fambafamba u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
- 8 Eka timinete timbirhi to hetelela, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Nkongomelo: Ku yingisela mudyondzi a hlaya hi un'we un'we a hlayela ehenhla, ku aka hi ku hetiseka vuswikoti bya mahlayelo na vuswikoti bya matwisiselo ya mudyondzi un'wana na un'wana. Ku pfumelela tlilasi hinkwayo hi ku va va nyikiwa nkarhi wa ku titoloveta ku hlaya marito ya mpfumawulo, marito yo vuyelela mo koma, swivulwa swo tihlamusela, va nga se heta ku tsala migingiriko ya xikambelantwisiso va ri voxe.

I swa nkoka leswaku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, kan'we evhikini.

U ENDLA YINI NA VADYONDZI HINKWAVO ETLILASINI:

- 1 Loko u nga si sungula sexini ya ku hlaya ni ntlawa lowu leteriwaka na ntlawa, u fanela ku rhangana hi ku tshamisa tlilasi u endla leswaku va hetisa ntirho wo tsala etibukwini ta vona to tsalela na maphepha yo tihlamusela yo hlaya.
- 2 Vona leswaku phepha ro tirhela ri hlayisekile, hi ku tirhisa tifayili kumbe pulasitiki yo chela maphepha.
- 3 Va tolovete mintolovelo ya Ririmi ra le kaya ya ku hlaya hi ku leteriwa hi ndlela leyi:
 - a Tshamisa tlilasi hikwayo ni maphepha yo tirhela yo hlaya ya vona.

- b** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela ro sungula lowu faneleke ku hetisiwa.
 - c** Vitana ntlawa wun'we wa vadyondzi wu ta ku hlayela.
 - d** Loko u hetile ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni, byela vadyondzi ku tlhelela evutshan'wini bya vona.
 - e** Lerisa vadyondzi ku endla nghingiriko wo tlulela, wo fana na: Mudyondzisi u ri cinani ephatini kumbe xitulu xa mina na mina.
 - *Xiyaxiya: Timinete ta 30 ti tele eka vadyondzi lavantsongo ku tshama va tirha va miyerile va ri voxe. Hi nhlamuselo leyi, i swa nkoka ku endla nghingiriko wo tlulela ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku wisa hi ku endla swin'wana swo nyanyula na vutiolori.*
 - f** Tshamisa tilasi na maphepha ya vona yo tirhela.
 - g** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela leri landzelaka leri faneleke ku hetisiwa.
 - h** Vitana ntlawa wun'wana ku ta ku hlayela.
- 4** I miehleketo ya kahle ku tshamisa muhlayi wo ka a nga kotu ku hlaya na wo swi kota, leswaku loko va hlaya phepha ro tirhela, ku va na ku dyondzisana ku hlaya swi nga humeleriswa.

XIVUMBEKO XA PHEPHA RO TIRHELA RO HLAYA:

- 1** Phepha ro tirhela ra vhiki rin'wana na rin'wana ri na migingiriko ya 10. Ku hlaya hi ku leteriwa ku na 10 wa tisexini hi vhiki. Hambiswiritano, ntlawa wun'wana na wun'wana wu na nkarhi wo tirha na mudyondzisi kan'we hi vhiki. Leswi vula ku vadyondzi va ta hetisa nghingiriko wa phepha ro tirhela hi nkarhi wa 9 wa tisexini.
- 2** Mimfungo yi tsundzuxa vadyondzi hi leswi va nga ta swi endla hi siku hi siku:
 - a** Nomo wu vula ku hlaya mpfumawulo wa rito.
 - b** Tihlo ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hlaya marito lawa hi ku ma langutisa.
 - c** N'wana un'we u tsundzuxa vadyondzi ku hlaya va ri voxe.
 - d** Vana vambirhi va tsundzuxa vadyondzi ku hlaya na mudyondzikulobye.
 - e** Voko leri nga khoma pensele ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku dirowa kumbe ku tsala.
- 3** Nongonoko wa ntokoto wa mpfumawulo na marito yo vuyelela hinkwawo lama dyondziweke ya hlayisiwile. Switori swintshwa swa vumbiwa hi ku tirhisa mpfumawulo na marito yo vuyelela ya vhiki, na ku katsa mpfumawulo na marito yo vuyelela lama dyondzisiweke khale. Swi vula leswaku vadyondzi a va si hlangana na marito eka phepha ro tirhela lama va nga si tshamaka va mavona na kan'we.

KU NYIKA MINTLAWA NA SWITSHURIWA LESWI HLAWURIWEKE KU HLAYA HI KU LETERIWA:

- 1** Emavhikini mambirhi yo sungula ya xikolo, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 2** Tirhisa rhubiriki leyi nga la hansu ku hlawula vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona.

- 3 Mintlawwa yi fanele ku va hi mintlawwa yo fana ya vuswikoti.
- 4 Eka nongonoko lowu, ku na 10 wa minkarhi hi vhiki yo yingisela ku hlaya. Swi vula ku u nga vumba mintlawwa ya 10. Loko u vumba mintlawwa yintsongo leyi nga hansa ka 10, u nga tirhisa nkarhi wo engeteriwa ku tirha na vahlayi lava tsandzekaka ku hlaya.
- 5 Eka xikomba matirhelo xa wena u ta kuma fomo ku tsala mavito ya vadyondzi hi mintlawwa, na tafula leri ku pfumelelaka ku landzelerisa leswi ntlawa wun'wana na wun'wana wu nga swi hlaya.
- 6 **Tiva leswi:** Rhubiriki leyi yi hambanyisa vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona bya ku hlaya.
- 7 Loko ku ri na vadyondzi vo tala eka levhele yo fana, u nga lava ku tirhisa xikambela ntwisiso ku ri ndlela yinwana yo hambanyisa ntlawa.
- 8 Tlilasini ya vadyondzi va 40:
 - A ku na ntlawa wo tala lowu nga ka levhele 1, ko va na vadyondzi va nga ri vangani.
 - Eka ntlawa wa1 wu le ka levhele 2.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 3.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 4.
 - 1 kumbe 2 wa mintlawwa yi le ka levhele 5.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 5.
<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi a nga tivi kumbe u tiva marito mantsongo. • Mudyondzi a nga vonaki a lemuka vuxaka bya maletere na mimpfuma-wulo yo tala. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito mantsongo ya ntolovelovelo • Mudyondzi a nga koti ku lemuka vuxaka bya malatere na mimpfuma-wulo kumbe u lava nkarhi wo tala ku pfuniwa ku hlaya marito yo ka ya nga voniwanga ya nkarhi lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u lava ku pfuniwa ku hlaya marito yo hlamusela lama a nga si tshamaka a voniwa ekarhini lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo a nga tlhela a kota ku hlaya hi vuswikoti byo hlamusela marito lama a nga si tshamaka a voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u tolovele ku pfuniwa ku hlaya hi vuswikoti byo kuma nhlamuselo marito yo tala yo tika. • Mudyondzi u hlaya hi nkhuluko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u na vuswikoti byo hlaya hi ku hlamusela marito lama a nga si tshama ma voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u hlaya hi nkhuluko na vutitwi lebyi hetisekeke. • I wun'wana wa vahlayi vo kota ku hlaya etlilasini.

U TA ENDLA YINI NA NTLAWA WUN'WANA NA WUN'WANA HI NKARHI WA KU HLAYA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vitana ntlawa ku ta ku hlayela.
 - a Vona leswaku hinkwavo va na switshuriwa leswi faneke.
 - b Ntlawa wu tshama hi ku endla xirhendzevutana.
 - c Tsundzuxa vadyondzi hi marito mo voniwa lama va nga ma dyondza ya vhiki. Komba ntlawa swikombakombani swa marito lawa na ku titoloveta ku ma hlaya.
 - d Endzhaku, nyika vadyondzi timinete tintsongo ku hlaya xiphemu xa xitshuriwa va ri voxe va miyerile.
 - e Kutani, vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku hlayela ehenhla xiphemu xa xitshuriwa, a ri yexe.
- 2 Hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka, i swa nkoka ku tsundzuka ku:
 - a **Kombisa marito ya ntolovelo.** Tsundzuxa vadyondzi ku kuma marito lama humelalaka nkarhi hinkwawo, kutani hi fanele ku ma dyondza hi ku ma vona.
 - b **Ku aka vuswikoti byo hlamusela.** Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, xikan'wekan'we a wu fanelanga ku n'wi pfuna hi rito rero. Swa antswa ku nwi hlohlotela ku hlaya mpfumawulo wa rito kutani a twananisa mpfumawulo ku aka rito.
 - c **Ndhundhuzela na ku hlohlotela vadyondzi.** Endla ntlawa wa ku letela madyondzelo lamanene ya ntokoto ya vadyondzi kutani u tirhisa nkarhi lowu ku ringeta ku aka vutitshembi bya vadyondzi.
 - d **Aka ku hlaya hi nkholuko. Pfuna vadyondzi ku antswisa nkholuko wa mahlayelo ya vona.** Byela vadyondzi leswaku hlayelo ra vona ri fanele ku twakala ku fana na loko a vulavula. Kombisa vadyondzi ku hlaya hi nkholuko kutani u va pfumelela ku vuyelela ku hlaya endzhaku ka wena.
 - e **Aka ku hlaya hi ku twisisa.** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tshamela ku ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Va dyondzise ku hlaya va wisa, va tlhelela endzhaku, va hlaysisa leswi va nga swi hlaya loko va lahlekeriwa hi ku landzelela mahlamuselelo. Dyondzisa vadyondzi ku va ni xifaniso emiehleketweni loko va hlaya – ku aka xitori etihlokweni ta vona hi leswi va swi hlayaka. Dyondzisa vadyondzi ku ringeta ku tsundzuka leswi va nga swi hlaya. Nakambe u va hlohlotela ku vutisa loko va nga swi twisisi swin'wana.

KU HLAYISA PHEPHA RA KU TIRHELA.

- 1 I miehleketo ya kahle ku veka maphepha ya ku tirhela etifayilini loko vadyondzisi va swi tirhisa.
- 2 Hlayisa maphepha lawa ya ku tirhela hi vukheta kutani u ma veka kahle loko u heta ku ma tirhisa.
- 3 U fanele ku tirhisa maphepha yo tirhela yo fana nkarhi wo leha, hikuva vadyondzi a va nga tsaleli eka wona. Ematshan'wini ya rona, va tsalela etibukwini ta vona switoloveto.

MAENDLELO MAN'WANA YA KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Tsundzuka leswaku xivangelo xa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka i ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, ku endlela ku va pfuna ku aka vuswikoti byo hlaya. Loko u ri hava ndhawu yo ringanela etlilasini ku endla nghingiriko lowu, kumbe u tsandzeka ku lawula mahanyelo ya tlilasi loko u ri karhi u yingisela ntlawa wu hlaya, ku na maendlelo man'wana.

Enkarhini wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona na maphepha yo hlaya yo tirhela. Kutani, endla leswi landzelaka:

- 1 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla hi phepha ro sungula ro tirhela. Kutani, u vitana mudyondzisi hi un'weun'we ku ta ku hlaya etafuleni a hlayela ehenhla yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya xitshuriwa hi levhele leyi nga fanela.
- 2 Aka maendlelo ya vuswikoti byo hlaya.
- 3 Endzhaku ka timinete ta 15, lerisa tlilasi ku endla nghingiriko wo tlulela.
- 4 Kutani, tshamisisa vadyondzi etindhawini ta vona na maphepha ya vona yo tirhela.
- 5 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla eka nghingiriko lowu landzelaka.
- 6 Yana emahlweni u va vitana ha un'we unwe ku ta hlayela ehenhla etafuleni ra wena.

Loko u hleketa ku tirhisa maendlelo man'wana ma ku yingisela ku hlaya, u fanele ku vona ku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana loko a hlaya kan'we evhikini.

Ndlela ya Ku tsala

Xikongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi ndlela ya ku humelerisa miehleketo xidzi ya vona hi ku tsala hi ku pfuniwa. Ku komba vadyondzi leswaku ku tirha hi ndlela swi va nyika nkarhi wo cinca, va hlela na ku antswisa miehleketo ya vona, ku nga ri ku 'swi kota hi nkarhi wun'we.

Ndlela ya ku tsala yi katsa ku kunguhata, mpfapfarhuto, ku hlela, ku hangalasa na ku andlala leswi tsariweke. Swiphemu leswi swa mune swa ndlela ya matsalelo swi tivisiwa eka tigiredi letinharhu, loko vadyondzi va ri karhi va va na vuswikoti.

KUNGUHATA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Eka nongonoko lowu, makunguhatelo ya kongomisiwa eka ku dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kunguhata njhani hi ku tirhisa:
 - a Nongonoko
 - b Mepe wa miehleketo
- 2 Loko vadyondzi va nga si tumbuluxa nkunguhato wa vona, mudyondzisi u fanele a sungula a va komba leswi swi endlisiwaka swona, leswaku va tiva hi ku hetiseka leswi va faneleke ku swi endla. Nkunguhato wa dyondzo hi wona wu ku letelaka maendlelo.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku nkarhi hinkwawo wa EHLEKETA hi leswi u lavaka ku swi tsala. U (Mudyondzisi) fanele ku hlamusela miehleketo ya wena u yi humesela ehandle swi twakala, ku endlela leswaku vadyondzi va ta yi twa.
- 4 Tirhisa xikombiso xa makunguhatelo ku tumbuluxa nkunguhato wa matsalelo ya wena.
- 5 Lexi landzelaka, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa hi leswi va nga ta tsala swona.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana mavonelo/miehleketo ya vona na munghana.
- 7 Xo hetelela, letela na ku pfuna vadyondzi loko va ri karhi va tsala kutani va tirhisa xikombiso xa nkunguhato ku hetisa minkunguhato ya vona.

MPFAPFARHUTA KU TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tlhela u tsala rimba ra wena ra nkunguhato ku suka eka dyondzo ya hi MUSUMBHUNUKU exitsalelweni. Tsala xikombiso xa rimba ra ku tsala exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, hlamusela hi ku komisa u tlhela u kombisa leswi vadyondzi va nga ta tirhisisa xiswona nkunguhato wa vona ku tumbuluxa mpfapfarhuto.
- 3 Komba vadyondzi xikombiso xa rimba ra matsalelo leri ri va pfunaka ku endla leswi.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va hetisa mpfapfarhuto wa vona, fambafamba la tlilasini u ri karhi u nyika nseketelo.

HLELA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo ku suka eka nkunguhato wa dyondzo exitsalelweni.
- 2 Hlaya nongonoko wo kambela kutani u hlamusela vadyondzi swilaveko/swihlawulekisi swa kona.
- 3 U (mudyondzisi a) nga ha tsakela ku komba vadyondzi ku lulamisa xihoxo xo toloveleka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku va na nkarhi wa ku hlela na ku lulamisa ku tsala ka vona, va tirhisa nongonoko wo kambela.

KU HANGALASA NA KU ANDLALA KU TSALA

- 1 Lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa tsalwa ra vona ro hetelela.
- 2 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku cincana tibuku kutani va hlaya leswi tsariweke hi loyi un'wana.
- 3 Nyika vadyondzi vo hambanahambana nkarhi wa ku avelana na tlilasi hinkwayo hi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Kombela vadyondzi van'wana ku tlhela va tsala matsalwa ya vona emaphepheni yo va hava nchumu va endla na swifaniso ku kombisa, kutani u sayina. Endla nkombiso wa ku tsala loku ekhumbini ra le tlilasini.

- 5 Hlengoleta tibuku ta vadyondzi. U languteriwa ku koroketa hi mafundza swiphemu swi2 ntsena swa ku tsala hi kotara u tirhisa rhubiriki leyi nyikiweke. Hambiswiritano, u komberiwa ku hlaya na ku bumabumela hi matsalelo ya vona yo hetelela eka kotara yin'wana na yin'wana.
- 6 Nakambe, vutitshembi i xiphemu xa nkoka eka nhluvukiso wa vuswikoti bya ku tsala.

Maqhingana ya ku Tsala

Xikongomelo: Ku hlomisa vadyondzi hi maqhingana yo hlaya lama tirhaka tanihi switepisi ku va pfuna ku hundzula miehleketo ya vona yi va ya matsaleloxiidzi.

- 1 Landzelela minkunguhato ya dyondzo ku hetisa ntirho wa ku tsala eka vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Eka minkunguhato ya dyondzo, u ta lemuka leswaku ku landzeleriwa ntolovelo wo fana nkarhi hinkwawo. Leswi swi endleriwa ku pfuna vadyondzi, leswaku va tiva leswi va nga ta swi langutela eka tidyondzo ta ku tsala. Leswi swi pfuna ku aka ku titsheмба.
- 3 U ta lemuka nakambe leswaku maqhingana yo hambanahambana ma dyondzisiwa hi katsongokatsongo kutani va swi kota ku hetisa marimba ya swivulwa hi ku olova.
- 4 Xikongomelo i xa leswaku vadyondzi va tirhisa maqhingana lawa hi ku olova na hi mfanelo.
- 5 Maqhingana lawa ya pfuna vadyondzi ku titwa va titsheмба hi ku tsala ka vona hi ku va va kombiwa leswaku ku na nongonoko wa magoza lama landzeleriwaka loko va tsala.

QHINGANA RA 1: MUDYONDZISI U SUNGULA A KOMBISA KU TSALA/MATSALELO

- a Mudyondzisi u sungula a kombisa ntirho eka tlilasi (u kombisa tlilasi hi ku hetiseka leswi va nga ta swi endla).
- b Hi ku hlalela mudyondzisi, vadyondzi va va na mavonelo yo helela hi ntirho wa kona.

QHINGANA RA 2: VATSARI VA EHLEKETA VA NGA SI TSALA

- a Ku tsala i endlelo ro veka miehleketo ephepheni.
- b Leswi swi vula leswaku vatsari va fanele ku sungula va ehleketa kutani va teka xiboho hi leswi va nga ta tsala hi swona va nga si tsala.
- c Nakambe swi hlamusela leswaku a ku na 'tinhlamulo' to lulama kumbe to hoxeka loko ku tsariwa – mutsari un'wana na un'wana u na swa yena leswi a ehlekataka ku tsala hi swona.
- d Minkarhi hinkwayo nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi leswi va lavaka ku swi tsala.

QHINGA 3: VATSARI VA DIROWA NTILA WA RITO RIN'WANA NA RIN'WANA

- a** Vadyondzi va ehleketa hi xivulwa lexi va lavaka ku xi tsala, kutani va xi hlayela ehenhla.
- b** Va hlayela leswaku ku na marito mangani eka xivulwa, kutani va dirowa ntila lowu yimelaka rito rin'wana na rin'wana.
- c** Mintila yi fanele ku dirowiwa ku suka eximatsini ku ya exineneni naswona ku suka ehenhla ka pheji ku ya ehansi.
- d** Mintila yi fanele yi va ya kwalomu ka mpimo wa ku leha ka marito.
- e** Ku fanele ku siyiwa tindhawu exikarhi ka marito.
- f** Emakumu ka xivulwa, mudyondzi u vekela hiko.
- g** Loko mintila yi tshamisekile, mudyondzi u tsala marito lama a ma tivaka, kumbe u fanele a ringeta ku tsala mimpfumawulo leyi sungulaka rito a nga si kombela ku pfuniwa.
- h** Leswi swi nyika xivumbeko eka ku tsala ka mudyondzi, leswi swi akaka vutitshembi. Hambi va ri vadyondzi lava tsandzekaka hakunene va nga sungula ku tsala hi ndlela leyi.

QHINGA RA 4: VATSARI VA TIRHISA SWITIRHISIWA KU TSALA MARITO

- a** Dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kombeli ku pfuniwa ku tsala marito hinkwawo lama va nga ma tiviki. Va fanele va sungula va tirhisa switirhisiwa swin'wana ku kuma leswaku ri tsarisiwa ku yini rito leri va nga ri tiviki. Xikombiso:
 - Marito lama nga le khumbini.
 - Tibuku tin'wana.
 - Minongonoko ya mpeleto.
 - Va nga ha vutisa vanghana.

QHINGA RA 5: VATSARI VA TIRHISA LESWI VA SWI TSUNDZUKAKA KU TSALA MARITO

- a** Vadyondzi va fanele ku ringeta ku tsundzuka marito lama va ma dyondzeke, naswona va tsala marito lama hi ku ma tsundzuka.

QHINGA 6: VATSARI VA VULA MARITO HI KU NONOKA TANIHI XIBODZE

- a** Dyondzisa vadyondzi ku vula rito leri va nga ri tiviki hi ku nonoka swinene va twa ku hambana ka mimpfumawulo ya rona. (ku hambanisa)
- b** Leswi landzelaka, dyondzisa vadyondzi ku tsala mpfumawulo wun'wana na wun'wana lowu va wu twaka. (Swi nga endleka va nga peleti swona rito, kambe lawa ma ta va masungulo ya ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Xikombiso, **lexi** a nga tsariwa tanihi **lex** kumbe **lx**. Mudyondzisi a nga aka ehenhla ka leswi kutani a komba mutsari mpeleto lowu lulameke wa rito.)
- c** Ringeta ku hlaya leswi vadyondzi va swi tsaleke hi mimpfumawulo leyi, naswona va ndhundhuzela vadyondzi ku va va tirhisile vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku ringeta ku tsala marito. Lebyi i vuswikoti bya nkoka ku khutaza.

QHINGA RA 7: VATSARI VA HLAYA LESWI VA SWI TSALAKA

- a** Vadyondzi va tihlayela ehenhla swivulwa swa vona kumbe munghana. Ku hlayela un'wana munghana leswi tsariweke swi endla ndlela ya ku tsala yi va na nkoka swinene.
- b** Loko va ri karhi va endla leswi, va langutisa loko va nga siyanga marito man'wana.
- c** Va tlhela va languta loko nongonoko wa marito wu lulamile.
- d** Xa nkoka swinene, endla nkombiso wa mintirho leyi ku endlela leswaku vadyondzi va tsakela ndlela leyi ya ku hlaya, naswona va titwa va tinyungubyisa hi leswi va swi tsaleke.

QHINGA RA 8: VATSARI VA HUNDZULUKA VA VULAVULA

- a** Hi minkarhi yo hambanahambana eka dyondzo, vadyondzi va nga hundzuluka va ya eka vanghana, kutani va nyikana nkarhi va burisana.
- b** Leswi swi nga tirhisiwa ku avelana mavonelo mayelana na leswi va faneleke ku tsala hi swona, ku hlayelana leswi va swi tsaleke, ku byelana hi swifaniso swa vona, kumbe ku kambisisa loko va twisisa leswi va faneleke ku swi endla.
- c** Dyondzisa vadyondzi ku langutana va vulavula va nga bi huwa loko va ri karhi va hundzuluka va vulavula.

QHINGA RA 9: KHOMA TINHLENGETANO LETITSONGO

- a** Leri i qhinga leri pfunaka swinene loko vadyondzi va ri karhi va tsala.
- b** Fambafamba etlilasini, kutani u yima laha u vonaka mudyondzi a tsandzeka.
- c** Khoma nhlengetano yitsongo na mudyondzi yoloye.
- d** Burisana na mudyondzi hi ntirho wa yena, n'wi yingiseli, kutani u n'wi pfuna hi laha swi lavekaka.
- e** Tsundzuka ku ringeta ku nyika vadyondzi hinkwavo nkarhi wo va langutisa hi un'we un'we, naswona ndhundhuzela ku tika hata na ku tiantswisa ka vona.

Giredi 2

KOTARA 2

Vhiki

1

NKONGOMELO:

Hi na switwi

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso swifaniso swa vanhu lava va kombisaka matitwelo yo hambana (tsaka, tsana, nyanyuka, sw. na sw.)
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: endla ndzavisiso wa leswaku hi va na matitwelo loko swi lo yini kumbe matitwelo ma huma kwihhi.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 26, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 27, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 28 na 29, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u ti twisaka xiswona sweswi.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

VHIKI 1

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi khavhara ya le mahlweni ya Buku Leyikulu ya xitori: Dintle a endzela Dumi
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Hi na switwi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swikombiso swa matitwelo man'wana?
 - b Hi va na matitwelo rihi?
 - c Hi wahi matitwelo lawa u tsakelaka ku va na wona?
 - d Hi wahi matitwelo lawa u nga tsakeriki ku va na wona?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - kwata
 - riendzo
 - vuhandzuri

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka leswaku vadyondzi va ta tsala:
 - a n'wana
 - b paa
 - c muengi
 - d whii
 - e nghala
 - f ntwisiso
 - g ntlawa
 - h mpfuvu
 - i tlhela
 - j ntlangu
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroketa ntirho wa vona.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka exitsalelweni.
- 5 Hlengelela tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Dintle a endzela Dumi
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.

- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nongonoko wa swilo leswi swi ku tsakisaka na leswi swi ku endlaka u kwata.

NTIRHO: Tsala nongonoko wu ri na tinhlokomhaka. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tlilasi eka khona ro hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Swilo leswi swi ndzi tsakisaka

- 1 _____
2 _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi **swilo leswi swi va tsakisaka**.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Va kombi **nhlokomhaka (Swilo leswi swi ndzi tsakisaka)**. Hlamusela leswaku nhlokomhaka yi hi byela leswi nongonoko wu nga ta va mayelana na swona.
- 4 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla **nongonoko**. Swi vula leswaku hi ta hlawula swilo swimbirhi leswi hi endlaka hi tsaka kutani hi tsala xin'wana na xin'wana ekusuhi na nomboro.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ku na swilo swo tala swo hambana hambana leswi swi ndzi tsakisaka. Ndzi ta ehleketa hi leswi swi ndzi tsakisaka swinene. Ndzi rhandza ku tshama na sesi wa mina, ku hlaya, ku yimbelela eka khwayere ya kereke ya mina.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: Ndza tsaka loko ndzi tshama na sesi wa mina.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: Ndza tsaka loko ndzi hlaya esofeni ra mina.
- 10 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka**.
- 11 **Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntlovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 12 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi swi ku tsakisaka?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi xilo xin'we lexi xi va tsakisaka.
- 4 Va fanele va ku: Ndza tsaka ...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tsala nongonoko wa leswi swi va tsakisaka!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuno vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuno vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

titlangela

swiwitsi

Swilo leswi ndzi tsakisaka

1. swiwitsi
2. titlangela

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/tsh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/tsh/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **tshika, tshama, tshivela**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **tshopi, tshinya, tshivela, tshika, tshova, tshama**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

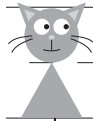
Ntivontsalo:

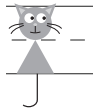
15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

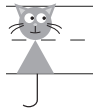
- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **tsh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

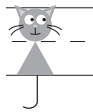
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/ marito/swivulwa etibukwini ta vona.
 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/ swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.

 tsh tsh tsh tsh

 tshopi tshopi

 tshinya tshinya

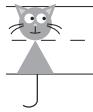
 tshivela tshivela

 tshika tshika

 tshova tshova

 tshama tshama

 Kokwana u swekile tshopi

 ra mavele.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Dintle a endzela Dumi</p> <p>Hahani wa Dintle u huma eka vuhandzuri. A karhi a hola a ri ekaya. 'Hahani Mbali u kombela ku pfuniwa ekaya!' ku vula manana wa Dintle. 'Hi ta famba ka ha ri mixo. Paka bege ya wena ya ku hela ka vhiki!' ku vula manana wa Dintle.</p> <p>Dintle a nga tsakanga loko hahani wa yena Mbali a nga pfukangi kahle. Kambe, a tsakile ku vona muzala wa yena Dumi. Dintle u pake swiambalo swa yena na xihlukuhlu. Kutani, a endlela hahani wa yena Mbali khadi ro saseka. U dirowe swiluva ehandle ka rona kutani endzeni ka rona a tsala mahungu ya kahle. 'Leswi swi ta endla leswaku a titwa a antswa!' Dintle a ehleketa a karhi a hlamala ku tikarhata eka ntirho wa yena.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a titwa a nyanyukile? Oho! A titwa a nyanyukile ku endzela muzala wa yena Dumi!</p>
<p>Manana wa Dintle u n'wi pfuxe ka ha ri mixo swinene.</p> <p>'Tana! Hatlisa!' ku vula manana wa yena, 'I riendzo ro leha naswona a hi lavi ku hlwela ku fika!'</p> <p>Dintle a twa a kwata loko a fanele a pfuka ka ha ri mixo swinene. Kambe, a tsakile ku vona muzala wa yena Dumi. U ambarile kutani yena na manana wa yena va ya erhenkini ya mathekisi.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a nyanyukile? Oho! A nyanyukile hikuva u ta vona muzala wa yena Dumi ku nga ri khale.</p>
<p>Dintle na manana wa yena va hete siku va ri ethekisini. Loko va fika endlwini ya hahani Mbali, se a ku ri awara ya nhungu. Loko Dumi a vona Dintle, u huwelele hi ku tsaka. 'Tana! A hi fambi hi ya tlanga!'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a nyanyukile? Oho! A titwa a nyanyukele ku vona muzala wa yena Dumi!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'Ku nga ri vusiku lebyi!' ku vula manana wa Dumu. 'Se ku na xinyama ehandle! Mi fanele ku dya swakudya swo lalela mi ta tilulamisela ku ya etlela!'</p> <p>Dintle a twa a tsakile ku vona muzala wa yena Dumu. Kambe a twa a nga ha tsaki hikuva a ku ri hava nkarhi wo tlanga. Dintle u dye swakudya swa yena a miyerile. U yingisele hahani Mbali a byela manana wa yena hi vuhandzuri bya yena.</p>	
<p>Eka masiku mambirhi lama nga landzela, Dintle na Dumu va tlange swin'we. Va hlaye tibuku, va tlange bolo ya milenge, va tlhela va khoma machela enambyeni. Dintle a tsakile ku va na muzala wa yena Dumu. Kambe, Dintle a twa a hiseka hikuva a swi tiva leswaku nkarhi wa yena na muzala wa yena wu ta hela ku nga ri khale.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a tsakile? Oho, ndza swi vona leswaku u tsakele ku va na muzala wa yena Dumu.</p>
<p>Hi Sonto namadyambu manana wa Dintle u te, 'Hi ta tlhelela ekaya mundzuku! U nge he tshami masiku yo tala ya xikolo.' Dintle a swi tiva leswaku nkarhi lowu wu ta fika, hambiswiritano a nga tsakanga. A nga swi nyanyukelanga ku tlhelela ekaya.</p> <p>Dumu na Dintle va tlhelele ekamareni ra Dumu. 'Hi ku kumele nyiko ya siku ro velekeiwa hambileswi ri nga si fikaka siku ra kona!' ku vula Dumu, a nyika Dintle xibokisana. Dintle u pfule xibokisana a kuma n'wampopi wa bere wa mavoya!</p>	
<p>Manana wa Dintle u n'wi pfuxe ka ha ri mixo swinene.</p> <p>'Tana! Hatlisa!' ku vula manana wa yena, 'I riendzo ro leha a hi lavi ku hlwela ku fika ekaya!'</p> <p>Dintle u titwe a nga tsakanga ku siya muzala wa yena Dumu. Kambe, loko a tshamile ethekisini, u twe a tsakile ku ya komba vanghana va yena hinkwavo exikolweni n'wampopi wa bere wa mavoya lontshwa!</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a nyanyukile? Oho! A tsakele ku komba vanghana va yena va le xikolweni hinkwavo n'wampopi loyi a nga nyikiwa hi Dumu!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Dintle a titwa njhani loko a fanele a pfuka ka ha mixo?	A twa a kwata/ gungula.
A ku ri na yini endzeni ka xibokisana lexi Dumini a nga nyika Dintle?	A ku ri na n'wampopi wa bere endzeni ka xibokisana.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Dumini a nyanyukile?	<ul style="list-style-type: none"> • A nyanyukele ku vona muzala wa yena Dumini. • A nyanyukele ku endzela muzala wa yena. • A nyanyukele ku komba vanghana va yena n'wampopi wa yena wa bere lontshwa. • Kumbe a nyanyukele ku byela vanghana va yena hi nkarhi lowu a nga va na wona na Dumini.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 1.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

VHIKI 1

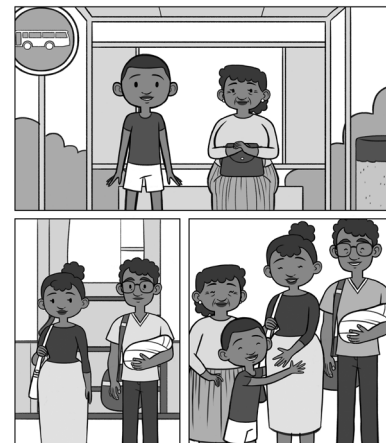
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khoma hi tingana
 - chava
 - mphikizano

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/nkh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/nkh/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **nkhutazo, nkhavi**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nkhavi, nkhavaxelo, nkhutazo**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

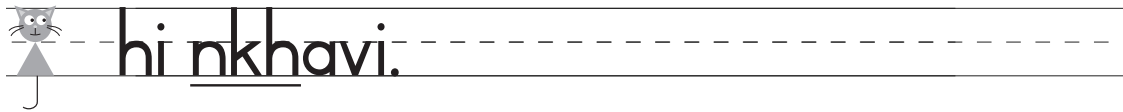
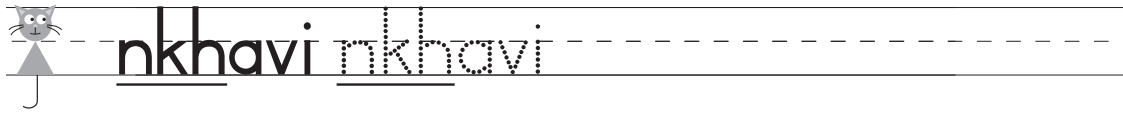
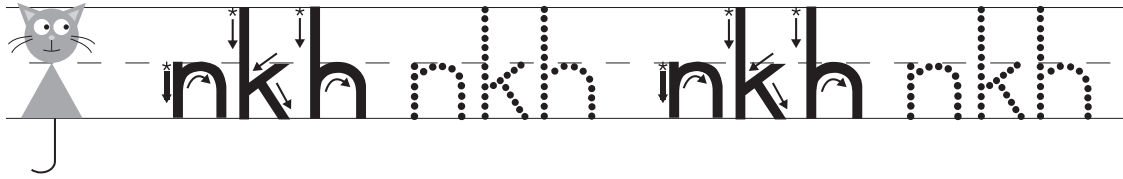

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **nkh**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nongonoko wa swilo leswi swi ku tsakisaka na swilo leswi swi ku endlaka u tsana.

NTIRHO: Tsala nongonoko wu ri na nhlokomhaka. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tllasi eka khona ro hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Swilo leswi swi ndzi endlaka ndzi kwata.

1 _____

2 _____

_____, na _____ swa ndzi tsakisa, kambe _____ na _____ swi ndzi endla ndzi kwata.

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta engetela nhlokomhaka yo hambana. Va ta engetela minchumu yinharhu eka nongonoko wa vona ehansi ka nhlokomhaka leyintshwa.
- 3 Kutani, va ta tsala komisa nongonoko wa vona eka xivulwa xo helela.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa swa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ku na swilo swo tala leswi swi ndzi endlaka ndzi tsana/ kwata. A ndzi swi tsakeli loko va ndzi pfuxa – Ndzi twa ndzi kwata loko ndzi etlele kutani un'wana a ndzi pfuxa. Ndzi twa ndzi kwata loko ndzi nga etleli hi ku ringanela.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela nchumu wo sungula eka nongonoko: **Ndzi twa kwata loko un'wana a ndzi pfuxa**.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: **Ndzi twa ndzi kwata loko ndzi nga etleli hi ku ringanela**.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa xivulwa xa makumu eka rimba ra matsalelo. Hlamusela leswaku xivulwa lexi xa makumu i nkomiso wa minongonoko na tinhlokomhaka ta hina, ku fana na: Sesi wa mina na ku hlaya swa ndzi tsakisa, kambe ku nga etleli hi ku ringanela na ku pfuxiwa swi ndzi endla ndzi kwata.
- 11 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka**.
- 12 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelu, nkongomelo wa ntivomarito) ku tatisa lebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: kwata, ku titwa, sw. na sw.

- 13 Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi swilo leswi swi hi tsakisaka.
- 2 Namuntlha hi ta tsala hi swilo leswi swi hi kwatisaka.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swilo swin'wana leswi swi ku kwatisaka?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na mavonelo ya vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela xilo xin'we lexi xi va kwatisaka.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi kwatisa hiloko ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

titlangela

swiwitsi

swibye

ku hlantswa swibye

Swilo leswi ndzi tsakisaka

1. swiwitsi
2. titlangela

Swilo leswi ndzi kunguvanyisaka

1. ntirho kaya
2. ku hlantswa swibye

Swiwitsi na ku tlanga swa ndzi tsakisa, kampe ntirho kaya na ku hlantswa swibye a swi ndzi tsakisi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **tshopi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /tsh/-/o/-/p/-/i/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /tsh/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /o/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /p/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /i/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tshopi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twanisa mimpfumawulo ku endla rito: /tsho/-/pi/ = **tshopi**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **nkhavi**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **tshika**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /tsh/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /k/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /tsh/-/i/-/k/-/a/
- 8 Tsala rito: **tshika**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /tshi/-/ka/ = **tshika**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **nkhutazo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: LAVISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Dintle a endzela Dumi</u></p> <p>Hahani wa Dintle u huma eka vuhandzuri. A karhi a hola a ri ekaya. 'Hahani Mbali u kombela ku pfuniwa ekaya!' ku vula manana wa Dintle. 'Hi ta famba ka ha ri mixo. Paka bege ya wena ya ku hela ka vhiki!' ku vula manana wa Dintle.</p> <p>Dintle a nga tsakanga loko hahani wa yena Mbali a nga pfukangi kahle. Kambe, a tsakile ku vona muzala wa yena Dumi. Dintle u pake swiambalo swa yena na xihlukuhlu. Kutani, a endlela hahani wa yena Mbali khadi ro saseka. U dirowe swiluva ehandle ka rona kutani endzeni ka rona a tsala mahungu ya kahle. 'Leswi swi ta endla leswaku a titwa a antswa!' Dintle a ehleketa a karhi a hlamala ku tikarhata eka ntirho wa yena.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a nga tsakanga? Oho! A nga tsakanga hikuva hahani wa yena Mbali a vabya!</p>
<p>Manana wa Dintle u n'wi pfuxe ka ha ri mixo swinene.</p> <p>'Tana! Hatlisa!' ku vula manana wa yena, 'I riendzo ro leha naswona a hi lavi ku hlwela ku fika!'</p> <p>Dintle a twa a kwata loko a fanele a pfuka ka ha ri mixo swinene. Kambe, a tsakile ku vona muzala wa yena Dumi. U ambarile kutani yena na manana wa yena va ya erhenkini ya mathekisi.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a kwata? Oho! A twa a kwata hi ku pfuka ka ha ri mixo swinene!</p>
<p>Dintle na manana wa yena va hete siku va ri ethekisini. Loko va fika endlwini ya hahani Mbali, se a ku ri awara ya nhungu. Loko Dumi a vona Dintle, u huwelele hi ku tsaka. 'Tana! A hi fambi hi ya tlanga!'</p> <p>'Ku nga ri vusiku lebyi!' ku vula manana wa Dumi. 'Se ku na xinyama ehandle! Mi fanele ku dya swakudya swo lalela mi ta tilulamisela ku ya etlela!'</p> <p>Dintle a twa a tsakile ku vona muzala wa yena Dumi. Kambe a twa a nga ha tsaki hikuva a ku ri hava nkarhi wo tlanga. Dintle u dye swakudya swa yena a miyerile. U yingisele hahani Mbali a byela manana wa yena hi vuhandzuri bya yena.</p>	<p>Hikokwalaha ka yini Dumi a nyamile? Oho! A nyamile hikuva a ku nga ha ri nkarhi wa ku tlanga.</p>

<p>Xitshuriwa</p>	<p>Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)</p>
<p>Eka masiku mambirhi lama nga landzela, Dintle na Dumu va tlange swin'we. Va hlaye tibuku, va tlange bolo ya milenge, va tlhela va khoma machela enambyeni. Dintle a tsakile ku va na muzala wa yena Dumu. Kambe, Dintle a twa a hiseka hikuva a swi tiva leswaku nkarhi wa yena na muzala wa yena wu ta hela ku nga ri khale.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dumu a twa a hiseka? Oho! A twa a hiseka hikuva a swi tiva leswaku ku nga ri khale u ta tlhelela ekaya.</p>
<p>Hi Sonto namadyambu manana wa Dintle u te, 'Hi ta tlhelela ekaya mundzuku! U nge he tshami masiku yo tala ya xikolo.' Dintle a swi tiva leswaku nkarhi lowu wu ta fika, hambiswiritano a nga tsakanga. A nga swi nyanyukelanga ku tlhelela ekaya.</p> <p>Dumu na Dintle va tlhelele ekamareni ra Dumu. 'Hi ku kumele nyiko ya siku ro velekeiwa hambileswi ri nga si fikaka siku ra kona!' ku vula Dumu, a nyika Dintle xibokisana. Dintle u pfule xibokisana a kuma n'wampopi wa bere wa mavoya!</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dumu a nga tsakanga? A nga tsakanga hikuva a fanele ku tlhelela ekaya!</p>
<p>Manana wa Dintle u n'wi pfuxe ka ha ri mixo swinene.</p> <p>'Tana! Hatlisa!' ku vula manana wa yena, 'I riendzo ro leha a hi lavi ku hlwela ku fika ekaya!'</p> <p>Dintle u titwe a nga tsakanga ku siya muzala wa yena Dumu. Kambe, loko a tshamile ethekisini, u twe a tsakile ku ya komba vanghana va yena hinkwavo exikolweni n'wampopi wa bere wa mavoya lontshwa!</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Dintle a nga tsakanga? Oho! A nga tsakanga hikuva a va fanele a siya muzala wa yena Dumu!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini Dintle na manana wa yena va endzele Dumu?</p>	<p>Hikuva manana wa Dumu, hahani Mbali, a endlwe vuhandzuri naswona a lava ku pfuniwa.</p>
<p>I yini leswi nga nyamisa Dintle?</p>	<p>U nyamise hi leswi a ku nga ha ri nkarhi wo tlanga loko va fika endlwini ya ka va Dumu.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini Dumu a nga nyanyukanga?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A nga tsakanga hikuva hahani Mbali a vabya. • A kwata/gungula hikuva a fanele ku pfuna na mixo swinene. • A nyamile hikuva a ku nga ha ri na nkarhi wo tlanga loko va ta fika endlwini ya ka va Dumu. • A hiseka hikuva a swi tiva leswaku a fanele ku suka eka va Dumu kambe a nga swi lavi. • A nga tsakanga ku tlhelela ekaya.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - chavelela
 - ntsako
 - eku heteleleni

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Dintle na manana wa yena...
Dintle u twa a...loko...
Dintle u na matitwelo yo hlanganahlangana hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

VHIKI 1

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

tsh	nkh	p
i	o	n
a	y	v
e	m	u
z	t	l

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /tsh/ na /nkh/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /tsh/-/o/-/p/-/i/ = tshopi
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /tsh/ kumbe /nkh/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **tsh, nkh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **tshopi, tshinya, tshivela, tshova, tshama, nkhavi, nkhutazo, yima, yena, tolo, lolo, lava, zipa, vana, vito**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA, KAMBISISA TSALWA

KU RUNGULA LESWI U SWI TWEKE KU SUKA EXITORINI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi vuxokoxoko byi mbirhi bya leswi va nga ehleketa leswaku i bya nkoka eka xitori: Dintle a endzela Dumi
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi vuxokoxoko ku suka exitorini, ku fana na: **Vuxokoxoko byin'we bya nkoka** a ku ri leswaku hahani wa Dintle a ri na vuhandzuri. **Byin'wana vuxokoxoko bya nkoka** a ku ri leswaku Dintle a twa a tsanile na ku tsaka loko a fanele ku suka endlwini ya muzala wa yena.
- 3 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 4 Lerisa vadyondzi ku ehleketa **hi vuxokoxoko lebyi va ehleketaka leswaku a byi ri bya nkoka** eka xitori.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 6 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/ mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 1.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

VHIKI 1

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles).

Giredi 2

KOTARA 2

Vhiki

2

NKONGOMELO:

Hi na switwi

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu eka khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa vana lava va tsakeke swinene.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: ndzavisiso wa leswi swi tsakisaka vanhu.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 30, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 31 na 32, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 34, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swin'wana leswi swi ku nyikaka ntsako!

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Nyasha a hlometela exitejini eka Buku Leyikulu:
Nyasha exitejini
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Hi na switwi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi mi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana vanhu va nga va matitwelo mangani hi nkarhi wun'we?
 - b Xana hi wahi matitwelo lama tolovelekeke?
 - c Xana ku na matitwelo man'wana lawa u ya tivaka kambe u nga si tshama u ti twisa swona wena?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Ku tihlamusela
 - nkombiso
 - mimpfuxeto

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a tshopi
 - b tshinya
 - c tshivela
 - d tshova
 - e tshama
 - f nkhavi
 - g nkhutazo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Nyasha exitejini
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori hi nkarhi lowu u nga va na matitwelo yo hlanganahlangana.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala ndzimana (ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto wa wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Nkarhi wun'wana, ndzi titwe ndzi... ndzi tlhela ndzi ... hi nkarhi wun'we. Ndzi ve na matitwelo lawa yo hlanganahlangana hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi ntokoto wa vona vini hi matitwelo yo hlanganahlangana.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Byela vadyondzi vonelo ra wena ra matatiselo eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ve na matitwelo yo hlanganahlangana loko ndzi tsutsuma. A ndzi lava ku tshama ekaya ndzi languta TV kambe a ndzi swi tiva leswaku ndzi fanele ndzi ya tsatsauma hikuva i mukhuva lowunene eka miri wa mina.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa vonelo ra wena, ku fana na: Wena u teka xiboho xo ya eku tsutsumeni.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Nkarhi wun'wana ndzi titwe** ndzi loloha **nakambe** ndzi ri na matimba hi nkarhi wun'we. **Ndzi ve na matitwelo lawa yo hlanganahlangana hikuva** a ndzi lava ku tsutsuma nakambe a ndzi nga swi lavi ku tsutsuma hi nkarhi wun'we.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

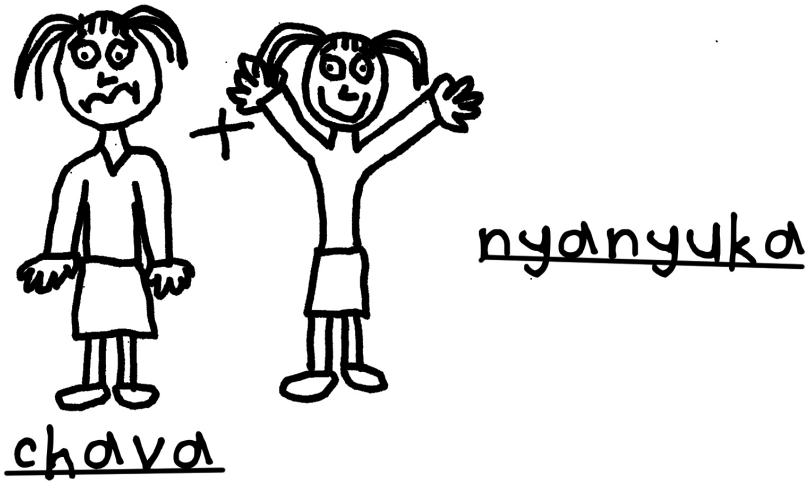
SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u ve na matitwelo wahi mambirhi hi nkarhi wun'we? Hikokwalaho ka yini?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.

- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi ku titwa ka vona ko hlanganahlangana.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi matitwelo lawa va nga ta tsala ha wona.
- 7 Va fanele va ku: Ndzi titwe ndzi ... nakambe ndzi ... hi nkarhi wun'we.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

Kan'we kan'we, Ndzi ti twe ndzi
chava na ku nyanyuka hi nkarhi
wun'we.

Ndzi vile ndzi hlanganana hikuva
a ndzi tsarile mbitanelo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 2.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ndh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ndh/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ndhundhuma, ndhundhuzela, ndhambi**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ndhawu, ndhambi, ndhundhuma, ndhundhuzela, ndhuna**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

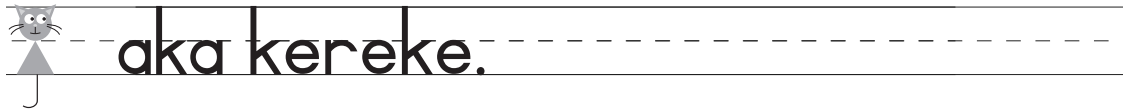
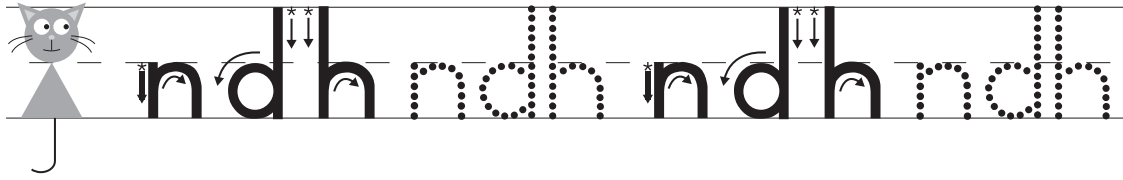
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ndh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito/
 swivulwa leswi va swi tsaleke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Nyasha exitejini</u></p> <p>Nyasha a navela ku va mutlangi wa switori. Naswona namuntlha, Nyasha u na nkarhi wa yena wo sungula ku va munhu wo duma. A ku ri nkarhi wo ngenela mphikizano wo kuma vatlangi va ntlangu wa xikolo. Nyasha a bele enhlokweni leswi a fanele ku swi vula. A titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. A titwa a lulamile. Loko a ha yimele nkarhi wa yena wo ya exitejini, khwiri ra yena a twa onge ri na maphaphatana.</p>	<p>Lowu i nkarhi wo sungula wa Nyasha wo ngenela mphikizano wo ya tlanga ntlangu, ndza kumbetela leswaku a nga va a chuhile. Hinkwerhu hi nga titwa hi chuhile loko hi endla swilo ro sungula.</p>
<p>Endzhaku ko ngenela mphikizano wo kuma vatlangi, Manana Tsiki u n'wi byele leswaku mintirho ya vona yi ta damarhetiwa ekhumbini ra holo hi mixo lowu landzelaka. Nyasha a titwa onge u endle ntirho wa kahle eka nkarhi wo ngenela mphikizano wo lava vatlangi. Kambe, a vilela leswaku a nga helela hi ntsako loko o ka a nga xi kumi xiave xo tlanga.</p> <p>Ku nyanyuka na ku chuha ka yena swi endle leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Nyasha u titwa a tsakile, kambe a vilelanyana hikuva i ro sungula a ngenela mphikizano wo lava vatlangi. I wo ringeta!</p>
<p>Loko Nyasha a ya exikolweni, u tsutsumele eholweni. Vito ra yena a ri ri kona! Ephepheni! U kume xiave eka ntirho lowu a wu lava.</p>	<p>A ku ri ro sungula Nyasha a vona vito ra yena eka nongonoko wa vatlangi!</p> <p>Ndza kumbetela leswaku a nyanyuke ngopfu!</p>
<p>U tsutsumelele erivaleni ku ya byela vanghana va yena. Kambe a ka ha ri mixo swinene a ku nga ri na munhu. Mahungu a ma yimele ku buluka enon'wini wa yena. Loko a hetelele a vona Andrew a nghena hi gede ra xikolo, u n'wi huwelerile.</p>	
<p>Mavhiki na mavhiki, Nyasha u yile ku ya titolovetela ntlangu loko a huma exikolweni. U bele enhlokweni timhaka leti a fanele a tivulavula eka ntlangu. U titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. Loko ku sale siku rin'we va nga si hlangana a titwa a lulamile. A lava ku tivona a ri exitejini emahlweni ka vanhu hinkwavo.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Nyasha u tirha hi matimba swinene hikuva i ro sungula a tlanga eka ntlangu! U nyanyuke ngopfu ku va mutlangi wa ntiyiso.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
Hi vusiku bya loko va nga si hlangana, Nyasha a etelele emubedweni wa yena a karhi a ehleketa hi vana van'wana va karhi va navela vuswikoti bya yena. A ehleketa hi ndlela leyi vana lavan'wana hinkwavo a va ta n'wi bela hi mavoko loko a hete ku tlanga kahle. Kambe, a vilela leswaku a nge endli swona loko o ehleketa tano. Ku nyanyuka na ku chuha swi endle leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.	Nyasha a nga si tshama a tlanga exitejini. Ndza kumbetela leswaku u chuhile hi ku tlanga ka yena ko sungula lokukulu.
Siku leri landzelaka, Nyasha u yimele nkarhi wa yena wo ya exitejini. Loko a hlometela vahlaleri lavotala, a lo yimela ntsena ku tlanga – u ta va na ndhuma exikolweni! Kambe hi nkarhi wun'we, a lava ku baleka. U sungule ku dzuka loko a ehleketa hi leswi a fanele ku ya swi vulavula.	I ro sungula Nyasha a ya tlangela vahlaleri vo tala! Ndzi kumbetela leswaku u twa a chava na ku nyanyuka hikuva vanhu hinkwavo va ta n'wi hlalela.
Nyasha u hefemulele ehenhla loko a nghena hi nyanghwa.	
Loko Nyasha a fika exitejini, rito ra yena a ri rhurhumela. Mavoko ya yena na wona a ma rhurhumela. U vule marito yo sungula. U ma tsundzukile. U vule lama landzelaka. Nyasha u sungule ku titwa kahle. A twa a titsheba. Rito ra yena a ri twala kahle. Mavoko ya yena ma yime ku rhurhumela.	I ro sungula Nyasha a ri exitejini! Ndza kumbetela leswaku Nyasha a chava loko a ha sungula.
Emakumu ka ntlangu, Nyasha u yime na vatlangi lavan'wana exikarhi ka xiteji va losa. U yingisele loko va ba mavoko na ku khuzela. A n'wayitela. A twa a tinyungubyisa. A yimele ku tlanga ntlangu lowu landzelaka. U sungule ku titwa onge milorho ya yena hinkwayo yi ta humelela!	Nyasha u teke xiboho xo ringeta swilo leswintshwa. U fanele a tinyungubyisa hikuva ku ringeta ka yena ku hakerile!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Nyasha u titwe hi tindlela ta njhani to hambana eka xitori lexi hinkwaxo?	A nyanyukile, a chuhile, a hiseka, a vilela, a tinyungubyisa, sw. na sw.
Xana u nga swi tsakela ku va exitejini ku fana na Nyasha? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini u nga swi tsakeli?	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ndzi nga tsakela ku va exitejini hikuva...</i> • <i>A ndzi nga tsakeli ku ya exitejini hikuva...</i>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Ehleketela hi nkarhi lowu u nga ringeta swilo leswintshwa. A wu titwa njhani loko u nga si swi endla, loko u swi endla na loko u hetile?	<i>Ndzi titwe...</i>

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela **Ku hlaya 2**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

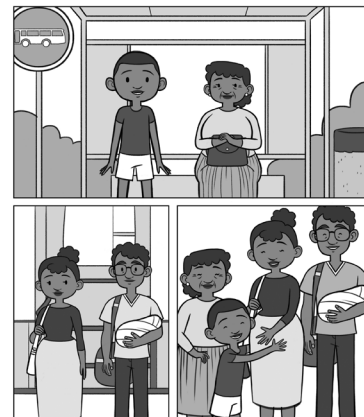
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tatasela
 - rhurhumela
 - nghwazi
 - ku titsheмба

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tllasi ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/mby/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/mby/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **mbyatsu, mbyana**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **mbyana, mbyatsu, mbyindla**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

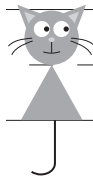

Ntivontsalo:

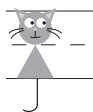
15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **mby**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana /eka swivulwa leswi tsariweke.

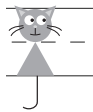
 mby mby mby mby

 mbyana mbyana

 mbyatsu mbyatsu

 mbyindla mbyindla

 Vito ra mbyana ya mina

 i Sipoti.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori hi nkarhi lowu u ng ava na matitwelo yo hlanganahlangana.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala ndzimana (ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto lowu va nga va na wona.

RIMBA RA MATSALELO:

Nkarhi wun'wana, ndzi titwe ndzi ... nakambe ndzi... hi nkarhi wun'we.

Ndzi ve na matitwelo lawa yo hlangana hikuva...

Kutani ...

Eku heteleleni...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Kutani, ndzi ehlekete hi matitwelo ya mina kutani ndzi twisisa leswaku a ndzi fanelanga ku twa ndzi loloha. Ndzi teke xiboho xa leswaku ndzi fanele ku ya tsutsuma. Ndzi titwe ndzi tirhe hi matimba naswona a ndzi tsakile eku heteleleni.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: **Kutani** ndzi teke xiboho xa leswaku a ndzi fanelanga ndzi twa ndzi loloha. Ndzi yile ndzi ya tsutsuma! **Eku heteleleni** ndzi titwe ndzi tsakile na ku ti karhata.
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: ku kanakana,ntsako, muyingiseri, sw. na sw.
- 9 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi nkarhi lowu hi nga va na matitwelo yo hlanganahlangana.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.

- 3 Vutisa vadyondzi: Xana ku humelele yini loko u ve na matitwelo yo hlangana? Xana matitwelo lawa ma ve na ntshikelelo wihi eka wena?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi matitwelo ya vona yo hlangana.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va titwiseke xiswona eku heteleleni.
- 9 Va fanele va ku: Ek u heteleleni ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

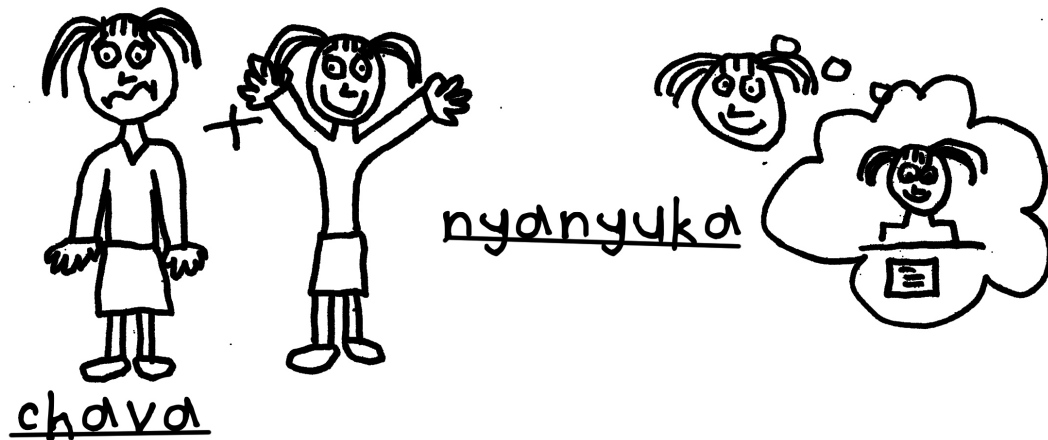
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengeleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxe handle ka ndzetelo.

Kan'we kan'we, Ndzi ti twe ndzi
chava na ku nyanyuka hi nkarhi
wun'we.

Ndzi vile ndzi hlanganana hikuva
a ndzi tsarile mpitanelo.

Kutani ndzi tsundzuka leswaku a
ndzi dyondzile marito.

Ekv heteleleni ndzi ma kumile
hinkwawo marito.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 2.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ndhawu**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ndh**/-/**a**/-/**w**/-/**u**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ndh**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**w**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**u**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ndhawu**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ndha**/-/**wu**/ = **ndhawu**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **mbyana**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ndhuna**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ndh**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**u**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**n**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ndh**/-/**u**/-/**n**/-/**a**/
- 8 Tsala rito: **ndhuna**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ndhu**/-/**na**/ = **ndhuna**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **mbyatsu**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Nyasha exitejini</u></p> <p>Nyasha a navela ku va mutlangi wa switori. Naswona namuntlha, Nyasha u na nkarhi wa yena wo sungula ku va munhu wo duma. A ku ri nkarhi wo ngenela mphikizano wo kuma vatlangi va ntlangu wa xikolo. Nyasha a bele enhlokweni leswi a fanele ku swi vula. A titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. A titwa a lulamile. Loko a ha yimele nkarhi wa yena wo ya exitejini, khwiri ra yena a twa onge ri na maphapatana.</p>	<p>Minkarhi yin'wana loko hi twa hi chuhile, hi twa onge ku na maphapatana emakhwirini ya hina. Ndza kumbetela leswaku Nyasha u titwa a chuhile.</p>
<p>Endzhaku ko ngenela mphikizano wo kuma vatlangi, Manana Tsiki u n'wi bye leswaku mintirho ya vona yi ta damarhetiwa ekhumbini ra holo hi mixo lowu landzelaka. Nyasha a titwa onge u endle ntirho wa kahle eka nkarhi wo ngenela mphikizano wo lava vatlangi. Kambe, a vilela leswaku a nga helela hi ntsako loko o ka a nga xi kumi xiave xo tlanga.</p> <p>Ku nyanyuka na ku chuha ka yena swi endle leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Nyasha u titwa a hisekela ku kuma ntirho wo tlanga eka ntlangu hikuva a nga etleli na vusiku!</p> <p>U fanele a tivutisa leswaku u tirhe kahle ku va xiave xa ntlangu!</p>
<p>Loko Nyasha a ya exikolweni, u tsutsume leholweni. Vito ra yena a ri ri kona! Ephepheni! U kume xiave eka ntirho lowu a wu lava.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Nyasha u twa a tinyungubyisa, hikuva u titolovetile na ku tirha hi matimba ku kuma ntiho lowu!</p>
<p>U tsutsumelele erivaleni ku ya byela vanghana va yena. Kambe a ka ha ri mixo swinene a ku nga ri na munhu. Mahungu a ma yimele ku buluka enon'wini wa yena. Loko a hetelele a vona Andrew a nghena hi gede ra xikolo, u n'wi huwelerile.</p>	<p>Nyasha a nga etlelanga vusiku hinkwabyo a lava ku kuma ntirho, kutani ndza kumbetela leswaku a nyanyukile ku byela vanghana va yena hi ku humelela ka yena!</p>
<p>Mavhiki na mavhiki, Nyasha u yile ku ya titolovetela ntlangu loko a huma exikolweni. U bele enhlokweni timhaka leti a fanele a tivulavula eka ntlangu. U titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. Loko ku sale siku rin'we va nga si hlangana a titwa a lulamile. A lava ku tivona a ri exitejini emahlweni ka vanhu hinkwavo.</p>	

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi vusiku bya loko va nga si hlangana, Nyasha a etlele emubedweni wa yena a karhi a ehleketa hi vana van'wana va karhi va navela vuswikoti bya yena. A ehleketa hi ndlela leyi vana lavan'wana hinkwavo a va ta n'wi bela hi mavoko loko a hete ku tlanga kahle. Kambe, a vilela leswaku a nge endli swona loko o ehleketa tano. Ku nyanyuka na ku chuha swi endle leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.</p>	<p>Oho! Ndza kumbetela leswaku Nyasha u titwa a ri na ntlhontlho na ku kanakana! U lava ku tirha kahle eka ntlangu wa yena lowukulu wo sungula, kambe wa vilela leswaku a nge endli swona!</p>
<p>Siku leri landzelaka, Nyasha u yimele nkarhi wa yena wo ya exitejini. Loko a hlometela vahlaleri lavotala, a lo yimela ntsena ku tlanga – u ta va na ndhuma exikolweni! Kambe hi nkarhi wun'we, a lava ku baleka. U sungule ku dzuka loko a ehleketa hi leswi a fanele ku ya swi vulavula.</p>	
<p>Nyasha u hefemulele ehenhla loko a nghena hi nyanghwa.</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku Nyasha u ringeta ku ehlisa moya wa yena loko a karhi a ya exitejini.</p>
<p>Loko Nyasha a fika exitejini, rito ra yena a ri rhurhumela. Mavoko ya yena na wona a ma rhurhumela. U vule marito yo sungula. U ma tsundzukile. U vule lama landzelaka. Nyasha u sungule ku titwa kahle. A twa a titsheмба. Rito ra yena a ri twala kahle. Mavoko ya yena ma yime ku rhurhumela.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku loko Nyasha a karhi a vulavula kahle, a titwa a nga chavi ngopfu hi ku va exitejini.</p>
<p>Emakumu ka ntlangu, Nyasha u yime na vatlangi lavan'wana exikarhi ka xiteji va losa. U yingisele loko va ba mavoko na ku khuzela. A n'wayitela. A twa a tinyungubyisa. A yimele ku tlanga ntlangu lowu landzelaka. U sungule ku titwa onge milorho ya yena hinkwayo yi ta humelela!</p>	<p>Loko hi endla swilo hi ndlela ya kahle ku fana na Nyasha, hi twa hi tsaka na ku tinyungubyisa. Ndza bvumba leswaku Nyasha u ta tlanga eka mintlangu yo tala, hikuva ntokoto lowu wu endle a a titwa kahle!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hi nga kumbetela njhani leswaku Nyasha a titwa a chuhile?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a twa maphaphatana ekhwirini ra yena. • Hikuva a nga etleli. • Hikuva a twa a lava ku baleka exitejini. • Hikuva a dzuka nyuku.
<p>U tshama u twa mintwiwo yo tlula wun'we hi nkarhi wun'we?</p>	<p><i>A ndzi twa... na... loko...</i></p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Nhlamulo leyi languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Nyasha a nyanyukile na ku chuha hi nkarhi wun'we?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ku ri ro sungula a tlanga ntlangu. • Hikuva a swi lava ku va eka ntlangu, kambe swa chavisa loko u ringeta swilo leswintshwa / endla swilo ro sungula. • Hikuva a tsakile hi ku endla swona a tlhela a chuha leswaku u ta tsandzeka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 2.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - minsiha
 - muyingiseri
 - humelela
 - tsandzeka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi na ntwiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi tsakile	<i>Va nwayitela</i>
Languta xikandza xa mina	<i>Kombetela xikandza</i>
Ndzi kwatile	<i>Kombisa ku kwata</i>
Ndzi na twiwo wa mbilu	<i>Kombetela mbilu</i>
Ndzi khunguvanyekile	<i>Va kombisa ku khunguvanyeka</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Nyasha u twa ... loko...
Nyasha u na matitwelo yo hlanganahlangana hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ndh	mby	a
u	w	m
i	b	z
e	l	n
t	s	d

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /**ndh**/ na /**mby**/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**ndh**/-/**a**/-/**w**/-/**u**/ = **ndhawu**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /**ndh**/ kumbe /**mby**/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ndh**, **mby**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ndhawu**, **ndhambi**, **ndhundhuma**, **ndhundhuzela**, **ndhuna**, **mbyana**, **mbyatsu**, **mbyindla**, **dulu**, **delela**, **dema**, **tima**, **tala**, **sila**, **sele**, **wena**, **wisa**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: KOMISA

NTWISISO WO TSARIWA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na leswi sungulaka swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela swona loko swi laveka.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku kanela hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele va pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona vini.

NYASHA EXITEJINI

- 1 Xana i yini a swi endla Nyasha a nga etleli vusiku hinkwabyo?
... swi n'wi endle a nga etleli vusiku hinkwabyo.
- 2 Xana Nyasha u titwe njhani loko a fika exitejini?
Nyasha a titwa a ...
- 3 Hikokwalaho ka yini Nyasha a huwelela erivaleni ra xikolo?
U huwelerile hikuva

NYASHA EXITEJINI

- 1 Xana i yini a swi endla Nyasha a nga etleli vusiku hinkwabyo?
Ntsako na ku chuha ka Nyasha swi n'wi endle a nga etleli vusiku hinkwabyo.
- 2 Xana Nyasha u titwe njhani loko a fika exitejini?
Nyasha a titwa a chava/ chuhile/kanakana/vilela.
- 3 Hikokwalaho ka yini Nyasha a huwelela erivaleni ra xikolo?
U huwelerile hikuva a tsakile a lava ku byela vanghana mahungu ya yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 2.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

VHIKI 2

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, graduation caps, lightbulbs).

Gire di 2 KOTARA 2 Vhiki 3

**NKONGOMELO:
Ku endla
swihoxo**

Malulamiselo ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso xa un'wana a endlaka xihoxo.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: tidyondzo leti hi nga ti dyondzaka hi ku endla swihoxo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 35 na 36, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 37, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 38 na 39, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u ti twisaka xiswona loko u endla xihoxo!

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Jabu a tsutsuma na bokisi ra matandza eka Buku Leyikulu: **Jabu u hakasa matandza**
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku endla swihoxo.
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhello ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana xihoxo i yini?
 - b Hi swihi swihoxo leswi swi talaka ku endliwa?
 - c Xana vanhu va titwa njhani loko va endla swihoxo

VHIKI 3

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xihoxo
 - nghozi
 - hi xikongomelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa ku famba na hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa ku endla onge u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihangji	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa ku pfumela</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa ku encenyeta munhu lonkulu</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka leswaku vadyondzi va ta tsala:
 - a ndhawu
 - b ndhambi
 - c ndhundhuma
 - d ndhundhuzela
 - e ndhuna
 - f mbyana
 - g mbyatsu
 - h mbyindla
- 3 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: **Jabu u hakasa matandza**

- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga endla xihoxo.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala ndzimana(ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto lowu u nga va na wona.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi endle xihoxo xa ...

Ndzi endle xihoxo lexi hikuva ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na nkarhi lowu va nga endla xihoxo.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi vonelo ra ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi endle xihoxo xo chayisa movha yin'wana loko ndzi karhi ndzi chayela. Nkateko wa kona, a ku endlekanga swo biha swinene! Kambe, ndzi endle xihoxo lexi hikuva a ndzi ringeta ku languta mepe ndzi ri karhi ndzi chayela. Movha leyin'wana yi yimile, kambe a ndzi swi vonanga hi nkarhi!
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa vonelo ra wena, ku fana na: Movha ya wena yi chayisa yin'wana hala ndzhaku.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Ndzi endle xihoxo xo** chayisa movha wun'wana. **Ndzi endle xihoxo lexi hikuva a ndzi** langute mepe wa mina. A ndzi nga langutanga epatwini.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa,** swo fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.

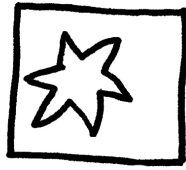
- 10** Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

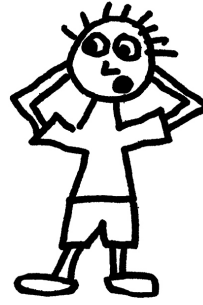
- 1** Vutisa vadyondzi: Xana hi xihi xihoxo lexi u nga tshama u xi endla? Hikokwalaho ka yini xi humelerile?
- 2** Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3** Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi xihoxo xa vona.
- 4** Va fanele va ku: Ndzi endle xihoxo xo ...
- 5** Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1** Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3** Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4** Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5** Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6** Khutaza vadyondzi.

fasitere

bolo

Ndzi endlile xihoxo hi ku faya
fasitere.

Ndzi endlile xihoxo lexi hikuva a
ndzi xiya xiyangi loko ndzi raha
bolo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/khw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/khw/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **khwita, khwayere, khwela**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **khwatsi, khwela, khwita, khwiri, khwati, khwayere**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

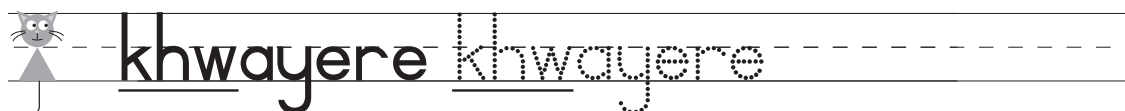
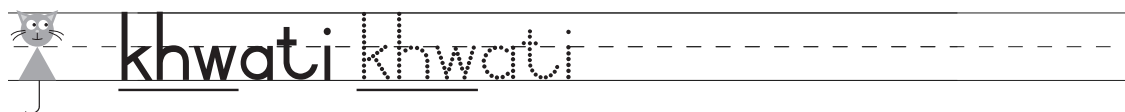
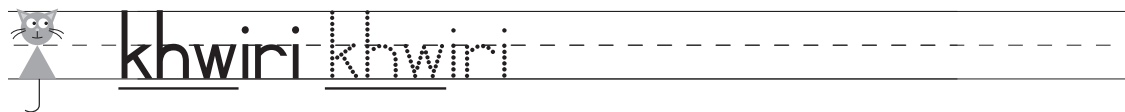
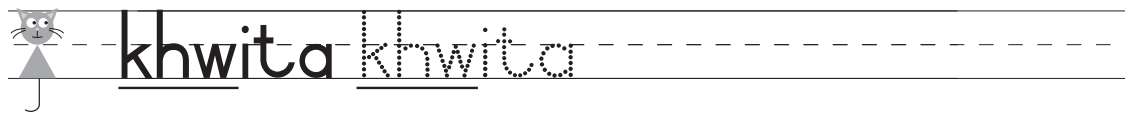
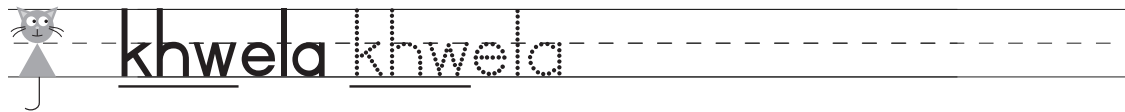
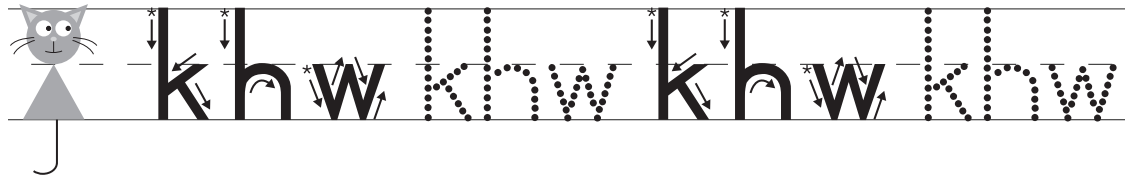
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **khw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA /KU ENDLA NKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Jabu u hakasa matandza</p> <p>Manana a karhi a lulamisa swakudya swo lalela.</p> <p>'Ndzi ya tlanga bolo ya milenge na vanghana va mina!' ku huwelela Jabu, a karhi a tsutsuma a huma hi nyangwa.</p> <p>'Yima!' manana wa Jabu a n'wi vitana. 'Ndzi kombela u ya evhengeleni ku ya xava matandza na bodlhela ra masi,' ku vula manana wa Jabu hi ku n'wi nyika nongonoko wa leswi a fanele ku swi xava na mali.</p> <p>Jabu a nga swi lavi ku ya evhengeleni, kambe u n'wayiterile a ku, 'Hi swona manana!'</p> <p>'Inkomu! Ndzi kombela u va na vukheta u ta ka u nga fayi matandza,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'U nga vileli manana, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' ku hlamula Jabu a karhi a huma hi rivanti.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini manana wa Jabu a n'wi byela ku va na vukheta? Ndza tivutisa leswaku Jabu u lo tshama a faya matandza?</p>
<p>Jabu u ye evhengeleni. Loko a fika kona, u hlaye nongonoko wa leswi a faneleke ku swi xava. U teke matandza na masi. Kutani a ya swi hakela. U nyike muxavisi mali.</p> <p>'Inkomu!' Swi khomi kahle leswaku u nga fayi matandza,' ku vula muxavisi.</p> <p>'U nga vileli tatana Gumede, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' Jabu a hlamula a karhi a huma hi nyangwa.</p>	<p>Oho! Manana wa Jabu na muxavisi va byela Jabu ku va na vukheta! Ndza tivutisa leswaku u lo tshama a faya matandza?</p>
<p>Jabu u fambe hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kutani, Jabu u twe vanghana va yena. U va twe va hleka. U va twe va raha bolo.</p> <p>'Loko ndzi heta ku veka matandza na masi, ndzi ta vuya ndzi ta tlanga,' ku ehleketa Jabu.</p> <p>Jabu u ye emahlweni na ku famba hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kambe Jabu u twe munghana wa yena Sam a n'wi vitana. 'Jabu, tana u ta tlanga! Ha ku lava!' ku vitana Sam.</p>	<p>Ndza tivutisa loko Jabu a ta ya ekaya ku sungula, kumbe u ta ya a ya tlanga na vanghana va yena? Ndza tivutisa leswaku ku ta humelela yini eka matandza loko o ya tlanga bolo ya milenge?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
'Hiswona, kumbe ku raha kan'we! Manana a nge swi tivi! Jabu a ehleketa, a karhi a tsutsuma a ya eka vanghana va yena. U ringetile ku tsutsuma hi vukheta. A nga lavi ku faya matandza!	Yoo! Jabu u tsutsuma na matandza! Ndza tivutisa leswaku a nga tlanga bolo handle ko faya matandza?
Kambe loko Jabu a tsutsumela eka vanghana va yena, u khugule hi ribye endleleni. Matandza ma wela ehansi. A ku ri na matandza yo fayeka hinkwako. Jabu a totiwe hi matandza yo rheta! 'Yoo! Jabu a rila, 'Ndzi ta n'wi byela yini manana?' 'N'wi byeli leswaku u endle matandza yo hakasiwa!' Sam a endla fenyha. Sam na Jabu va hleke lero na hleka.	Jabu u totiwe hi matandza. Sam u endla fenyha hi swona. Sam na Jabu va hleka na lero na hleka. Kambe, ndza tivutisa loko manana wa Jabu a ta vona swi hlekisa ku fana na vona?
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Jabu u fanele ku xava yini evhengeleni?	U fanele ku xava matandza na meleka.
I mani a nga vitana Jabu leswaku va ta tlanga bolo ya milenge?	Munghana wa yena Sam u n'wi vitanile ku ta tlanga.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Jabu a teke xiboho xo ya tlanga bolo ya milenge?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva munghana wa yena Sam u n'wi vitanile ku ta tlanga. • A ehleketa leswaku a nga tlanga bolo a nga fayi matandza. • A ehleketa leswaku u ta fika a raha kan'we ntsena. • A ehleketa leswaku manana wa yena a nge swi tivi!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 3.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

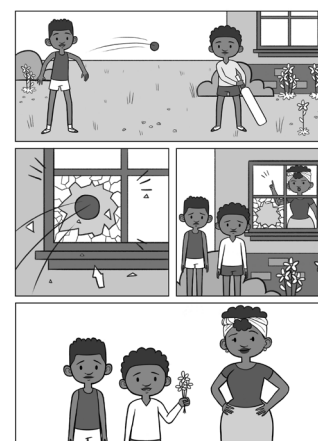
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - faya
 - matandza yo fayeka
 - futa
 - vukheta

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa ku famba na hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa ku endla onge u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihang	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa ku pfumela</i>
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa ku encenyeta munhu lonkulu</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.

- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /x/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo /x/ wu fanaka ha kona hi Ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./ wu hambanaka ha kona hi Ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka alifabete leyi nga na xifaniso.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama sungulaka hi /x/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **mbhongolo, mbhovo, mbhoni**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **mbhuri, mbhoni, mbhongolo, mbhovo, mbhandzu**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

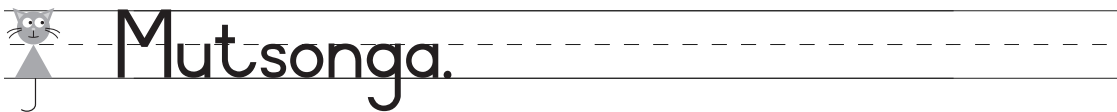
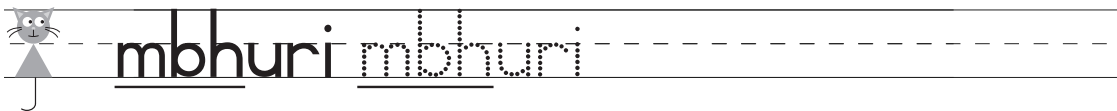
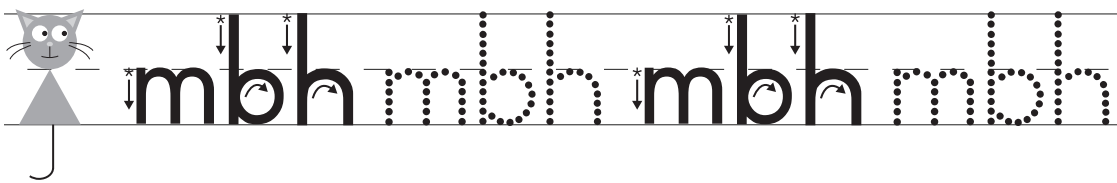
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **mbh**

- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta**NHLOKOMHAKA:** Tsala hi nkarhi lowu u endleke xihoxo.**NTIRHO:** Dirowa xifaniso u tsala ndzimana(ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto wa vona.**RIMBA RA MATSALELO:**

Ndzi endle xihoxo xo ...

Ndzi endle xihoxo lexi hikuva ...

Loko ndzi endle xihoxo lexi, ndzi titwe ...

Ku va ndzi endle xihoxo lexi swi ndzi dyondzise ...

Eku heteleleni ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi titwe ndzi chava na ku khunguvanyeka loko endle xihoxo lexi, hikuva ndzi onhile movha ya un'wana. Ku va ndzi endle xihoxo lexi swi ndzi dyondzise ku va na vukheta loko ndzi chayela. Ndzi dyondze leswaku ndzi fanele ku huma epatwini loko ndzi lava ku languta mepe! Eku heteleleni, ndzi dyondze dyondzo ya nkoka.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Loko ndzi endle xihoxo lexi ndzi twe** ndzi chava swinene. **Ku va ndzi endle xihoxo lexi ndzi dyondze** ku va muchayeri wa vukheta swinene. **Eku heteleleni** ndzi ehleketa leswaku ndzi dyondze dyondzo ya kahle hi ku van a vukheta!

- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntlovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: vukheta, xihoxo, chayisa, sw. na sw.
- 9 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi nkarhi lowu hi nga endla xihoxo.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u titwe njhani loko u endle xihoxo xa wena? Xana u dyondze yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swihoxo swa vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela leswi va swi dyondzeke eka xihoxo xa vona.
- 9 Va fanele va ku: Ku va ndzi endle xihoxo lexi ndzi dyondze...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

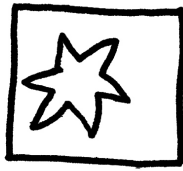
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

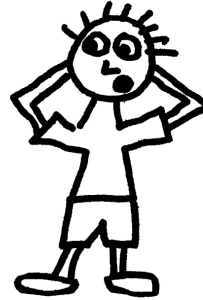
HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

fasitere

polo

Ndzi endlile xihoxo hi ku faya
fasitere.

Ndzi endlile xihoxo lexi hikuva a
ndzi xiya xiyangi loko ndzi raha
polo.

Swi ndzi chavisile loko ndzi
endla xihoxo lexi.

Xihoxo lexi xi ndzi dyondzisile
leswaku ndzi fanele ku xiya xiya
loko ndzi nga si raha polo.

Ekv heteleni ndzi dyondzile
dyondzo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **khwela**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**khw**/-/**e**/-/**l**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**khw**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**e**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**l**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **khwela**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**khwe**/-/**la**/ = **khwela**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **mbhuri**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **khwita**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**khw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**i**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**t**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**khw**/-/**i**/-/**t**/-/**a**/
- 8 Tsala rito: **khwita**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**khwi**/-/**ta**/ = **khwita**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **mbhoni**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA / KU ENDLA NKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Jabu u hakasa matandza</u></p> <p>Manana a karhi a lulamisa swakudya swo lalela.</p> <p>'Ndzi ya tlanga bolo ya milenge na vanghana wa mina!' ku huwelela Jabu, a karhi a tsutsuma a huma hi nyangwa.</p> <p>'Yima!' manana wa Jabu a n'wi vitana. 'Ndzi kombela u ya evhengeleni ku ya xava matandza na bodlhela ra masi,' ku vula manana wa Jabu hi ku n'wi nyika nongonoko wa leswi a fanele ku swi xava na mali.</p> <p>Jabu a nga swi lavi ku ya evhengeleni, kambe u n'wayiterile a ku, 'Hi swona manana!'</p> <p>'Inkomu! Ndzi kombela u va na vukheta u ta ka u nga fayi matandza,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'U nga vileli manana, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' ku hlamula Jabu a karhi a huma hi rivanti.</p>	<p>Ndzi nga endla vukambisisi bya leswaku Jabu u lava ku va munhu wo pfuna. U lava ku ya tlanga bolo ya milenge, kambe a nga phikizani na manana wa yena hi ku ya evhengeleni! I wo n'wayitela kutani a ku 'hi swona.'</p>
<p>Jabu u ye evhengeleni. Loko a fika kona, u hlaye nongonoko wa leswi a faneleke ku swi xava. U teke matandza na masi. Kutani a ya swi hakela. U nyike muxavisi mali.</p> <p>'Inkomu!' Swi khomi kahle leswaku u nga fayi matandza,' ku vula muxavisi.</p> <p>'U nga vileli tatana Gumede, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' Jabu a hlamula a karhi a huma hi nyangwa.</p>	<p>Ndzi nga endla nkambisiso wa leswaku Jabu u tshama a karhi a faya swilo. Ndzi nga endla nkambisiso lowu hikuva vanhu hinkwavo va n'wi byela ku va na vukheta! Swi endla ndzi ehleketa leswaku u tshama a faya swilo.</p>
<p>Jabu u fambe hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kutani, Jabu u twe vanghana va yena. U va twe va hleka. U va twe va raha bolo.</p> <p>'Loko ndzi heta ku veka matandza na masi, ndzi ta vuya ndzi ta tlanga,' ku ehleketa Jabu.</p> <p>Jabu u ye emahlweni na ku famba hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kambe Jabu u twe munghana wa yena Sam a n'wi vitana. 'Jabu, tana u ta tlanga! Ha ku lava!' ku vitana Sam.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Hiswona, kumbe ku raha kan'we! Manana a nge swi tivi!' Jabu a ehleketa, a karhi a tsutsuma a ya eka vanghana va yena. U ringetile ku tsutsuma hi vukheta. A nga lavi ku faya matandza!</p>	<p>Ndzi nga endla nkambisiso wa leswaku Jabu a nga na vukheta. Vanhu hinkwavo va n'wi byele ku va na vukheta! Kambe sweswi, ha swi vona leswaku u tsutsuma na matandza. Loko Jabu a ri munhu wa vukheta a ta ya ekaya ku sungula kutani a ya tlanga bolo!</p>
<p>Kambe loko Jabu a tsutsumela eka vanghana va yena, u khugule hi ribye endleleni. Matandza ma wela ehansi. A ku ri na matandza yo fayeka hinkwako. Jabu a totiwe hi matandza yo rheta!</p> <p>'Yoo!' Jabu a rila, 'Ndzi ta n'wi byela yini manana?'</p> <p>'N'wi byeli leswaku u endle matandza yo hakasiwa!' Sam a endla fenya.</p> <p>Sam na Jabu va hleke lero na hleka.</p>	<p>Yoo! Jabu u faye matandza hinkwawo. Ndzi nga endla nkambisiso wa leswaku a hi ro sungula leswi swi humelela, hikuva hinkwavo va byele Jabu ku va na vukheta.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>U ehleketa leswaku manana wa Jabu u ta titwa njhani loko Jabu a fika a?</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku u ta titwa...hikuva...</p>
<p>U ehleketa leswaku Jabu u titwa njhani loko a wisa matandza? Hikokwalaho ka yini?</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku u titwa...hikuva...</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>U ehleketa leswaku Jabu i munhu wa vukheta? Hlamusela nhlamulo ya wena!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • E-e, ndzi ehleketa leswaku a hi munhu wa vukheta. Ndzi ehleketa leswi hikuva manana wa yena na muxavisi va n'wi byele ku va na vukheta. Loko a va ehleketa leswaku u na vukheta, a va ta va va nga n'wi tsundzuxanga. • E-e, ndzi ehleketa leswaku a hi munhu wa vukheta hikuva u teke xiboho xo ya tlanga bolo ya milenge a karhi a ha ri na matandza! • A ndzi ehleketa leswaku i munhu wa vukheta hikuva u tsutsuma a ya eka vanghana va yena na matandza! • Loko Jabu a ri munhu wa vukheta, a ta va a yise matandza ekaya. A ndzi tshembi leswaku i munhu wa vukheta hikuva a nga yi ekaya ku sungula – u ye ku ya tlanga bolo ya milenge.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Mingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khunguvanyeka
 - faya
 - chayisa
 - tshova

VHIKI 3

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa ku famba na hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa ku endla onge u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihang	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa ku pfumela</i>
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa ku encenyeta munhu lonkulu</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Xihoxo xa Jabu a ku ri...
Ndzi ehleketa leswaku manana wa Jabu u ta titwa ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.

- 6 Kombokela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

khw	mbh	a
s	i	t
e	l	r
y	u	o
n	g	v

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /**khw**/ na /**mbh**/
- 2 Kombokela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mimpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**khw**/-/**a**/-/**t**/-/**s**/-/**i**/ = **khwatsi**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa /**khw**/ kumbe /**mbh**/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **khw, mbh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **khwatsi, khwela, khwita, khwiri, khwati, khwayere, mbhuri, mbhoni, mbhongolo, mbhovo, gula, guga, sele, sola, sula, yena, yiva, tala, tele**

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA

XITSHURIWA	MUDYONDZISI A KU	VADYONDZI VA ENDLA
<p><u>Jabu u hakasa matandza</u></p> <p>Manana a karhi a lulamisa swakudya swo lalela.</p> <p>'Ndzi ya tlanga bolo ya milenge na vanghana va mina!' ku huwelela Jabu, a karhi a tsutsuma a huma hi nyangwa.</p> <p>'Yima!' manana wa Jabu a n'wi vitana. 'Ndzi kombela u ya evhengeleni ku ya xava matandza na bodhela ra masi,' ku vula manana wa Jabu hi ku n'wi nyika nongonoko wa leswi a fanele ku swi xava na mali.</p>	<p>Hambanisa vadyondzi hi mintlawa yimbirhi.</p> <p>Ava mintlawa tanihi leswi landzelaka:</p> <p>Ntlawa wa 1: Jabu</p> <p>Ntlawa wa 2: Manana wa Jabu</p>	<p>Ntlawa wa 1 wu ku: Ndzi ya tlanga bolo na vanghana va mina!</p> <p>Ntlawa wa 2 wu ku: Yima! Ndzi kombela u ya evhengeleni u ya xava matandza na bodhela ra masi.</p> <p>Ntlawa wa 1 wu ku: Swilulamile manana.</p> <p>Ntlawa wa 2 wu ku: Inkomu! Ndzi kombela u va na vukheta leswaku u nga fayi matandza.</p> <p>Ntlawa wa 1 wu ku: U nga vileli manana, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo!</p>
<p>Jabu a nga swi lavi ku ya evhengeleni, kambe u n'wayiterile a ku, 'Hi swona manana!'</p> <p>'Inkomu! Ndzi kombela u va na vukheta u ta ka u nga fayi matandza,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'U nga vileli manana, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' ku hlamula Jabu a karhi a huma hi rivanti.</p>	<p>Hlamusela leswaku sweswi, ntlawa wa 2 wu ta encenyeta muxavisi wa le vhengeleni!</p>	<p>Ntlawa wa 2 wu ku: Tlakula matandza lawa kahle leswaku u nga ma fayi.</p> <p>Ntlawa wa 1 wu ku: U nga vileli Tatana Gumede, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo!</p>
<p>Jabu u ye evhengeleni. Loko a fika kona, u hlaye nongonoko wa leswi a faneleke ku swi xava. U teke matandza na masi. Kutani a ya swi hakela. U nyike muxavisi mali.</p> <p>'Inkomu!' Swi khomi kahle leswaku u nga fayi matandza,' ku vula muxavisi.</p> <p>'U nga vileli tatana Gumede, ndzi na vukheta minkarhi hinkwayo,' Jabu a hlamula a karhi a huma hi nyangwa.</p>	<p>A hi fambeni hi vukheta ku fana na Jabu!</p> <p>Kombela mudyondzi un'we ku va Sam.</p>	<p>Un'wana na un'wana u fanele ku endla onge u khome matandza naswona va famba hi vukheta.</p> <p>Sam a ku: Jabu tana hi ta tlanga! Ha ku lava!</p>

XITSHURIWA	MUDYONDZISI A KU	VADYONDZI VA ENDLA
<p>Jabu u fambe hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kutani, Jabu u twe vanghana va yena. U va twe va hleka. U va twe va raha bolo.</p> <p>'Loko ndzi heta ku veka matandza na masi, ndzi ta vuya ndzi ta tlanga,' ku ehleketa Jabu.</p> <p>Jabu u ye emahlweni na ku famba hi vukheta a kongoma ekaya. A nga lavi ku faya matandza!</p> <p>Kambe Jabu u twe munghana wa yena Sam a n'wi vitana. 'Jabu, tana u ta tlanga! Ha ku lava!' ku vitana Sam.</p> <p>'Hiswona, kumbe ku raha kan'we! Manana a nge swi tivi!' Jabu a ehleketa, a karhi a tsutsuma a ya eka vanghana va yena. U ringetile ku tsutsuma hi vukheta. A nga lavi ku faya matandza!</p>		
<p>Kambe loko Jabu a tsutsumela eka vanghana va yena, u khugule hi ribye endleleni. Matandza ma wela ehansi. A ku ri na matandza yo fayeka hinkwako. Jabu a totiwe hi matandza yo rheta!</p> <p>'Yoo!' Jabu a rila, 'Ndzi ta n'wi byela yini manana?'</p> <p>'N'wi byeli leswaku u endle matandza yo hakasiwa!' Sam a endla fenya.</p> <p>Sam na Jabu va hleke lero na hleka.</p>	<p>A hi endleni onge hi hina Jabu. Xana hi ehleketa yini?</p>	<p>Hinkwerhu hi ku: Kumbexana ku raha kan'we!</p> <p>Manana a nge swi tivi!</p>

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, plus signs), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles, lightbulbs).

Giredi 2 KOTARA 2 Vhiki 4

**NKONGOMELO:
Ku endla
swihoxo**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu eka khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa vanhu vo hambana hambana lava va endlaka swihoxo.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: hikokwalaho ka yini vanhu va endla swihoxo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 40 na 41, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 42 na 43, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 44, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa xihoxo xa Jabu.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Zanele a tsalatsala eka Buku Leyikulu: **Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani**
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: **Ku endla swihoxo.**
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi mi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Hikokwalaho ka yini vanhu va endla swihoxo?
 - b Xana u ehleketa leswaku swihoxo minkarhi hinkwayo swi bihile?
 - c Xana swihoxo swi hi pfuna kumbe swi hi vuyerisa njhani?
 - d Xana swihoxo swi hi twisa ku vava kumbe swi bihe ha yini eka hina?

VHIKI 4

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ti toloveta
 - tsalatsala
 - dyondza

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa ku famba na hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa ku endla onge u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihangi	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa ku pfumela</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa ku encenyeta munhu lonkulu</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a khwatsi
 - b khwela
 - c khwita
 - d khwiri
 - e khwati
 - f mbhuri
 - g mbhoni
 - h mbhongolo
 - i mbhovo
 - j mbhandzu
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: **Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani**
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunana vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Endla onge hi wena Lindelani a tsalaka eka dayari ya wena endzhaku ka ntokoto lowu.

NTIRHO: Tsala swin'wana eka dayari leswi swi hlamuselaka matitwelo ya wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka Dayari,

Ndzi ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta endla onge hi vona Lindelani a karhi a tsala eka dayari ya yena. Va ta tsala hi leswi swi nga humelela.
- 2 Hlamusela leswaku dayari i ndhawu leyi hi tsalaka kona swilo leswi hi swi tokoteke kumbe ku swi dyondza. Hi nga tsala hi matitwelo ya hina hambu ku ri swihundla swa hina swo enta. Leswi swi endliwa hikuva edayari yi endleriwe ku hlayiwa hi loyi a yi tsalaka ntsena! I ndhawu ya xihundla ya ku ehleketa na ku tikambisisa hi ku tsala.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Byela vadyondzi vonelo ra wena ro tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Loko a ndzi ri Lindelani, a ndzi ta sungula ndzi tsala leswo hoxeka leswi ndzi swi endleke. Leswi swi na nkoka hikuva swi nga nga ndzi pfuna ku tikambisisa eka xihoxo xa mina.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.

- 7 Hlamusela leswaku hi ta tsala dayari onge hi hina Lindelani. Hi ta ringeta ku ehleketa hi leswi a nga swi vulaka.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo:
Eka Dayari
Ndzi endlile xihoxo vhiki leri exikolweni. A ndzi ku ndzi kahle swinene eka metse. A ndzi dyondzaka naswona ndzi tsandzekile eka xikambelwana xa mina.
- 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito.
- 11 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u ehleketa leswaku Lindelani u ta ku ku humelele yini? Xana xihoxo xa yena u ta xi hlamusela njhani?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi Lindelani a nga vulaka swona hi xihoxo xa yena.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga ta tsala ha swona.
- 7 Va fanele va ku: Ndzi ehleketa leswaku Lindelani a nga ku: Ndzi...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la ttilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfunza vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfunza vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Eka buku ya switsundzuxo, Ndzi endlile
xihoxo kutani a ndzi dyondzangi
nchumu eka xikambelwana xa minda.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ngw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ngw/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ngwedi, ngwenya**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ngwenya, ngwedi, ngwidi**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

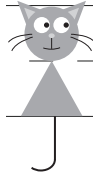
Ntivontsalo:

15 wa timinete

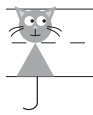
Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

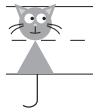
- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ngw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito/
swivulwa leswi tsariweke.

 ngw ngw ngw ngw ngw

 ngwenya ngwenya

 ngwedi ngwedi

 ngwidi ngwidi

 Ndzi vonile ngwenya

 enambyeni wa Nsami.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU ENDLA VUHLANGANISI

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani</u></p> <p>Lindelani a tirha kahle minkarhi hinkwayo eka metse. A kota ku hlayela a nga heti. A kota na ku hlanganisa hi nhloko. A ehleketa leswaku metse wa olova.</p> <p>Loko Manana Ndlovu a dyondzisa tllasi hi ku susa, Lindelani a ehleketa leswaku swa olova.</p>	
<p>Manana Ndlovu u tsale swiphiqu swin'wana exitsalelweni. U lerise vadyondzi hinkwavo etlilasini ku swi tsala ehansi. Loko vadyondzi van'wana etlilasini ya Lindelanai va tsala swiphiqu ehansi, Lindelani a karhi a dirowa swo tiva hi yena.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi titoloveta!' a ehleketa.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Lindelani a nga tsali swiphiqu swa metse? Oho! Hikuva u ehleketa leswaku u tiva metse ngopfu hikokwalaho u twa swi nga fanelanga leswaku a tsala!</p>
<p>Loko Manana Ndlovu a lulamisa swiphiqu na tllasi, Lindelani a langute ehandle hi fasitere. A ehleketa hi swilo hinkwaswo leswi a lavaka ku swi endla ehandle.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi titoloveta!' a ehleketa.</p>	<p>Ku susa l swilo leswintshwa, naswona Lindelani a nga le ku yingiseleni na swintsongo! Ndza tivutisa leswaku ku ta endleka yini?</p>
<p>'Languta swihoxo swa wena u vona laha u nga hoxa kona!' Manana Ndlovu a byela tllasi. Loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va languta swihoxo swa vona, yena u ye exihambukelweni.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A ndzi endli swihoxo!' a ehleketa.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Lindelani u ta swi kota njhani ku susa loko a a nga titoloveti naswona a dyondza eka swihoxo swa yena?</p>
<p>Manana Ndlovu u va nyike phepha ra minghingiriko. 'Endlani swiphiqu leswi tanihi ntirhokaya! Hi dyondza hi ku titoloveta ko tala!' Manana Ndlovu a byela tllasi. Lindelani u chele phepha ra migingiriko endzeni ka bege.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A ndzi lavi ntirhokaya!' a ehleketa.</p>	
<p>Vusiku byebyo, loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va tirha hi matimba eka ku susa, Lindelani a langute TV.</p>	<p>Yoo! Ndza tivutisa leswaku Lindelani u ta dyondza hi ndlela yini ku susa kahle loko a nga endli ntirho wa le tllasini kumbe ntirhokaya?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'A wu na ntirhokaya?' ku vutisa tatana wa Lindelani.</p> <p>'E-e,' a hamba.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi endla ntirhokaya wolowo!' a ehleketa.</p>	
<p>Siku leri landzelaka exikolweni, Manana Ndlovu u hlengelete ntirhokaya. 'Lindelani, wu kwihi ntirhokaya wa wena?' a vutisa.</p> <p>'Ndzi wu rivele ekaya,' Lindelani a hamba.</p> <p>'Kambe u nga vileli – ndza wu tiva metse!' ku vula Lindelani.</p> <p>'Lindelani, hinkwenu mi fanele ku titoloveta metse!' Un'wana na un'wana a nga kota metse loko a tirha hi ku tikarhata,' ku vula Manana Ndlovu.</p> <p>Kambe Lindelani a nga yingiselangi. 'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova a swi lavi ndzi tirha hi ku tikarhata!' a ehleketa.</p> <p>Endzhaku ka masikunyana, Manana Ndlovu u tivisile leswaku hi siku leri landzelaka ku ta va na xikambelwana etlilasini. Lindelani a nga chuhanga.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. Ndzi nga pasa xikambelwana xin'wana na xin'wana!' a ehleketa.</p>	<p>Vadyondzikulobye hinkwavo va Lindelani a va tirha hi matimba na ku titoloveta. Ndza tivutisa leswaku Lindelani u ta tirha kahle eka xikambelwana lexi handle ko titoloveta?</p>
<p>Vusiku byenyo, loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va dyondza ku susa, Lindelani a langute TV.</p> <p>'A wu tsali xikambelwana mundzuku?' ku vutisa tatana wa Lindelani.</p> <p>'U fanele u hlaya!'</p> <p>'Ndzi hlayile,' a hamba.</p> <p>'Naswona, ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi hlaya!' a vula.</p>	<p>Lindelani u ehleketa leswaku metse hinkwavo wa olova a swi lavi a titoloveta. Kambe ndza tivutisa leswaku hakunene u ta swi kota ku pasa xikambelwana a nga titolovetanga kumbe ku hlaya?</p>
<p>Loko Manana Ndlovu u va nyika xikambelwana, vadyondzikulobye va Lindelani va hatle va tirhana na swiphiso, Kambe Lindelani u tsale hi ku nonoka. U sungule ku dzuka nyuku.</p> <p>'Xikambelwana lexi xa tika! Xikambelwana lexi a hi xinene!' a ehleketa.</p> <p>Loko Manana Ndlovu a tivisa a ku, 'nkarhi wu herile!' Lindelani a tsale ku fikela eka hafu ya swiphiso.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Lindelani u ehleketa yini loko xikambelwana xi tika? Ndza tivutisa loko a swi lemuka leswaku a fanele a tirhe hi matimba?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Loko Manana Ndlovu a tlherisela xikambelwana siku leri landzelaka, Lindelani a tsandzekile.</p> <p>Loko xikolo xi huma, loko vadyondzikulobye va Lindelani va humile etlilasini hinkwavo, u kume Manana Ndlovu. 'Ndzi endle xihoxo mudyondzisi,' a amukela. 'A ndzi ehleketa leswaku ndza wu tiva metse. A ndzi ehleketa leswaku metse wu olovile. A ndzi titolovetanga naswona a ndzi hlayanga,' a karhi a rila.</p> <p>Manana Ndlovu u langute Lindelani a bohane xikandza. 'Hi nga va vatokoti eka swin'wana loko hi titoloveta,' a vula. 'A wu tirha kahle eka metse hikuva a wu tsala ntirhokaya naswona a wu hlaya.'</p> <p>'Ndza tshembisa ku tirha hi matimba eka metse,' ku vula Lindelani.</p> <p>Endzhaku ka siku rero, Lindelani u cince maehleketelo ya yena, 'ndza wu kota metse, naswona metse wa olova loko ndzi dyondza!'</p>	<p>Swi tikomba onge Lindelani u dyondze dyondzo ya nkoka hi ku tirha hi matimba! Ndza tivutisa leswaku a ku ri swilo swa kahle ku va a tsandzekile eka xikambelwana xa yena?</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Lindelani a endla yini loko vadyondzikulobye va tsala swiphiso swa metse?</p>	<p>Lindelani a karhi a dirowa swo tiva hi yena.</p>
<p>Xana Lindelani a endla yini loko vadyondzikulobye va hlaya ku susa eka metse?</p>	<p>Lindelani a langute TV.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Lindelani a tsandzekile eka xikambelwana xa metse?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a nga hlayanga. • Hikuva a ehleketa leswaku metse wa olova. • Hikuva a nga titolovetanga swiphiso swa yena etlilasini kumbe ku endla ntirhokaya. • Hikuva a ehleketa leswaku wa wu tiva metse naswona a swi nga lavi a hlaya. • Hikuva a nga vanga na nkarhi wo ringanela ku hetisa xikambelwana xa yena. • A nga titolovetanga swiphiso swa yena, kutani a nga swi kotanga ku tsala metse wa yena hi ku hatlisa leswaku a ta kota ku pasa.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

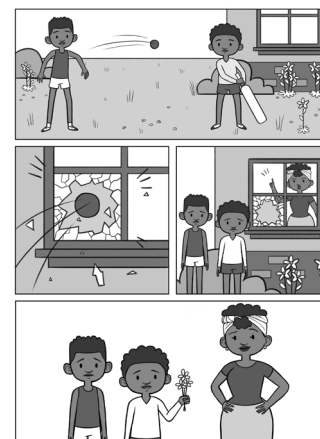
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nandzu
 - mutivi
 - nonoha
 - olova

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa hi ku famba ni hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa hi ku endla i nga ku u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihang	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa hi ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa hi ku pfumela</i>
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa hi ku encenyeta hi ku kombisa munhu lonkulu</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tilasi ku ku yingisela.

- 7 Kombela 1–2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/hlw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/hlw/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **hlwerisa, hlwehlwe**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **hlwela, hlwerisa, hlwehlwe**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

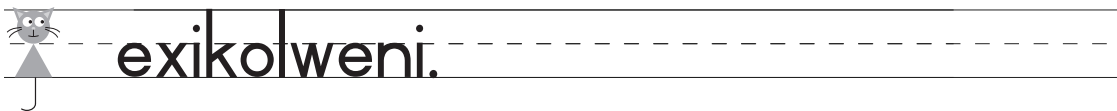
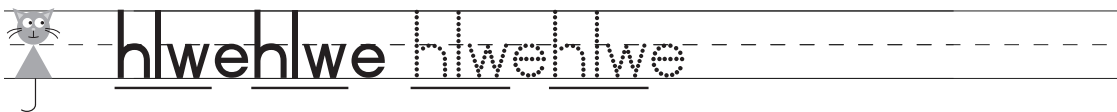
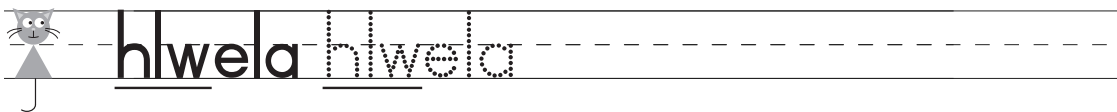
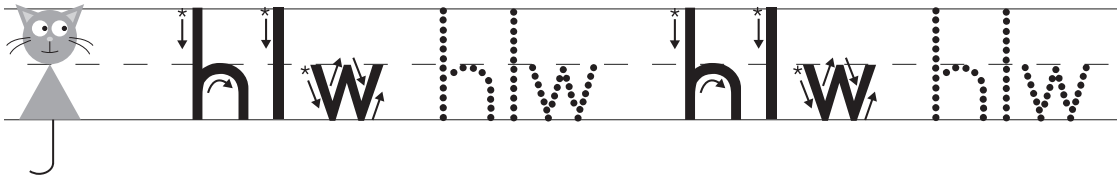
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **hlw**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghanu na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.

- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana/eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Endla onge hi wena Lindelani u tsalaka eka dayari ya wena endzhaku ka ntokoto lowu.

NTIRHO: Tsala swin'wana eka dayari leswi swi hlamuselaka matitwelo ya wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka Dayari,

Ndzi ...

Ndzi titwe...

Ndzi dyondze...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku eka dayari.
- 2 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi leswi Lindelani a nga ti twisaka swona na leswi Lindelani a nga kumbe a fanelaka ku swi dyondza eka ntokoto wa yena.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ehleketa leswaku Lindelani a nga va a ti twa a ri na xihoxo kumbe ku karhateka ku va a ehlekete leswaku i antswa swinene ku va a dyondza metse. Ndzi ehleketa leswaku a nga va a dyondze leswaku ku titoloveta hi swona swi hi endlaka hi va kahle ngopfu eka swin'wana.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi titwe** nandzu loko ndzi tsandzekile eka xikambelwana hikuva a xi ri xihoxo xa mina ku va ndzi nga dyondzanga. **Ndzi dyondze** leswaku hambiloko swin'wana swi twala swi olova, ku titoloveta i xiphemu xa nkoka xo va munhu a va ntlharhi.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: nandzu, nghozi, rivalelo, sw. na sw.
- 10 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini**.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi sungule ku tsala dayari hi vonelo ra Lindelani.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u ehleketa leswaku Lindelani i titwe njhani endzhaku ko tsandzeka ku humelela eka xikambelwana xa yena? Xana u ehleketa leswaku i dyondze yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va ehleketaka leswaku swi nga landzela ku va Lindelani a swi tsala eka dayari ya yena.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi Lindelani a swi dyondzeke.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi ehleketa leswaku Lindelani i dyondze leswaku...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku**. Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfunza vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfunza vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengelela ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxo handle ka ndzetelo.

vuphukuphukuxikambelwana

Eka buku ya switsundzuxo, Ndzi endlile
xihoxa kutani a ndzi dyondzangi
nchumu eka xikambelwana xa minda.
Ndzi ti hundzule xiphukuphuku
Ndzi dyondzile leswaku ndzi fanele ku
tshama ndzi ti lulamisela
xikambelwana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku Twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ngwedi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ngw**/-/e/-/d/-/i/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ngw**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /e/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /d/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /i/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ngwedi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ngwe**/-/**di**/ = **ngwedi**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **hlwela**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ngwidi**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ngw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /d/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /i/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ngw**/-/i/-/d/-/i/
- 8 Tsala rito: **ngwidi**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ngwi**/-/di/ = **ngwidi**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **hlwerisa**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU ENDLA VUHLANGANISI

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani</u></p> <p>Lindelani a tirha kahle minkarhi hinkwayo eka metse. A kota ku hlayela a nga hetl. A kota na ku hlanganisa hi nhloko. A ehleketa leswaku metse wa olova.</p> <p>Loko Manana Ndlovu a dyondzisa tlilasi hi ku susa, Lindelani a ehleketa leswaku swa olova.</p>	<p>Ndzi nga yelanisa. Leswi swi ndzi tsundzuxa sesi wa mina. A tsutsuma hi rivilo lerikulu. A ehleketa leswaku ku tsutsuma swa olova swinene!</p>
<p>Manana Ndlovu u tsale swiphiko swin'wana exitsalelweni. U lerise vadyondzi hinkwavo etlilasini ku swi tsala ehansi. Loko vadyondzi van'wana etlilasini ya Lindelanai va tsala swiphiko ehansi, Lindelani a karhi a dirowa swo tiva hi yena.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi titoloveta!' a ehleketa.</p>	<p>Swi fana na loko sesi wa mina a ta tihlanganisa na xipano xa ku tsutsuma, a ehleketa leswaku a swi lavi a titoloveta ku fana na lavan'wana va xipano, hikuva a ri na rivilo.</p>
<p>Loko Manana Ndlovu a lulamisa swiphiko na tlilasi, Lindelani a langute ehandle hi fasitere. A ehleketa hi swilo hinkwaswo leswi a lavaka ku swi endla ehandle.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi titoloveta!' a ehleketa.</p>	<p>Leswi swi ndzi tsundzuxa loko sesi wa mina minkarhi yin'wana a nga yi eku titoloveteni ku tsutsuma. Loko vadyondzi van'wana va xipano xa yena va tsutsuma na lero tsutsuma, a ta tshama na vanghana va yena.</p>
<p>'Languta swihoxo swa wena u vona laha u nga hoxa kona!' Manana Ndlovu a byela tlilasi. Loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va languta swihoxo swa vona, yena u ye exihambukelweni.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A ndzi endli swihoxo!' a ehleketa.</p>	<p>Nkani ya Lindelani yi ndzi tsundzuxa sesi wa mina. Lindelani u ehleketa leswaku u tiva metse naswona u ta tshama a wu tiva, ku fana na sesi wa mina loko a ehleketa leswaku u ta tshama a ri na rivilo.</p>
<p>Manana Ndlovu u va nyike phepha ra minghingiriko. 'Endlani swiphiko leswi tanihi ntirhokaya! Hi dyondza hi ku titoloveta ko tala!' Manana Ndlovu a byela tlilasi. Lindelani u chele phepha ra migingiriko endzeni ka bege.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A ndzi lavi ntirhokaya!' a ehleketa.</p>	<p>Loko ndzi ehleketa hi sesi wa mina na Lindelani ndzi nga yelanisa. Swi vonaka onge loko vanhu van'wana va vona loko va kota swin'wana, va tshika ku tirha hi matimba!</p>
<p>Vusiku byebyo, loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va tirha hi matimba eka ku susa, Lindelani a langute TV.</p>	

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'A wu na ntirhokaya?' ku vutisa tatana wa Lindelani.</p> <p>'E-e,' a hemba.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi endla ntirhokaya wolowo!' a ehleketa.</p>	
<p>Siku leri landzelaka exikolweni, Manana Ndlovu u hlengelete ntirhokaya. 'Lindelani, wu kwihi ntirhokaya wa wena?' a vutisa.</p> <p>'Ndzi wu rivele ekaya,' Lindelani a hemba.</p> <p>'Kambe u nga vileli – ndza wu tiva metse!' ku vula Lindelani.</p> <p>'Lindelani, hinkwenu mi fanele ku titoloveta metse! Un'wana na un'wana a nga kota metse loko a tirha hi ku tikarhata,' ku vula Manana Ndlovu.</p> <p>Kambe Lindelani a nga yingiselangi. 'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova a swi lavi ndzi tirha hi ku tikarhata!' a ehleketa.</p> <p>Endzhaku ka masikunyana, Manana Ndlovu u tivisile leswaku hi siku leri landzelaka ku ta va na xikambelwana etlilasini. Lindelani a nga chuhanga.</p> <p>'Ndza wu tiva metse. Metse wa olova. Ndzi nga pasa xikambelwana xin'wana na xin'wana!' a ehleketa.</p>	<p>Ndzi nga yelanisa na leswi! Lindelani a nga yingiseli mudyondzisi wa yena. A nga tshembeli eka leswaku u fanele ku hlaya. Leswi swi ndzi tsundzuxa loko mudzaberi wa sesi wa mina loko a n'wi byela ku titoloveta loko siku ra mphikizano ri nga si fika, kambe a nga n'wi yingiselanga mudzaberi wa yena.</p>
<p>Vusiku byenyo, loko vadyondzikulobye va Lindelani va karhi va dyondza ku susa, Lindelani a langute TV.</p> <p>'A wu tsali xikambelwana mundzuku?' ku vutisa tatana wa Lindelani.</p> <p>'U fanele u hlaya!'</p> <p>'Ndzi hlayile,' a hemba.</p> <p>'Naswona, ndza wu tiva metse. Metse wa olova. A swi lavi ndzi hlaya!' a vula.</p>	<p>Loko ndzi ehleketa hi sesi wa mina na Lindelani ndzi nga yelanisa. Swi tikomba onge minkarhi yin'wana loko vanhu va ehleketa leswaku swilo swa olova, va tikukumuxa!</p>
<p>Loko Manana Ndlovu u va nyika xikambelwana, vadyondzikulobye va Lindelani va hatle va tirhana na swiphiso, Kambe Lindelani u tsale hi ku nonoka. U sungule ku dzuka nyuku.</p> <p>'Xikambelwana lexi xa tika! Xikambelwana lexi a hi xinene!' a ehleketa.</p> <p>Loko Manana Ndlovu a tivisa a ku, 'nkarhi wu herile!' Lindelani a tsale ku fikela eka hafu ya swiphiso.</p>	<p>Leswi swi ndzi tsundzuxa sesi wa mina. A nga titolovetanga ku tsutsuma kutani loko ku fika siku ra mphikizano, u tsandzekile! Ku tsutsuma a swi twala swi tika eka yena hikuva a nga ringanelanga ku fana na switsutsumi leswin'wana.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Manana Ndlovu a tliherisela xikambelwana siku leri landzelaka, Lindelani a tsandzekile.</p> <p>Loko xikolo xi huma, loko vadyondzikulobye va Lindelani va humile etlilasini hinkwavo, u kume Manana Ndlovu. 'Ndzi endle xihoxo mudyondzisi,' a amukela. 'A ndzi ehleketa leswaku ndza wu tiva metse. A ndzi ehleketa leswaku metse wu olovile. A ndzi titolovetanga naswona a ndzi hlayanga,' a karhi a rila.</p> <p>Manana Ndlovu u langute Lindelani a bohane xikandza. 'Hi nga va vatokoti eka swin'wana loko hi titoloveta,' a vula. 'A wu tirha kahle eka metse hikuva a wu tsala ntirhokaya naswona a wu hlaya.'</p> <p>'Ndza tshembisa ku tirha hi matimba eka metse,' ku vula Lindelani.</p> <p>Endzhaku ka siku rero, Lindelani u cince maehleketelo ya yena, 'ndza wu kota metse, naswona metse wa olova loko ndzi dyondza!'</p>	<p>Ndzi nga yelanisa exikarhi ka sesi wa mina na Lindelani. Loko sesi wa mina a ta tsandzeka eka mphikizano, u dyondze leswaku u fanele ku titoloveta na ku tirha hi matimba leswaku a ta va xitsutsumi xa kahle – ku fana na Lindelani a nga dyondza leswaku u fanele ku titoloveta na ku tirha hi matimba loko a lava ku tiva metse!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Lindelani u endle swihoxo swa njhani?	<ul style="list-style-type: none"> • A nga titolovetanga metse wa yena kumbe ku hlayela xikambelwana xa yena. Xexo a ku ri xihoxo! • U tsandzekile eka xikambelwana xa yena. Xexo a ku ri xihoxo lexikulu!
Xana Lindelani u dyondze yini?	U dyondze leswaku wa wu tiva metse naswona metse wu twala wu olovile loko a titoloveta na ku hlaya!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Nhlamulo leyi languteriweke
Hikokwalaho ka yini Lindelani a ehlekete leswaku a nga fanelanga ku titoloveta metse wa yena?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ehleketa leswaku wa wu tiva metse. • Hikuva a ehleketa leswaku metse wa olova. • Hikuva a ehleketa leswaku a nge endli swihoxo. • Hikuva a ehleketa leswaku loko u kahle eka swin'wana, a wu fanelanga ku titoloveta. • Hikuva a nga swi lemukanga leswaku swi lava ku tirha hi matimba na ku titoloveta leswaku u ta swi kota. • U endle xihoxo xo ehleketa leswaku ku kota swilo swi vula leswaku a wu fanelanga ku tirha hi matimba.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku tikukumuxa
 - honisa
 - kombela ku rivaleriwa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nkarhi wun'wana,hi fanela ku famba kumbe ku ringeta.	<i>Kombisa hi ku famba ni hi mavoko ku ringeta</i>
Ku endla swihoxo na ku lava ku rila	<i>Kombisa hi ku endla i nga ku u lava ku rila</i>
Ku endla xihoxo a hi ku kwata	<i>Kombisa xikandza xo kwata</i>
Ku endla xihoxo a swi bihang	
A hi dyondzi ku famba hi ku landzelela milawu	
Hi dyondza hi ku endla, hi wa hi pfuka	<i>Kombisa hi ku wa u pfuka</i>
Rivala swihoxo kutani u pfumela	<i>Kombisa hi ku pfumela</i>
U vona leswaku u ta kuma yini?	
Ku dyondza hi swihoxo swi ku endla munhu lonkulu	<i>Kombisa hi ku encenyeta hi ku kombisa munhu lonkulu</i>

VHIKI 4

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Lindelani u endla xihoxo hikuva...
Ndzi nga dyondza ... ku suka eka xihoxo xa Lindelani.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.

- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ngw	hlw	e
a	y	n
d	i	l
r	s	m

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /ngw/ na /hlw/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /ngw/-/e/-/d/-/i/ = **ngwedi**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa /ngw/ kumbe /hlw/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ngw, hlw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ngwenya, ngwedi, ngwidi, hlwela, hlwerisa, hlwehlwe, lala, manana, rila, rima, yima, dini, sila**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA, ENDLA VUHLANGANISI****KU RUNGULA XITORI**

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana swi tsakelaka eka xitori: **Xikambelwana xa metse xo olova xa Lindelani**
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi swin'wana va **tihlanganisaka** na swona exitorini.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi **leswi va swi tsakelaka** na leswi va **tihlanganisaka ha swona** na xitori, ku fana na: **Ndzi tsakele** loko Lindelani a byela mudyondzisi wa yena hi xihoxo xa yena emakumu ya xitori. **Loko** Lindelani a tsalatsala eka buku ya yena ya xitoloveto, **sweswo swi ndzi tsundzuxa hi mina loko ndzi** nga yingiselanga nkarhi wun'wana etlilasini. Ndzi ehleketa leswaku ndzi nga dyondza swin'wana eka swihoxo swa yena!
- 4 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa **hi leswi va swi tsakelaka** na leswi **swi yelanaka na** vona eka xitori.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/ mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 4.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Gireedi 2 KOTARA 2 Vhiki 5

**NKONGOMELO:
Ku hlayiseka
na vutihlamuleri**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Lava na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa vana lava va nga hlayiseka na ku va na vutihlamuleri.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: swiletelo swa ku hlayiseka na vutihlamuleri.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 46 na 47, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 48 na 49, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 50 na 51, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'wana loyi u ehleketaka leswaku u na vutihlamuleri swinene.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa khavhara ya le mahlweni eka Buku Leyikulu ya xitori: Duma na vanghana va yena va lahleka
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku hlayiseka na vutihlamuleri
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swilo swin'wana leswi u swi endlaka ku va u hlayiseka?
 - b Xana ku nga humelela yini loko u nga hlayisekanga?
 - c Xana i mani loyi u n'wi tivaka a nga na vutihlamuleri?

VHIKI 5

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - hlayiseka
 - hlayisekanga
 - ku tihlamulela
 - vutihlamuleri

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

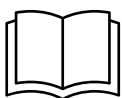
- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a ngwenya
 - b ngwedi
 - c ngwidi
 - d hlwela
 - e hlwerisa
 - f hlwehlwe
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Duma na vanghana va yena va lahleka

- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Dirowa u tsala ndzimana hi swin'wana leswi swi ku endlaka u twa u nga hlayisekanga.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala ndzimana(ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto wa wena. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tllasi eka khona ro hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga loko...

Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na leswi swi va endlaka va twa va nga hlayisekanga.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi vonelo ra wena ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga loko ndzi khandziye movha leyi tsutsumaka hi rivilo swinene. Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga hikuva ndza vilela leswaku movha yi nga chayisa kutani ndzi nga vaviseka.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso lexitsongo xa vonelo ra wena, ku fana na: Movha leyi tsutsumaka hi rivilo, na wena u karhi u vilela swinene.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga loko** ndzi khandziye movha leyi yi tsutsumaka hi rivilo. **Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga hikuva** a ndzi lavi ku vaviseka eka nghozi!
- 8 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa,** swo fana na marito ya ntolovelu na marito ya nkongomelo wa ntivomarito.

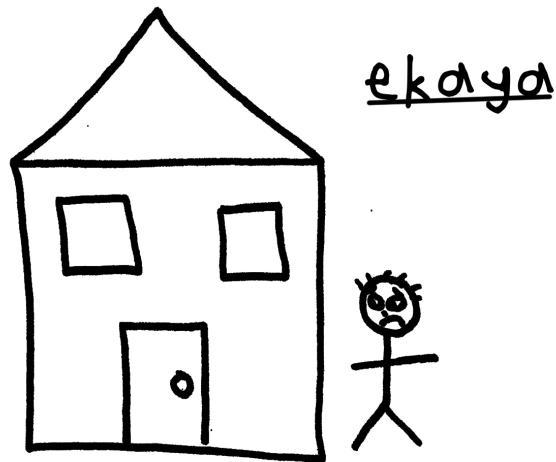
- 10** Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1** Vutisa vadyondzi: Xana i yini leswi swi ku endlaka u twa u nga hlayisekanga? Hikokwalaho ka yini?
- 2** Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3** Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va fanelanga ku kopa vonelo ra wena.
- 4** Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 5** Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ku hundzuluka va vulavula.
- 6** Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi swi va endlaka va twa va nga hlayisekanga.
- 7** Va fanele va ku: Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga loko ...
- 8** Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1** Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la ttilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3** Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4** Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5** Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6** Khutaza vadyondzi.

A ndzi ti twi ndzi chuchekile loko ndzi ri ekaya ndzi ri swanga.
A ndzi ti twi ndzi chuchekile hikuva swo biha swi nga ndzi humelela.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe micingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/nts/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/nts/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ntsengo, ntsema**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ntsakisi, ntsengo, ntsariso, ntsema**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

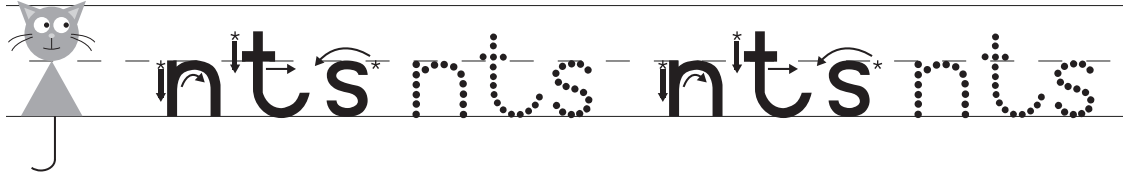
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **nts**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU ENDLA VUHLANGANISI

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Duma na vanghana va yena va lahleka</u></p> <p>Hi Mugqivela namixo, manana wa Duma u kombele Duma ku yisa phasele epurasini ra Malume Harry hala ka ku tlula nambu. 'Famba sweswi,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'U fanele ku famba ka ha ri na nkarhi leswaku u ta vuya ka ha vona.'</p> <p>Duma u humile ku ya eka malume wa yena Harry. A nga si fika ekule loko a vona vanghana va yena, Gugu na Themba, va karhi va tlanga bolo ya milenge.</p> <p>'Ndzi ta tlanga xinkadyanyana,' ku ehleketa Duma. U veke phasele ra yena ehansi a tlanga na vanghana va yena. Ku hundze tiawara a nga si tsundzuka hi ntirho lowu manana wa yena a n'wi nyike wona.</p> <p>'Ndzi fanele ku famba!' Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>'Ndzi ta famba na wena!' ku vula Themba.</p> <p>'Oho! Na mina ndza famba – hi ta langalanga swin'we!' ku vula Gugu.</p>	<p>Ndzi nga yelanisa! Leswi swi ndzi tsundzuxa siku rin'wana – a ndzi fanele ndzi hlangana na vanghana va mina, kambe ndzi sungule ku languta TV kutani ndzi rivala hinkwaswo! A ndzi hlwerile ku hlangana na vanghana va mina!</p>
<p>Duma, Gugu na Themba va fambe swin'we va ya eka malume wa yena Harry. Kambe loko va fika enambyeni, Themba a lava ku hlongorisa machela.</p> <p>'Hi ta hlongorisa machela xinkadyanyana,' ku ehleketa Duma. U veke phasele ra yena ehansi a hlongorisa machela na vanghana va yena. Ku hundzile tiawara a nga si tsundzuka ntirho lowu manana wa yena a nga n'wi nyika wona.</p> <p>'Hi fanele hi famba!' Hi nga ta hlwela! Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>Va hatlisile va tsemakanya buloho leri a ri ya endlwini ya malume Harry.</p>	<p>Ndzi nga yelanisa. Leswi swi ndzi tsundzuxa nkarhi lowu ndzi nga ya endlwini ya sesi wa mina ndzi nga si ya ekerekeni. Hi sungule ku vulavula, naswona a hi vulavula hi timhaka to tsakisa leswi nga endla leswaku hi rivala hi nkarhi wa kereke! A hi hlwerile ku ya ekerekeni!</p>
<p>Duma, Gugu na Themba va siye phasele na malume Harry kutani va tlhelela endzhaku va ya ekaya.</p> <p>'A hi tsemakanyeni hi le nhoveni', Duma a vula.</p>	<p>Ndzi nga yelanisa! Leswi swi ndzi tsundzuxa siku rin'wana loko n'wana wa mina wa mufana a fambile ku ya tlanga na vanghana va yena. A va tsutsumatsuma va ri eku tiphineni va nga swi voni leswaku ku va xinyama. A fanele ku famba a tlhelela ekaya a ri yexe.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Kambe loko va fika enhoveni, Gugu a lava ku khandziya minsinya.</p> <p>'Hi ta khandziya minsinya xinkadyanyana,' ku ehleketa Duma.' Tiawara ti hundzile a nga si tsundzuka leswaku manana wa yena u n'wi byele ku vuya ekaya ku nga si va xinyama!</p> <p>'Hi fanele hi famba. Hi ta hlwela!' Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>Kambe se a ku ri xinyama. 'Ndza chava – ndzi lava ku ya ekaya,' ku vula Gugu. A va nga ha swi koti ku famba – a ku ri xinyama swinene na ndlela a va nga ha yi voni! A va lahlekile. Va tshame ehansi ka murhi va yimela ri xa.</p>	
<p>Loko dyambu ri heta ku xa, Duma na vanghana va yena va sungule ku famba, va ringeta ku kuma ndlela yo tlhelela ekaya. A va yimanga ku khandziya minsinya. A va yimanga ku hlongorisa machela. A va yimanga ku tlanga bolo ya milenge.</p> <p>'A ndzi fanele ndzi nga tlanganga bolo ya milenge. A ndzi fanele ndzi nga hlongorisanga machela. A ndzi fanele ndzi nga khandziyanga minsinya,' ku ehleketa Duma. A ku hundze tiawara to tala va nga si vona ekaya.</p>	<p>Leswi swi endla ndzi ehleketa loko ndzi hlwerile! Ndzi twa ndzi chuhile. Ndzi hatlisela ku fika laha ndzi fanelaka ku ya ka kona, ku fana na Duma na vanghana va yena va hatlisela ku fika ekaya.</p>
<p>Va ye endlwini ya ka va Duma. A va thyakile hi ku tlanga bolo ya milenge. A va tsakamile hi ku hlongorisa machela. Swiambalo swa vona a swi handzukile hi ku khandziya minsinya. A va karhele hi ku lahleka exinyameni.</p>	
<p>'Vaakatiko va muganga hinkwavo a va lavana na n'wina!' ku vula manana. 'Ku humelele yini?' a vutisa.</p> <p>'Ndzi khomeli manana, i xihoxo xa mina!' ku vula Duma. A nga swi tivi leswaku u ta n'wi byela yini...</p> <p>'A hi famba hi langalanga,' ku vula Gugu. Hinkwavo va sungula ku hleka.</p> <p>'Ndzi tsakile hikuva mi vuyile ekaya!' ku vula manana, u va vukarhile hinkwavo.</p>	<p>Leswi swi ndzi tsundzuxa loko n'wana wa mina a hlwerile ku vuya ekaya – a ndzi hlundzukile hikuva a ndzi n'wi byerile ku hatla a vuya ekaya ku nga si va xinyama! A nga ndzi yingiselanga! Kambe, a ndzi tsakile loko ndzi n'wi vona ndzi rivala hi ku hlundzuka.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Manana wa Duma u n'wi kombele ku ya kwihl?	Endlwini ya malume wa yena Harry.
Va endle yini endleni yo ya endlwini ya malume Harry?	Va tlange bolo ya milenge, va hlongorise machela, va khandziye minsinya.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Duma na vanghana va yena va lahlekile?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a va ri eku tlangeni siku hinkwaro. • Hikuva a va ri eku tiphineni kutani va rivala hi nkarhi. • Hikuva va tlange bolo ya milenge, va khome machela, na ku khandziya minsinya. • Hikuva a va n'wi yingiselanga manana wa Duma. • Hikuva loko ku va na xinyama, a va nga ha swi koti ku vona ndlela.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 5.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - chava
 - hatlisa
 - kavanyeteka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

VHIKI 5

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso / khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.

- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/nhw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/nhw/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **nhwala, nhwii**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nhwanyana, nhwala, nhwii**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

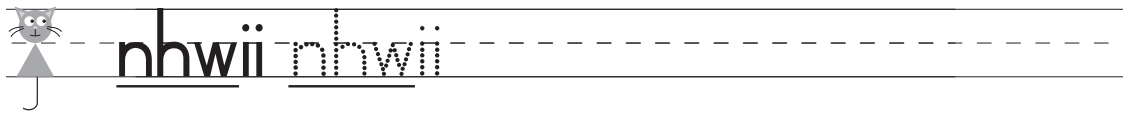
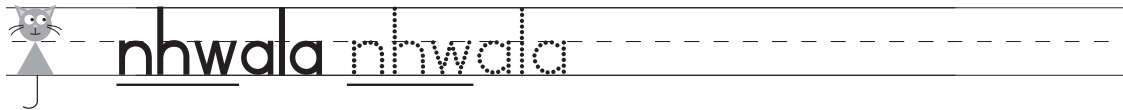
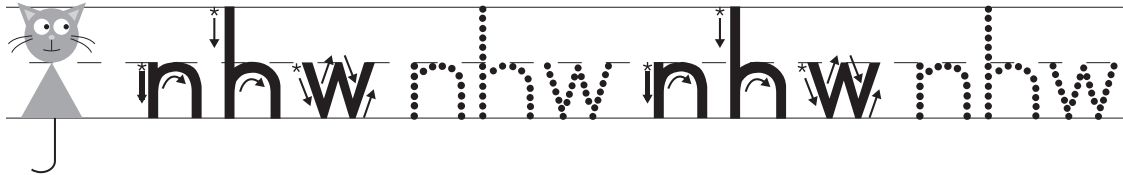
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanalo maletere lamakulu na lamatsongo: **nhw**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.

- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi va swi tsaleke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Dirowa u tsala ndzimana hi swin'wana leswi swi ku endlaka u twa u nga hlayisekanga.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na ndzimana (ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto wa wena. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tlilasi eka khona ro hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga loko...

Ndzi twa ndzi nga hlayisekanga hikuva...

Ndzi nga...

Ndzi nga tlhela ndzi...

A ndzi swi tsakeli ku va ndzi nga hlayisekanga hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Namuntlha hi ta ehleketa hi swin'wana leswi hi nga swi endlaka leswaku hi titwa kahle naswona hi hlayisekile loko hi ri eka xiyimo xo kala xi nga hlayisekanga. Xikombiso, ndzi nga boha bandhi ra vuhlayiseki. Ndzi nga tlhela ndzi kombela muchayeri ku hunguta rivilo.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku tatisa vuxokoxoko eka lexi u xi dirowaka, ku fana na: bandhi ra vuhlayiseki
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa ku kombisa ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi nga** kambisisa leswaku ndzi bohile bandhi ra vuhlayiseki. **Ndzi nga tlhela** ndzi kombela muchayeri ku hunguta rivilo. **A ndzi swi tsakeli ku twa ndzi nga hlayisekanga hikuva** swa chavisa.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: vukheta, ku nga hlayisekanga, nghozi, sw. na sw.
- 10 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO:

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi leswi swi hi endlaka hi twa hi nga hlayisekanga.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u nga endla yini loko u ti kuma u ri le ka xiyimo xo kala u nga hlayisekanga? Xana u nga tiantswisa njhani?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi endlaka leswaku va titwa va hlayisekile eka xiyimo lexi va nga tsala hi xona hi Musumbhunuku.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi xin'we va nga xi endlaka ku va va titwa va hlayisekile.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi nga...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfunana vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfunana **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfunana vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

A ndzi ti twi ndzi chuchekile loko ndzi ri ekaya ndzi ri swanga.

A ndzi ti twi ndzi chuchekile hikuva swo biha swi nga ndzi humelela.

Ndzi nga kombela manana wa minda leswaku a nga ndzi siyi ndzi ri swanga.

Ndzi nga ya ekaya ka munghana wa minda.

A ndzi swilavi ku ti twa ndzi nga hlayisekangi hikuva ndza chava.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya / mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntsema**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /nts/-/e/-/m/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /nts/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /e/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /m/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntsema**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku vumba rito: /ntse/-/ma/ = **ntsema**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **nhwala**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntsengo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /nts/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /e/
- 5 Vutisa vadyondzi Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /n/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /g/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /o/
- 8 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /nts/-/e/-/n/-/g/-/o/
- 9 Tsala rito: **ntsengo**
- 10 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /ntse/-/ngo/ = **ntsengo**
- 11 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **nhwii**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU ENDLA VUHLANGANISI

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Duma na vanghana va yena va lahleka</u></p> <p>Hi Mugqivela namixo, manana wa Duma u kombele Duma ku yisa phasele epurasini ra Malume Harry hala ka ku tlula nambu. 'Famba sweswi,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'U fanele ku famba ka ha ri na nkarhi leswaku u ta vuya ka ha vona.'</p> <p>Duma u humile ku ya eka malume wa yena Harry. A nga si fika ekule loko a vona vanghana va yena, Gugu na Themba, va karhi va tlanga bolo ya milenge.</p> <p>'Ndzi ta tlanga xinkadyanyana,' ku ehleketa Duma. U veke phasela ra yena ehansi a tlanga na vanghana va yena. Ku hundze tiawara a nga si tsundzuka hi ntirho lowu manana wa yena a n'wi nyike wona.</p> <p>'Ndzi fanele ku famba!' Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>'Ndzi ta famba na wena!' ku vula Themba.</p> <p>'Oho! Na mina ndza famba – hi ta langalanga swin'we!' ku vula Gugu.</p>	
<p>Duma, Gugu na Themba va fambe swin'we va ya eka malume wa yena Harry. Kambe loko va fika enambyeni, Themba a lava ku hlongorisa machela.</p> <p>'Hi ta hlongorisa machela xinkadyanyana,' ku ehleketa Duma. U veke phasela ra yena ehansi a hlongorisa machela na vanghana va yena. Ku hundzile tiawara a nga si tsundzuka ntirho lowu manana wa yena a nga n'wi nyika wona.</p> <p>'Hi fanele hi famba!' Hi nga ta hlwela! Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>Va hatlisile va tsemakanya buloho leri a ri ya endlwini ya malume Harry.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Duma, Gugu na Themba va siye phasele na malume Harry kutani va tlhelela endzhaku va ya ekaya.</p> <p>'A hi tsemakanyeni hi le nhoveni', Duma a vula.</p> <p>Kambe loko va fika enhoveni, Gugu a lava ku khandziya minsinya.</p> <p>'Hi ta khandziya minsinya xinkadyanyana,' ku ehleketela Duma.' Tiawara ti hundzile a nga si tsundzuka leswaku manana wa yena u n'wi byele ku vuya ekaya ku nga si va xinyama!</p> <p>'Hi fanele hi famba. Hi ta hlwela!' Duma a byela vanghana va yena.</p> <p>Kambe se a ku ri xinyama. 'Ndza chava – ndzi lava ku ya ekaya,' ku vula Gugu. A va nga ha swi koti ku famba – a ku ri xinyama swinene na ndlela a va nga ha yi voni! A va lahlekile. Va tshame ehansi ka murhi va yimela ri xa.</p>	<p>Gugu u fanele a chava a ehleketela leswaku swin'wana swo biha swi ta va humelela kwala nhoveni! A nga va a navela leswaku loko a va nga yimanga va tlanga! U fanele a vilela leswaku vatswari va yena va ta ku yini! Loko a ndzi ri Gugu, a ndzi ta lava ku ya kaya na mina!</p>
<p>Loko dyambu ri heta ku xa, Duma na vanghana va yena va sungule ku famba, va ringeta ku kuma ndlela yo tlhelela ekaya. A va yimanga ku khandziya minsinya. A va yimanga ku hlongorisa machela. A va yimanga ku tlanga bolo ya milenge.</p> <p>'A ndzi fanele ndzi nga tlanganga bolo ya milenge. A ndzi fanele ndzi nga hlongorisanga machela. A ndzi fanele ndzi nga khandziyanga minsinya,' ku ehleketela Duma. A ku hundze tiawara to tala va nga si vona ekaya.</p>	<p>Duma u fanele a hiseka. Swi nga endliwa hi leswi a swi tiva leswaku a fanele a nga tlanganga – a fanele a ye endlwini ya malume wa yena! Ndzi nga yelanisa! Minkarhi yin'wana loko ndzi endla xihoxo, ndzi twa ndzi hiseka. Ndzi ehleketela hi leswi a ndzi fanele ndzi swi endle hi ndlela yin'wana, ku fana na leswi Duma a nga swi endla!</p>
<p>Va ye endlwini ya ka va Duma. A va thyakile hi ku tlanga bolo ya milenge. A va tsakamile hi ku hlongorisa machela. Swiambalo swa vona a swi handzukile hi ku khandziya minsinya. A va karhele hi ku lahleka exinyameni.</p>	<p>Duma na vanghana va yena va fanele va karhela. Va fanele va hisekala ku tlhelela ekaya endzhaku ka nkarhi! Leswi swi ndzi tsundzuxa leswi ndzi nga titwisa swona ku ya ekerekeni ndzi hlwerile. A ndzi chava leswaku vanhu va ta ndzi languta. A ndzi chava ndzi ehleketela leswaku va ta ku a ndzi na vutihlamuleri! Duma na vanghana va yena va fanela va titwa tano na vona!</p>
<p>'Vaakatiko va muganga hinkwavo a va lavana na n'wina!' ku vula manana. 'Ku humelelele yini?' a vutisa.</p> <p>'Ndzi khomeli manana, i xihoxo xa mina!' ku vula Duma. A nga swi tiva leswaku u ta n'wi byela yini...</p> <p>'A hi famba hi langalanga,' ku vula Gugu. Hinkwavo va sungula ku hleka.</p> <p>'Ndzi tsakile hikuva mi vuyile ekaya!' ku vula manana, u va vukarhile hinkwavo.</p>	<p>Duma u fanele a tisola ku va a endle leswaku manana wa yena a vilela. U fanele a hlamarile hikuva manana wa yena a nga n'wi hlundzukulanga! Ndzi nga yelanisa. Leswi swi ndzi tsundzuxa nkarhi lowu a ndzi ya endzela hahani wa mina loyi a tshamaka kule. A ndzi fanele ndzi suke ka ha ri mixo swinene. Kambe, a ndzi ri na vanghana va mina a ndzi fambanga ku fikela na nhlikanhi. A ndzi ehleketela leswaku u ta va a hlundzukile loko ndzi fika. Kambe, a tsakile ku ndzi vona! A ndzi hlamarile hikuva a nga hlundzukunganga.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Duma na vanghana va yena va etlele kwihhi?	Va etlele enhoveni.
Duma a twa a hiseka hikuva a swi tiva leswaku a nga ri na vutihlamuleri. U ehleketa hinkwaswo leswi a nga fanelanga ku swi endla! U nga yelanisa ? Hi rini laha u nga twa u hiseka ku fana na Duma?	<i>Ndzi titwe ndzi hiseka ku fana na Duma loko...</i>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Nhlamulo leyi languteriweke
Hikokwalaho ka yini Duma na vanghana va yena va nga tlanganga endleleni yo tlhelela ekaya?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a va lava ku tlhelela ekaya hi ku hatlisa. • Hikuva ava vilela leswaku vatswari va vona va ta hlundzuka! • Hikuva ava karhele va tlhela va thyaka. • Hikuva Duma a hiseka hi leswi nga ta humelela loko a tlhelela ekaya. A hiseka hi leswi manana wa yena a ta swi vula!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

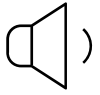
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - valanga
 - ringeta
 - ku tisola

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Ndzi ehleketa leswaku Duma i ...hikuva ...
Loko a ndzi lahlekile ku fana na Duma
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

nts	nhw	i
s	k	a
e	n	r
g	m	o
l	y	u

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /nts/ na /nhw/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /nts/-/e/-/m/-/a/ = **ntsema**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /nts/ kumbe /nhw/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **nts, nhw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ntsakisi, ntsengo, ntsariso, ntsema, nhwanyana, nhwala, nhwii, mona, nomo, lolo, lala, gula, gama, siku, sola, kamu, kula**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA /KU ENDLA VUHLANGANISI

KU RUNGULA KUMBE KU TSALA NKOMISO WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta *ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.*
- 2 *Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi endlaka vuhlanganisi na hina na xitshuriwa.*
- 3 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Xitori lexi xi mayelana na... (2–3 wa swivulwa)
Ndzi titwe ... loko vana va ...
Ndzi nga endla vuhlanganisi ku...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nga swi koti k uvula hinkwaswo leswi swi nga le ka xitshuriwa – va fanele va hlawula swiphemu leswi swi nga swa nkoka swinene.
- 6 **kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u** ku: ***Xitori lexi xi mayelana na Duma na vanghana va yena loko va lahleka. Ndzi titwe*** ndzi vilela loko vana va khandziya emirhini naswona a ku sungula ku va na xinyama! ***Ndzi nga endla vuhlanganisi*** ku va na nkarhi wa kahle wo tano na vanghana va mina leswaku ndzi rivala na hi nkarhi!
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wo ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku tsala mavonelo ya vona va tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona.
- 11 Endlani nkomiso wa tlilasi hinkwayo, ku fana na: ***Xitori lexi xi mayelana na Duma na vanghana va yena loko va lahleka endleleni yo ya ekaya loko va vuya eku heleketeni ka phasela. Hi titwe*** hi chava loko vana va famba va tlanga endleleni loko va heleketa phasela. ***Hi bvumbe leswaku a va nge fiki ekaya hi nkarhi! Hi endla vuhlanganisi bya*** ku lava ku tlanga na vanghana va hina kutani hi rivala hi nkarhi!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 5.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Gireedi 2 KOTARA 2 Whiki 6

**NKONGOMELO:
Ku hlayiseka
na vutihlamuleri**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu eka khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: phositara ya vuhlayiseki na vutihlamuleri.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: vanhu lava va hi pfunaka ku hlayiseka.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 52 na 53, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 54 na 55, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 56 na 57, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'wana loyi a hi pfunaka ku hlayiseka.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Vusi a yimile eribuweni ra nambu eka Buku Leyikulu: Vusi na ribuwa ra nambu
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ku hlayiseka na vutihlamuleri
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i va mani lava va ku pfunaka ku va u hlayiseka?
 - b Xana u ehleketa leswaku i va mani lava va hi khutazaka ku ku va hi nga hlayiseki?
 - c Hikokwalaho ka yini vanhu va endla swilo swo kala swi nga hlayisekanga?
 - d Xana u titwa njhani loko u endla swilo swo kala swi nga hlayisekanga?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khombo
 - xivindzi
 - lemukisa
 - xilemukiso

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a ntsakisi
 - b ntsengo
 - c ntsariso
 - d ntsema
 - e nhwanyana
 - f nhwala
 - g nhwii
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KU BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Vusi na ribuwa ra nambu
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi xifambo lexi u xi tirhisaka ku ya exikolweni na ku muka.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya khona ya tlilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi ya exikolweni hi...

Ndlela ya mina yi...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta endla onge hi vona Vusi a karhi a tsala eka dayari ya yena. Va ta tsala hi leswi swi nga humelela.
- 2 Hlamusela leswaku dayari i ndhawu leyi hi tsalaka kona swilo leswi hi swi tokoteke kumbe ku swi dyondza. Hi nga tsala hi matitwelo ya hina hambu ku ri swihundla swa hina swo enta. Leswi swi endliwa hikuva edayari yi endleriwe ku hlayiwa hi loyi a yi tsalaka ntsena! I ndhawu ya xihundla ya ku ehleketa na ku tikambisisa hi ku tsala.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Byela vadyondzi vonelo ra wena ro tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Loko a ndzi ri Vusi, a ndzi ta tsala hi leswi swi nga endleka ku kondza ndzi fika eka xiyimo xo biha xo wela enambyeni lowu teleke wu khulukaka. Ndzi nga lava ku ti kambisisa hi leswi swi nga humelela ku ti pfuna ndzi titwa kahle endzhaku ka xiyimo xo chavisa!

- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Hlamusela leswaku hi ta tsala dayari onge hi hina Vusi. Hi ta ringeta ku ehleketa hi leswi a nga swi vulaka.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo:
Eka Dayari,
A ndzi yingiselanga loko sesi wa mina a ndzi lemukisa hikuva a ndzi lava ku vonaka ndzi ri na xivindzi. Ndzi tlangerile eribuweni ra nambu masiku manharhu hi ku landzelelana! Eku heteleleni, ndzi wele endzeni ka nambu leswi a swi ndzi chavisa swinene.
- 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito.
- 11 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u ehleketa leswaku Vusi u ta ku ku humelele yini? Xana xihoxo xa yena u ta xi hlamusela njhani?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi Vusi a nga vulaka swona hi ku wela enambyeni.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va ehleketaka leswaku Vusi a nga vula swona.
- 7 Va fanele va ku: Ndzi ehleketa leswaku Vusi a nga ku: Ndzi...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

Eka buku ya switsundzuxa, ndzi
werile enambyeni hikuva a ndzi
yingiselangi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ntsh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ntsh/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ntshuxeko, ntshava**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ntsheketo, ntshava, ntshamelo, ntshuxeko**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

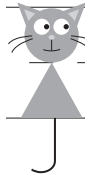
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ntsh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

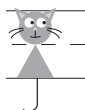
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsaraweke.

 n'tsh n'tsh

 ntsheketo ntsheketo

 ntshava ntshava

 ntshamelo ntshamelo

 ntshuxeko ntshuxeko

 Kokwana u hi hlayela

 ntsheketo ni vusiku.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Vusi na ribuwa ra nambu</p> <p>Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A rhandza ku tibumabumela leswaku yena a nga chavi nchumu.</p> <p>Loko vanghana va Vusi va ku a nge tluli ku suka ehenhla ka nchinginya, a nga kanakananga.</p> <p>Loko vanghana va Vusi va n'wi tlhonthhile hi ku khandziya nsinya wo leha swinene, a nga ehleketanga kambirhi.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Vusi u ringeta swilo leswi vanhu van'wana va chavaka ku swi endla, kambe yena a nga twi a ri na ku chava!</p>
<p>Siku rin'wana, vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya ribuwa ra nambu. Vusi u miyerilenyana. Vusi a ehleketela kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena:</p> <p>'U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini?'</p>	<p>Ndza tivutisa lewaku hikokwalaho ka yini sesi wa yena a n'wi lemukisile leswaku a nga tlangeli eribuweni ra nambu?</p>
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A nga twi a chavisiwa hi ribuwa ra nambu ro ka ri nga ri na nchumu.</p> <p>Vusi u tifamberile kahle a tsemakanya eribuweni ra nambu. Loko a fike etlhelo ra le kulenyana, u fambe kahle a tshunxekile. 'Vona!' a vula, 'a ku na xo chavisa hi ribuwa ra nambu!'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku i yini xo chavisa hi ribuwa ra nambu ro pfumala nchumu? Ndzi nga kumbetela leswaku ku na swin'wana swa nghozi hi ribuwa ra nambu hikokwalaho ka leswi sesi wa Vusi a nga n'wi lemukisa, kambe a ndzi swi tivi leswaku ku nga va ku ri yini!</p>
<p>Vusiku byebyo, Vusi u etlele emubedweni wa yena a yingisele mathonsi ya mpfula eka lwangu ra mazenge ya yindlu ya yena. 'Ndza tivutisa leswaku i yini xo chavisa hi ribuwa ra nambu?' a ehleketela.</p>	
<p>Siku leri landzelaka, Vusi u fambe hi le ribuweni ra nambu. Kambe a ku nga ha ri ribuwa ra nambu – a ku ri xinambyana, lexitsongo lexi a xi khulukanyana.</p> <p>Vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya xinambyana. Vusi u miyerilenyana. Vusi u ehleketela kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni:</p> <p>'U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini.'</p>	<p>Ndza tsundzuka a ku wa mathonsi ya mpfula eka lwangu ra yindlu ya Vusi. Ndzi nga kumbetela leswaku hi xona xivangelo xo ribuwa ra nambu leri a ri omile ri hundzuke xinambyana.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chavanyana mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi swi vonaka.</p> <p>Vusi u fambe hi ku hatlisa a tsemakanya xinambyana lexitsongo. Loko a fika eka tlhelo ra le kulenyana, u tlhelele endzhaku hi ku hatlisa. 'Vona!' a vula, a vulela ehansi, 'a ku na xo chavisa hi xinambyana lexitsongo xo ka xi nga pfuni nchumu!'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Vusi a chava mati lamatsongo?Hm, ndzi nga kumbetela leswaku Vusi a nga va a nga swi koti ku hlambela.</p>
<p>Vusiku byebyo, Vusi a etlele emubedweni wa yena a yingisele mathonsi ya mpfula emazengeni ya yindlu ya yena. U yingisele tilo loko ri dzindza. 'Ndza tivutisa leswaku ku chavisa yini xi xinambyana, lexintsongo le khulukakanyana?' a ehleketa.</p>	
<p>Siku leri landzelaka, Vusi u fambe hi le ka xinambyana, lexintsongo lexi a xi khulukanyana.</p> <p>Kambe a xi nga ri xintsongo – a ku ri nambu, a wu tele, wu khuluka.</p> <p>Vanghana a va Vusi va te a nge fambi eka nambu wo tala, lowu khulukaka. Vusi a miyelanyana. Vusi a ehleketa kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: 'U nga tlangeli eribuweni ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini hi mati.'</p>	<p>Ndza swi tiva leswaku mpfula a yin a vusiku byin'wana na byin'wana loko Vusi a etlele. Ndzi nga kumbetela leswaku hi xona xivangelo xa leswaku ribuwa ra nambu lero oma ri hundzuke nambu lowukulu.</p>
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chava mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi va swi vona.</p> <p>Vusi u tsutsume hi ku hatlisa a tsemakanya nambu lowu a wu khuluka.</p> <p>Loko a fika eka tlhelo ra le kule, u tlhelele endzhaku hi ku hatlisa.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Vusi wa chava sweswi, kambe u twa ntshikelelo ku va na xivindzi na ku ka a nga chavi nchumu.</p>
<p>Kambe loko a nga si fika eribuweni ra nambu, milenge ya yena yi wile eka maribye yo rheta. U wele endzeni ka mati layo tala, lama khulukaka. Nambu wu sungule ku n'wi khukhula.</p> <p>'Ndzi pfuneni!' ku huwelela Vusi. A nga ha ri na mhaka na vanghana va yena leswaku va ta vona ku chava ka yena sweswi. Vusi u ringetile ku hlambela a va eribuweni ra nambu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku sesi wa Vusi a swi tiva leswaku ribuwa ra nambu ro oma, ri nga ha va nambu wo tala hi ku olova na hi ku hatlisa – naswona nambu wu na matimba na ku va nghozi! Lexi xi fanele xi ri xona xivangelo lexi nga endla leswaku a n'wi lemukisa!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Vanghana va yena va tsutsume hi ribuwa ra nambu. Munghana wa yena Michael u nghene eka mati yo tala, ya nambu lowu a wu eku khulukeni kutani a kota ku khoma voko ra yena. Michael u kokele Vusi a huma endzeni ka mati a ya eribuweni ra nambu.</p> <p>Vusi u ye ekaya a tsamile naswona a chavile swinene.</p>	
<p>Vusiku byebyo, Vusi u etlele emubedweni wa yena. 'Ndza swi tiva leswaku i yini swo chavisa hi nambu wo tala, wa mati yo khuluka,' a ehleketa, 'ndzi nga va ndzi ri na xivindzi, ndzi nga va ndzi nga chavi nchumu, kambe a ndzi nge he pfuki ndzi tlangele ekusuhi na ribuwa ra nambu nakambe!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Vusi a ri na nkateko ku va a nga vavisekanga. Ndzi ehleketa leswaku ku sukela sweswi, u ta yingisela ku lemukisiwa hi sesi wa yena!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>A ku ri yini xilemukiso lexi sesi wa Vusi a n'wi nyike xona?</p>	<p>U n'wi lemukise leswaku a nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu, hikuva a nga khukhuriwa hi mati.</p>
<p>Xana ribuwa ra nambu lero oma ri hundzuke yini?</p>	<p>Ri hundzuke nambu wo tala, lowu khulukaka.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku sesi wa Vusi u n'wi lemukise leswaku a nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a swi tiva leswaku mpfula yi nga hundzula ribuwa ra nambu lero oma ri va xinambyana kumbe nambu. • Hikuva wa swi tiva leswaku minkarhi yin'wana Vusi wa swi lava ku endla swilo leswi nga na nghozi. • Hikuva wa swi tiva leswaku Vusi a nga swi koti ku hlambela. • Hikuva a wa swi tiva leswaku Vusi a nga khukhuriwa loko nambu wu tele naswona wu ri na matimba. • Kumbexana a nga va a vonile kumbe ku twa hi ta vana van'wana lava khukhuriweke eribuweni ra nambu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela **Ku hlaya 6**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

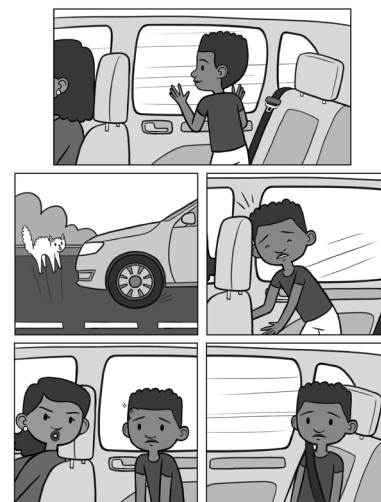
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xivindzi
 - nga chavi nchumu
 - khukhuriwa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/ khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tlilasi ku yingisela.

- 7 Kombela 1–2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/ntlh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ntlh/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ntlhamu, ntlhavelo**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ntlontho, ntlhambi, ntlhamu, ntlhavelo**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

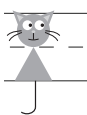
15 wa timinete

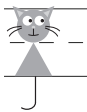
Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **ntlh**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.

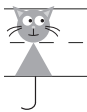
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana/eka swavulwa leswa tsariweke.

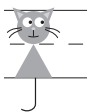
 n'tl h n'tl h

 ntlontlho ntlontlho

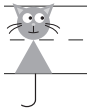
 ntlontlho ntlontlho

 ntlhambi ntlhambi

 ntlhamu ntlhamu

 ntlhavelo ntlhavelo

 Swi na ntlhontlho ku hlaya

 tibuku.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi xifambo lexi u xi tirhisaka ku ya exikolweni na ku muka.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta xiphemu xa buku ya khona ya tilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi ya exikolweni hi ...

Ndlela ya mina yi ...

Swi ndzi teka ...

Ndzi vona ... , ... na ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku eka dayari.
- 2 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi leswi Lindelani a nga ti twisaka swona na leswi Lindelani a nga kumbe a fanelaka ku swi dyondza eka ntokoto wa yena.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ehleketa leswaku Lindelani a nga va a ti twa a ri na xihoxo kumbe ku karhateka ku va a ehlekete leswaku i antswa swinene ku va a dyondza metse. Ndzi ehleketa leswaku a nga va a dyondze leswaku ku titoloveta hi swona swi hi endlaka hi va kahle ngopfu eka swin'wana.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi titwe** nandzu loko ndzi tsandzekile eka xikambelwana hikuva a xi ri xihoxo xa mina ku va ndzi nga dyondzanga. **Ndzi dyondze** leswaku hambiloko swin'wana swi twala swi olova, ku titoloveta i xiphemu xa nkoka xo va munhu a va ntlharhi.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: nandzu, nghozi, rivalelo, sw. na sw.
- 10 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi sungule ku tsala dayari hi vonelo ra Vusi.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u ehleketa leswaku Vusi i titwe njhani endzhaku ka loko a lave ku khukhuriwa? Xana u ehleketa leswaku i dyondze yini? Xana Vusi a nga vula yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va ehleketaka leswaku swi nga landzela ku va Vusi a swi tsala eka dayari ya yena.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi Vusi a swi dyondzeke.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi ehleketa leswaku Vusi i dyondze leswaku...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengeleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxe handle ka ndzetelo.

Eka buku ya switsundzuxa, ndzi werile enampyeni hikuva a ndzi yingiselangi.

Ndzi ti twa ndzi chava.

Ndzi dyondzile ku yingisa loko vanhu va ni byela ku endla xa nw'da nchumu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntshava**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ntsh**/-/**a**/-/**v**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ntsh**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**v**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntshava**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ntsha**/-/**va**/ = **ntshava**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **ntlhamu**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntsheketo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ntsh**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**e**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**k**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /**e**/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vuntlhanu eka rito? /**t**/
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**o**/
- 9 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ntsh**/-/**e**/-/**k**/-/**e**/-/**t**/-/**o**/
- 10 Tsala rito: **ntsheketo**
- 11 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ntshe**/-/**ke**/-/**to**/ = **ntsheketo**
- 12 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **ntlhavelo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Vusi na ribuwa ra nambu</u></p> <p>Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A rhandza ku tibumabumela leswaku yena a nga chavi nchumu.</p> <p>Loko vanghana va Vusi va ku a nge tluli ku suka ehenhla ka nchinginya, a nga kanakananga.</p> <p>Loko vanghana va Vusi va n'wi tlhonthile hi ku khandziya nsinya wo leha swinene, a nga ehleketanga kambirhi.</p>	<p>Vusi u rhandza ku vonaka a ri munhu wo ka a nga chavi nchumu. Ndzi kumbetela leswaku u rhandza ku komba vanhu leswaku leswi va ehleketaka leswaku swa chavisa a swi chavisi hi yona ndlela leyi va ehleketela hi yona!</p>
<p>Siku rin'wana, vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya ribuwa ra nambu. Vusi u miyerilenyana. Vusi a ehleketela kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: 'U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini?'</p>	<p>Hikuva Vusi u rhandza ku endla swilo leswi vanhu van'wana va swi chavaka, ndzi kumbetela leswaku a nga vona ku lemukisiwa wu ri ntlhonthlo eka yena!</p>
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A nga twi a chavisiwa hi ribuwa ra nambu ro ka ri na nchumu.</p> <p>Vusi u tifamberile kahle a tsemakanya eribuweni ra nambu. Loko a fike etlhelo ra le kulenyana, u fambe kahle a tshunxekile. 'Vona!' a vula, 'a ku na xo chavisa hi ribuwa ra nambu!'</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku vanghana va yena a va fambanga na yena eribuweni ra nambu – a ku ri Vusi ntsena. Ndza kumbetela leswaku na vona va nga va va lemukisiwile tanihi Vusi!</p>
<p>Vusiku byebyo, Vusi u etlele emubedweni wa yena a yingisele mathonsi ya mpfula eka lwangu ra mazenge ya yindlu ya yena. 'Ndza tivutisa leswaku i yini xo chavisa hi ribuwa ra nambu?' a ehleketela.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku ribuwa ra nambu ri nga tala hi mati ku va nambu lowukulu. Ndzi kumbetela leswaku Vusi a nga yi ehleketi mhaka leyi!</p>
<p>Siku leri landzelaka, Vusi u fambe hi le ribuwani ra nambu. Kambe a ku nga ha ri ribuwa ra nambu – a ku ri xinambyana, lexitsongo lexi a xi khulukanyana.</p> <p>Vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya xinambyana. Vusi u miyerilenyana. Vusi u ehleketela kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni: 'U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini.'</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chavanyana mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi swi vonaka.</p> <p>Vusi u fambe hi ku hatlisa a tsemakanya xinambyana lexitsongo. Loko a fika eka tlhelo ra le kulenyana, u tthelele endzhaku hi ku hatlisa. 'Vona!' a vula, a vulela ehansi, 'a ku na xo chavisa hi xinambyana lexitsongo xo ka xi nga pfuni nchumu!'</p>	<p>Vusi a nga swi lavi leswaku vanghana va yena va swi vona leswaku wa chava. Ndzi kumbetela leswaku u lava va ehleketa leswaku u na xivindzi naswona a nga chavi nchumu!</p>
<p>Vusiku byebyo, Vusi a etlele emubedweni wa yena a yingisele mathonsi ya mpfula emazengeni ya yindlu ya yena. U yingisele tilo loko ri dzindza. 'Ndza tivutisa leswaku ku chavisa yini xi xinambyana, lexintsongo le khulukakanyana?' a ehleketa.</p>	
<p>Siku leri landzelaka, Vusi u fambe hi le ka xinambyana, lexintsongo lexi a xi khulukanyana.</p> <p>Kambe a xi nga ri xintsongo – a ku ri nambu, a wu tele, wu khuluka.</p> <p>Vanghana a va Vusi va te a nge fambi eka nambu wo tala, lowu khulukaka. Vusi a miyelanyana. Vusi a ehleketa kambirhi.</p> <p>A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: 'U nga tlangeli eribuweni ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini hi mati.'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku leswi hi swona swi nga endla leswaku sesi wa Vusi a vilela loko a ta n'wi lemukisa!</p>
<p>Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chava mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi va swi vona.</p> <p>Vusi u tsutsume hi ku hatlisa a tsemakanya nambu lowu a wu khuluka.</p> <p>Loko a fika eka tlhelo ra le kule, u tthelele endzhaku hi ku hatlisa.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Vusi u twa a vilela hi vanghana va yena loko va ehleketa leswaku u na xivindzi naswona a nga chavi nchumu. A nga yingiseli eka ku chava ka yena – u yingisela vanghana va yena loko va ku a va tshembi leswaku a nga endla!</p>
<p>Kambe loko a nga si fika eribuweni ra nambu, milenge ya yena yi wile eka maribye yo rheta. U wele endzeni ka mati layo tala, lama khulukaka. Nambu wu sungule ku n'wi khukhula.</p> <p>'Ndzi pfuneni!' ku huwelela Vusi. A nga ha ri na mhaka na vanghana va yena leswaku va ta vona ku chava ka yena sweswi. Vusi u ringetile ku hlambela a ya eribuweni ra nambu.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Vusi u twa a chava sweswi, hikuva a nga ha ri na mhaka na loko vanghana va yena va swi tiva! U fanele a vilela hi swilo swo biha leswi n'wi humelelaka.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vanghana va yena va tsutsume hi ribuwa ra nambu. Munghana wa yena Michael u nghene eka mati yo tala, ya nambu lowu a wu eku khulukeni kutani a kota ku khoma voko ra yena. Michael u kokele Vusi a huma endzeni ka mati a ya eribuweni ra nambu.</p> <p>Vusi u ye ekaya a tsamile naswona a chavile swinene.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku ku nga ro sungula swilo swo chavisa swi humelela Vusi wa xivindzi wo ka a nga chavi nchumu. Ndza tshemba a nga ehleketi leswaku swin'wana swo biha swi nga humelela eka yena!</p>
<p>Vusiku byebyo, Vusi u etlele emubedweni wa yena. 'Ndza swi tiva leswaku i yini swo chavisa hi nambu wo tala, wa mati yo khuluka,' a ehleketa, 'ndzi nga va ndzi ri na xivindzi, ndzi nga va ndzi nga chavi nchumu, kambe a ndzi nge he pfuki ndzi tlangele ekusuhi na ribuwa ra nambu nakambe!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Vusi wa swi twisisa sweswi leswaku hikokwalaho ka yini sesi wa yena a n'wi lemukisile hi ribuwa ra nambu!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hi swihi swilo leswi lavaka xivindzi na leswo chavisa leswi Vusi a nga swi endla?</p>	<p>U tlule eka nchinginya wa le henhla swinene. U khandziye murhi wo leha swinene.</p>
<p>U ehleketa leswaku Vusi u ta tlangela eribuweni ra nambu nakambe? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini a nge he pfuki a swi endlile?</p>	<p><i>Ndzi ehleketa...hikuva</i></p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Vusi a tsutsume a tsemakanya ribuwa ra nambu?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Vusi a ri na xivindzi naswona a nga chavi. • Hikuva vanghana va yena va n'wi byele leswaku a nge swi koti ku endla swo karhi. • Hikuva hambileswi Vusi a chava, a nga lavi va swi vona. • Vusi a lava vanghana va yena va ehleketa leswaku u na xivindzi naswona a nga chavi. • Hikuva Vusi a nga ehleketi leswaku a nga humeleriwa hi swo biha. • Hikuva a ehleketa onge ku lemukisiwa hi sesi wa yena i ntlhontlho kumbe u lava ku vona leswaku a nga chavi – a nga swi tekanga tanihi swilo swa nkoka!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nghwazi
 - vuphunta
 - ku va hava vutihlamuleri

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
U mulanguteri wa vutomi bya wena	
Va na na xiave eka swilo hinkwaswo	
Va na na vumunhu u tlhela u tlhariha	<i>Kombisa hi tintiho ku tlhariha</i>
Xin'wana na xin'wana hi ku hetiseka	<i>Encenyeta xin'wana na xin'wana hi mavoko</i>
Teka xiave, u va na vutihlamuleri	<i>Kombisa ku teka xiave</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri wa wena</i>
Teka xiave u va ni vutihlamuleri	
Hlamba masiku hinkwawo u basa	<i>Kombisa ku hlamba</i>
U nga pfumeleli munhu ku a ku khoma	<i>Kombisa ku ala ku khomiwa</i>
Miri wa wena i wa nkoka	<i>Kombisa nkoka wa miri</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Vusi a nga hlayisekanga loko...
Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi tsaleriwe ku ndzi dyondzisa ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ntsh	ntlh	e
t	o	k
a	m	l
v	i	b
u	x	s

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/ntsh/** na **/ntlh/**
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/ntsh/-/a/-/v/-/a/ = ntshava**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa **/ntsh/** kumbe **/ntlh/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ntsh, /ntlh/**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ntsheketo, ntshava, ntshamelo, ntshuxeko, ntlhlontlho, ntlhambi, ntlhamu, ntlhavelo, kamu, kula, bula, vito, veka, xisibi, lolo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA / XIFANISO XA MIEHLEKETO/ANAKANYA

MPFAPFARHUTA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Kombisa leswi u **ehleketisaka swona na ku mpfapfarhuta** swin'wana ku suka eka xitshuriwa, ku fana na: Vusi u lave ku khukhuriwa.
- 3 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Vusi enambyeni.
- 4 Tirhisa ku **kombisa** ku engetela 1-2 wa swivulwa hi mpfapfarhuto wa wena, ku fana na: Vusi a nga n'wi yingiselanga sesi wa yena. A nga hlayisekanga enambyeni!
- 5 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana ku suka eka tsalwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa leswi va swi ehleketeke ku suka eka tsalwa.
- 8 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, va avelana hi leswi va swi ehleketeke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 6.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.
a Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 10 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 2

KOTARA 2

Whiki

7

NKONGOMELO:

Mindhavuko

Malulamiselo ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa mindhavuko yo hambana hambana.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: mindhavuko yo tsakisa emisaveni hinkwayo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 58 na 59, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 60, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 62, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa ndhavuko ku suka eka ndhawu ya ka n'wina.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa ntlangu lowukulu wa siku ro velekiwa ka Mandla eka Buku Leyikulu: Xitori xa kokwana wa mina wa xisati
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Mindhavuko
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi yihi mindhavuko leyi u yi tivaka?
 - b Xana i mani a nga na ndhavuko wo hlawuleka?
 - c Xana mindhavuko yi huma kwihi?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Ndhavuko/ ntlovelo
 - ntlangu
 - ndhavuko
 - ndhawu

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaa!	<i>Kombisa ku tlula u ganama</i>

Ntivontsalu

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:

- a ntsheketo
 - b ntshava
 - c ntshamelo
 - d ntshuxeko
 - e nthlontlho
 - f ntlhambi
 - g ntlhamu
 - h ntlhavelo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
 - 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
 - 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Xitori xa kokwana wa mina wa xisati.
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u va vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Dirowa u tsala xitori hi ximunhuhata lexi xi lavaka ku dyondza swin'wana ku suka eka xirho xa ndyangu.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala xitori (xa ntlhanu wa swivulwa). Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tllasi eka khona ro hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Khale ka khaleni...

Yena a lava ku dyondza... hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala xitori hi ximunhuhata lexi xi lavaka ku dyondza swin'wana eka xirho xa ndyangu.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Byela vadyondzi vonelo ra wena ro tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ehleketa leswaku ndzi ta tsala hi n'wana loyi a lavaka ku dyondza ku cina eka hahani wa yena. U lava ku dyondza hikuva hahani wa yena u tiveka swinene hi ku cina. Naswona, i ntolovelo wa nkoka swinene wa ncino wa ndhavuko.
- 5 Tirhisa ku **kombisa** ku dirowa xifaniso xa vonelo ra wena, ku fana na: Xinhwanyatana xi langute hahani wa xona a cina.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa ku kombisa ku hetisa rimba ra matsalelo: **Khale ka khaleni** a ku ri na xinhwanyatana lexi a va ku i Palesa. **A xi lava ku dyondza** ku cina Litolobonya eka hahani wa xona, **hikuva** un'wana na un'wana a vulavula hi vuswikoti bya cinelo ra yena.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana ximunhuhata xa wena ku ta va mani? Xana munhu loyi i lava ku dyondza yini?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!

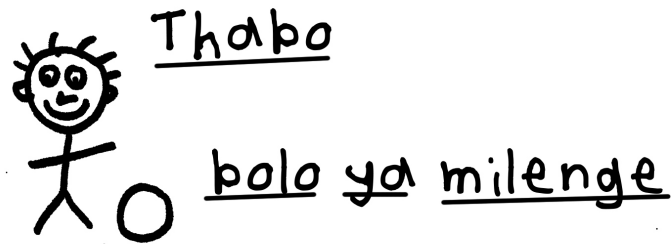
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi Lindelani a nga vulaka swona hi xihoxo xa yena.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela vonelo ra vona.
- 7 Va fanele va ku: Eka xitori xa mina, ku ta va na ximunhuhatwa lexi va nge i...loyi a lavaka ku dyondza...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Khal ka khaleni a ku ri na mufana
loyi a va ku i Thabo.
U rhandzile ku dyondza ku tlanga
bolo ya milenge hikuva a lava ku va
xitlangi xa bolo xa Bafana Bafana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/mbhv/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/mbhv/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **mbhvuva**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **mbhvacha, mbhvuva**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **mbhv**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito/
swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA, KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Xitori xa kokwana wa mina wa xisati</u></p> <p>Lungi a nga si tshama a vona timbita to saseka ku fana na leti nga endliwa hi kokwana wa yena. Kokwana wa yena u hlanganisa vumba ku suka eka misava. A swi vonaka onge i masalamusi eka Lungi. 'Ndzi lava ku endla timbita ku fana na wena!' Lungi a byela kokwana wa yena. Kokwana a n'wayitela. 'I mavonelo ya kahle!' ku vula kokwana, 'Ndzi dyondze ku endla timbita loko ndzi ringana na wena!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi a nga si swi kota ku endla timbita. Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini a lava ku endla timbita? Oho! Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi u navela kokwana wa yena! Wa swi lava – u lava ku endla timbita ku fana na yena!</p>
<p>'Loko ndza ha ri na nhungu wa malembe ku fana na wena, a ndzi rhandza ku languta manana wa mina loko a endla timbita. A hlanganisa vumba ku suka eka misava. A vumba timbita hi mavoko ya yena, kutani a tiveka edyambyini leswaku ti oma. Nkarhi wo sungula loko ndzi endle mbita ya mina, u ndzi kombe ku vumba mbita hi vukheta na ku yi hundzuluxela. U ndzi kombe ku yi khavisa leswaku yi ta saseka! Kutani, a ndzi komba ku yi veka edyambyini leswaku yi ta oma. Kambe vusiku byebyo, loko ndza ha etelele ku sungule ku na mpfula! Loko ndzi pfuka, a ndzi yi kumanga mbita ya mina. Ndzi lo kuma ntsena ntila wa misava yo tshwuka yu kongoma exirhapani! Mbita ya mina yo sungula yi onhakile!' kokwana a hleka.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku kokwana u dyondze ku endla timbita ta vumba eka manana wa yena. Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Lungi a nga dyondzanga eka manana wa yena, ku fana na leswi kokwana a nga swi endla? Ndza tivutisa loko manana wa Lungi a swi kota ku endla timbita?</p>
<p>Lungi u tshame na kokwana wa yena a ringeta ku n'wi anakanya loko a ha ri xinhwanyatana. 'Hikokwalaho ka yini u nga dyondzisanga manana wa mina?' ku vutisa Lungi.</p> <p>'Oho Lungi, ndzi ringetile!' kokwana a hleka.</p> <p>'Kambe, manana wa wena a nga swi rhandzi ku endla timbita! Manana wa wena a rhandza ku cina – u ye emahlweni na ndhavuko wolowo!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku manana wa Lungi a nga swi koti ku endla timbita ku fana na kokwana. Loko Lungi a lava ku dyondza, u fanele ku dyondza eka kokwana!</p>
<p>Kutani kokwana u kombe Lungi ku hlanganisa vumba ku suka eka misava. U kombe Lungi ku vumba mbita hi vukheta hi ku yi hundzuluxela. U kombe Lungi ku khavisa mbita ya yena leswaku yi saseka. U kombe Lungi ku veka mbita ya yena edyambyini leswaku yi oma.</p> <p>'U ta fanele ku titoloveta nkarhi wo leha!' ku hlamusela Gogo. Lungi na kokwana va endle timbita swin'we dyambu hinkwaro.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku ku endla timbita a swi olovi. Ku na magoza yo tala ku ma landzelela naswona i ntirho wo tika! A ndzi tshembi leswaku Lungi a ta va a endlile timbita a nga pfuniwanga hi munhu!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Loko timbita ta Lungi hinkwato ti omile no hatima, Lungi u hlawule leyi a tinyungubyisa hi yona swinene.</p> <p>'Ndzi veka leyi endzeni?' Lungi a vutisa kokwana.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini u lava ku yi veka endzeni?' kokwana a vutisa.</p> <p>Lungi u langute exibakabakeni. A ku ri na mapapa empfhukeni. 'A ndzi lavi yi n'okisa hi mpfula, ku fana na mbita ya wena yo sungula!' Lungi a hlamusela.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi u lava ku veka mbita ya yena leyintshwa leyi a yi rhandzaka. Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi a nga lavi leswaku ku tirha ka yena hi ku tikarhata ku onhaka!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I yini xo saseka lexi Lungi a nga tshama a xi vona?	Timbita ta kokwana wa yena.
Kokwana a ri na malembe mangani loko a dyondza ku endla timbita?	Kokwana a ri na nhungu wa malembe, ku fana na Lungi.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Lungi a lava kokwana a n'wi dyondzisa ku endla timbita?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u ehleketa leswaku timbita ta kokwana ti sasekile. • Hikuva u navela kokwana – u lava ku fana na yena! • Hikuva manana wa Lungi a nga swi koti ku endla timbita – u ta fanela ku dyondza ka kokwana. • Hikuva ku endla timbita a swi olovi – un'wana u fanele a ku komba ku ma endla!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

VHIKI 7

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 7.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vumba
 - nkhavisio
 - rixaka
 - hundzisela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa hi ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaa!	<i>Kombisa hi ku tlula u ganama</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /**nghw**/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo /**nghw**/?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **nghwetla, nghwetlisa, nghwazani**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nghwazi, nghwendza, nghwetlisa, nghwanyo, nghwetla, nghwazani**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

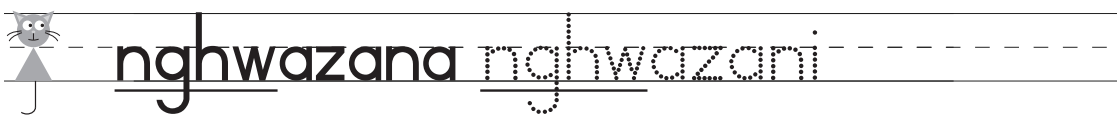
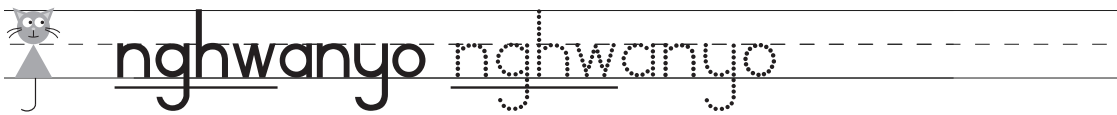
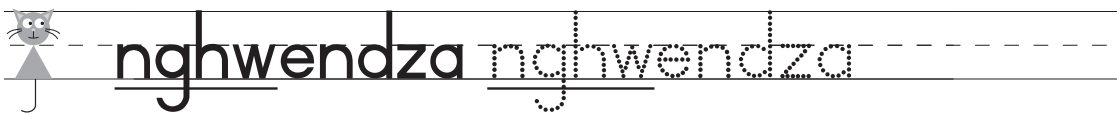
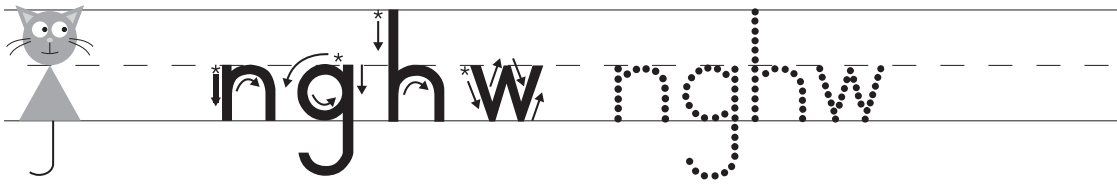
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **nghw**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wani na rin'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Dirowa u tsala xitori hi ximunhuhatwa lexi xi lavaka ku dyondza swin'wana ku suka eka xirho xa ndyangu.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na xitori (xa ntlhanu wa swivulwa). Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya tlilasi eka khona yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Khale ka khaleni ...

A lava ku dyondza ... hikuva ...

U teke xiboho xo...

Kutani ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Hlamusela mavonelo ya wena ku tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Namuntlha hi ta ehleketa hi leswi nga ta landzela swi humelela eka ximunhuhatwa xa hina exitorini. Eka xitori xa mina, Palesa a lava ku dyondza ku cina. Namuntlha, ndzi ta tsala hi laha a n'wi komberiseke swona hahani wa yena, kutani a titoloveta na yena masiku hinkwawo! U kunguhate ku va na nkombiso wo hlawuleka na ndyangu wa yena eku heteleleni!
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela vuxokoxoko eka lexi u nga xi dirowa, ku fana na: Palesa a titoloveta ku cina na hahani wa yena.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **U teke xiboho xo** kombela hahani wa yena ku n'wi dyondzisa exihundleni. Va titolove na ku titoloveta swin'we. **Kutani**, Palesa a lemuka leswaku siku ro velekiwa ra manana wa yena a ri ri ekusuhi. **U teke xiboho xo** kunguhata nkombiso wo hlawuleka wa manana wa yena.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: ntolovelo, ndhavuko, tlangela, sw. na sw.
- 10 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini**.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ximunhuhatwa lexi xi lavaka ku dyondza swin'wana swintshwa.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka xitori xa hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana ku ta landzela yini ku humelela eka xitori xa wena?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi mavonelo ya switori swa vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi nga ta landzela swi humelela.
- 9 Va fanele va ku: Eka xitori xa mina...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

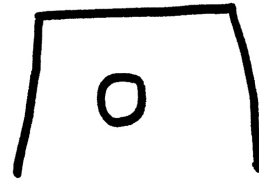
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

Thabobolo ya milengemutlangi wa duma

Khal ka khaleni a ku ri na mufana
loyi a va ku i Thabo.

U rhandzile ku dyondza ku tlanga
bolo ya milenge hikuva a lava ku va
xitlangi xa bolo xa Bafana Bafana.

U ehleketile ku kombela ku pfuniwa
hi puti wa yena.

Kutani u vile a va mutlangi eka
xipany xa bolo xa le xikelweni kutani
a va un'wana wa vatlangi wa duma.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya / mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku Twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **mbhvacha**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**mbhv**/ - /**a**/-/**ch**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**mbhv**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**ch**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **mbhvacha**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**mbhva**/ - /**cha**/ = **mbhvacha**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **nghwazi**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **mbhvuva**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**mbhv**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**u**/
- 5 Vutisa vadyondzi Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**v**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**mbhv**/- /**u**/-/**v**/-/**a**/
- 8 Tsala rito: **mbhvuva**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**mbhvu**/ - /**va**/ = **mbhvuva**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **nghwetla**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA, KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Xitori xa kokwana wa mina wa xisati</u></p> <p>Lungi a nga si tshama a vona timbita to saseka ku fana na leti nga endliwa hi kokwana wa yena. Kokwana wa yena u hlanganisa vumba ku suka eka misava. A swi vonaka onge i masalamusi eka Lungi. 'Ndzi lava ku endla timbita ku fana na wena!' Lungi a byela kokwana wa yena. Kokwana a n'wayitela. 'I mavonelo ya kahle!' ku vula kokwana, 'Ndzi dyondze ku endla timbita loko ndzi ringana na wena!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku kokwana u tsakile ku dyondzisa Lungi ku endla timbita, ku fana na yena! Swi fanele swi ri swa nkoka loko ntukulu wa yena a lava ku endla ku fana na yena!</p>
<p>'Loko ndza ha ri na nhungu wa malembe ku fana na wena, a ndzi rhandza ku languta manana wa mina loko a endla timbita. A hlanganisa vumba ku suka eka misava. A vumba timbita hi mavoko ya yena, kutani a tiveka edyambyini leswaku ti oma. Nkarhi wo sungula loko ndzi endle mbita ya mina, u ndzi kombe ku vumba mbita hi vukheta na ku yi hundzuluxela. U ndzi kombe ku yi khavisa leswaku yi ta saseka! Kutani, a ndzi komba ku yi veka edyambyini leswaku yi ta oma. Kambe vusiku byebyo, loko ndza ha etelele ku sungule ku na mpfula! Loko ndzi pfuka, a ndzi yi kumanga mbita ya mina. Ndzi lo kuma ntsena ntila wa misava yo tshwuka yu kongoma exirhapeni! Mbita ya mina yo sungula yi onhakile!' kokwana a hleka.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku siku leri kokwana a nga endla timbita ku ve siku ra nkoka evuton'wini bya yena! U dyuharile sweswi, kambe wa ha tsundzuka siku leri a nga endla mbita ya yena yo sungula! U le ku hlekeni sweswi, kambe ndzi ehleketa leswaku a nga tsakanga kokwana loko mbita ya yena yo sungula yi onhaka!</p>
<p>Lungi u tshame na kokwana wa yena a ringeta ku n'wi anakanya loko a ha ri xinhwanyatana. 'Hikokwalaho ka yini u nga dyondzisanga manana wa mina?' ku vutisa Lungi.</p> <p>'Oho Lungi, ndzi ringetile!' kokwana a hleka.</p> <p>'Kambe, manana wa wena a nga swi rhandzi ku endla timbita! Manana wa wena a rhandza ku cina – u ye emahlweni na ndhavuko wolowo!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku ku endla timbita na ku cina l ndhavuko endyangwini w aka wa Lungi. Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi u lava ku dyondza ndhavuko wo endla timbita ku nga ri ndhavuko wo cina.</p>
<p>Kutani kokwana u kombe Lungi ku hlanganisa vumba ku suka eka misava. U kombe Lungi ku vumba mbita hi vukheta hi ku yi hundzuluxela. U kombe Lungi ku khavisa mbita ya yena leswaku yi saseka. U kombe Lungi ku veka mbita ya yena edyambyini leswaku yi oma.</p> <p>'U ta fanele ku titoloveta nkarhi wo leha!' ku hlamusela Gogo. Lungi na kokwana va endle timbita swin'we dyambu hinkwaro.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi wa swi rhandza ku endla timbita. U fanele a ri eku tiphenehi na kokwana. Ndzi nga kumbetela leswi hikuva Lungi na kokwana va endle timbita swin'we dyambu hinkwaro! Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi u tirha hi matimba ku dyondza ndhavuko wo endla timbita!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Loko timbita ta Lungi hinkwato ti omile no hatima, Lungi u hlawule leyi a tinyungubyisa hi yona swinene. ‘Ndzi veka leyi endzeni?’ Lungi a vutisa kokwana. ‘Hikokwalaho ka yini u lava ku yi veka endzeni?’ kokwana a vutisa. Lungi u langute exibakabakeni. A ku ri na mapapa empfhukeni. ‘A ndzi lavi yi n’okisa hi mpfula, ku fana na mbita ya wena yo sungula!’ Lungi a hlamusela.	Ndzi nga kumbetela leswaku Lungi u ehleketa hi mbita ya kokwana yo sungula leyi a nga yi endla. A nga va a tsundzuka leswaku yi onhake njhani! Ndzi nga kumbetela leswaku wa vilela leswaku swi nga ha humelela eka mbita ya yena yo sungula!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Kokwana u dyondze eka mani ku endla timbita?	U dyondze ku endla timbita eka manana wa yena.
Hikokwalaho ka yini Lungi a nga dyondzanga ku endla timbita eka manana wa yena?	Hikuva manana wa yena a nga dyondzanga ku endla timbita.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Lungi a lava ku veka mbita ya yena leyi a yi rhandzaka endzeni?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva mbita yo sungula ya kokwana yi onhiwe hi mpfula. • Hikuva lawa i timbita yo sungula lama Lungi a nga ma endla! I ya nkoka hi xivangelo xexo. • Kumbe Lungi u lava ku komba manana wa yena leswaku se i wa swi kota ku endla timbita. • Hikuva Lungi u vona mapapa. U tsundzuka leswaku mbita yo sungula ya kokwana yi onhiwe hi mpfula. A nga lavi swi humelela eka mbita ya yena yo sungula!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpafarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vukhongeri
 - ku wisa
 - ripfumelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa hi ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaal!	<i>Kombisa hi ku tlula u ganama</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Ndzi ehleketa leswaku Lungi i ... hikuva ...
Ndzi nga mpafarhuta nkhabiso wa ... eka poto, hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

mbhv	nghw	a
z	c	i
h	e	n
d	t	s
l	u	v

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/mbhv/** na **/nghw/**
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/mbhv/-/a/-/c/-/h/-/a/ = mbhvacha**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa **/mbhv/** kumbe **/nghw/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **mbhv, nghw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **mbhvacha, mbhvuva, nghwazi, nghwendza, nghwetlisa, nghwetla, nghwazani, huha, hala, dela, deda, tala, sila, sula**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA

KU RUNGULA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi vuxokoxoko byimbirhi lebyi va ehleketeke leswaku i bya nkoka eka xitori: Xitori xa kokwana wa mina wa xisati
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi **vuxokoxoko** ku suka eka xitori, ku fana na: **Vuxokoxoko byin'we bya nkoka** a ku ri leswaku kokwana wa Lungi a endla timbita hi vumba. **Byin'wana vuxokoxoko bya nkoka** a ku ri leswaku kokwana wa Lungi u dyondze ku endla timbita a ha ringana na Lungi hi malembe. U vumbe timbita nkarhi wo leha swinene!
- 3 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 4 Lerisa vadyondzi ku ehleketa **hi leswi va swi tsakelaka** na leswi **swi yelanaka na** vona eka xitori.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 6 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/ mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 7.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 2

KOTARA 2

Vhiki

8

NKONGOMELO:

Mindhavuko

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa minkhuvo ya vukati yo hambana hambana.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Endla ndzavisiso wa minkhuvo ya vukati yo hambanahambana emisaveni hinkwayo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 64 na 65, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 66 na 67, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 68 na 69, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa holideyi leyi u yi tlangelaka.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa hlomisa a ambale rhoko ro basa eka Buku Leyikulu: **Ntshheketo wa micato yinharhu**
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: **Ndhavuko**
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini xintshwa u xi dyondzeke hi mindhavuko?
 - b Xana vanhu va dyondza njhani hi mindhavuko ya vona?
 - c Xana vanhu va dyondza njhani hi mindhavuko ya van'wana?
 - d Xana hi yihi mindhavuko leyi nga ya ntlovelo eAfrika Dzonga?
 - e Xana u lava ku dyondza yini hi mindhavuko eka tindhawu tin'wana?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Nkhuvo wa vukati
 - tinxakanxaka
 - ntirho

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa hi ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaa!	<i>Kombisa hi ku tlula u ganama</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a mbhvacha
 - b mbhvuva
 - c nghwazi
 - d nghwendza
 - e nghwetlisa
 - f nghwetla
 - g nghwazani
 - h nghwanyo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: **Ntsheketo wa micato yinharhu**
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi ntolovelo kumbe holideyi leyi mi yi tlangelaka na ndyangu wa wena.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala ndzimana(ya ntlhanu wa swivulwa) hi ntokoto wa wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ndyangu wa mina...

Hi...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi ntokoto lowu va nga na wona hi mindhavuko.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 4 Byela vadyondzi vonelo ra wena ro tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Holideyi yin'we leyi ndyangu wa mina wu yi tlangelaka i Khisimusi. Hi Khisimusi, hi dya nyama ya galankuni swin'we.
- 5 Tirhisa ku **kombisa** ku dirowa xifaniso xa vonelo ra wena, ku fana na: Ndyangu wa wena hinkwawo wu tshame swin'we wu rhendzele nyama ya galankuni.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa ku kombisa ku hetisa rimba ra matsalelo: **Eka ndyangu wa mina** hi tlangela Khisimusi swin'we. **Hi** sweka hi dya galankuni lerikulu ku tlangela siku leri.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

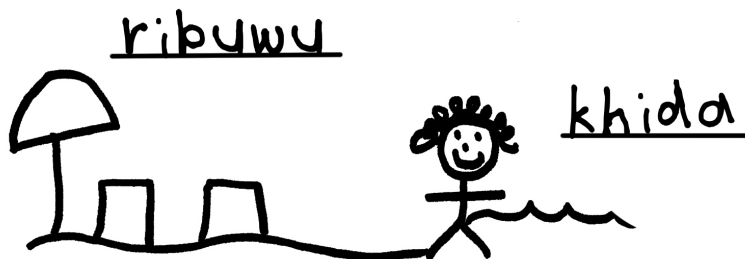
SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi ntolovelo kumbe holideyi leyi mi yi tlangelaka na ndyangu wa wena?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi vonelo ra vona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.

- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela ntolovelo kumbe holideyi leyi va nga ta tsala hi yona.
- 7 Va fanele va ku: Eka ndyangu wa mina, ...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Endyangwini wa ka kind hi ya
eribuweni hi nkarhi wa Nominjhara.
Hi huma hikwerhu hi ya e ku khideni
elwandle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ntshw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ntshw/?**
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ntshwukiso, ntshwatii**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **yintshwa, ntshwatii, ntshwee, ntshwukiso**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa /marito/ swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanalo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ntshw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.

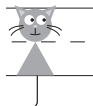
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito/ swivulwa leswi tsariweke.

 n'tshw ntshw

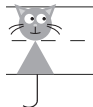
 yintshwa yintshwa

 ntshwatii ntshwatii

 ntshwee ntshwee

 ntshwukiso ntshwukiso

 Tatana u xavile golonyi

 yintshwa.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: EHLEKETA, NDZA TIVUTISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Ntshheketo wa micato yinharhu</u></p> <p>Hannah, Zodwa, na Lerisha va tshame swin'we hansi ka nsinya lowukulu wa ximuwu va dya swakudya swa ku lalela.</p> <p>'A ndzi ye emucatwini eku heleni ka vhiki! Hannah a tivisa. 'A ku sasekile! Mutekiwa a ambale puma ro basa na xo funengeta xikandza. Siku rin'wana ndzi lava ku tekiwa ndzi ambale xo funengeta xikandza!'</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa rhoko ro basa, ro leha, ra silika! Ri sasekile! Ndzi na xifaniso xa miehleketo nakambe xa mutekiwa a langute muteki na xo pfala xikandza xo basa.</p>
<p>'Sesi wa mina u tekile lembe leri nga hela,' ku hlamula Zodwa, 'kambe a nga ambalanga rhoko ro basa. U ambale nkumba wo saseka wa mihlovohlovo na vuhlalu byo tala. Loko ndzo tekiwa, ndzi lava ku ambala nkumba na vuhlalu, ku fana na sesi wa mina. Kambe vanhu van'wana eka ndhavuko wa ka hina va endla mucato wa vumbirhi laha ava ambalaka rhoko ro basa. Kumbe ndzi ta va na micato yimbirhi loko ndzo tekiwa.'</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa sesi wa Zodwa a ambale ritlama ra vuhlalu. A languteka a sasekile!</p>
<p>'Ndzi tshama ndzi ya emucatwini wa muzala wa mina eDurban,' Lerisha a vula. 'A nga ambalanga swo basa, nkumba kumbe vuhlalu. U ambale sari yo tshwuka na mavoko ya yena ma pfariwe hi mehndi. Loko ndzo tekiwa, ndzi lava ku ambala sari yo tshwuka, ku fana na yena!'</p> <p>'Oho! A ndzi nga swi tivi leswaku ku na swiambalo swo hambana leswi u nga swi ambalaka emucatwini,' Hannah a vula a karhi a swi ehleketa kahle.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa mavoko ya muzala wa Lerisha ma pfariwe hi swidirowiwa swo saseka swa mehndi. Mavoko ya yena ma fana na ribye ra nkoka. A languteka a sasekile.</p>
<p>'Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi mucato wa sesi wa mina a ku ri loko manana na vamanana van'wana lava nga tekiwa va ambale tiduku to saseka, ta vuhlalu, ta mihlovohlovo,' ku vula Zodwa.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa vavasati va madzanadzana va ambale tiduku.</p>
<p>'Eka mucato lowu a ndzi ye eka wona, a ku na loyi a ambale duku.' Lerisha a hlamula. 'Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi loko muzala wa mina na nuna wa yena va khomane mavoko kutani va rhendzelekela ndzilo lowutsongo,' a vula.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa mutekiwa a ambale sari ya yena yo tshwuka loko a karhi a famba a xirhendzela ndzilo. Ndzi na xifaniso xa miehleketo vanhu hinkwavo va langutile!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'Eka mucato lowu a ndzi ye eka wona, vavanuna hinkwavo a va ambale tiYarmulkes etinhlokweni ta vona – kambe vamanana a va nga ambalanga nchumu etinhlokweni ta vona!' Kambe xiphemu lexi a ndzi nga xi rhandzi. Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi loko muteki a kandziyela nghilazi a yi fayetela hi milenge!' ku vula Hannah.</p> <p>'A ndzi swi lemukanga leswakyu vanhu vo hambana va endla swilo swo hambana emicatwini ya vona,' ku vula Zodwa.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa mpfumawulo wa le henhla wa loko ku fayiwa nghilazi! Ndzi na xifaniso xa vanhu va karhi va hleka na ku tlangela.</p>
<p>'Swakudya swa le mucatwini wa sesi wa mina a swi nandziha. A ku ri na kheri na rhayisi yo tala laha vanhu a va tiphamela. Na tisamosa – swakudya swa mina leswi ndzi swi rhandzaka!' ku vula Lerisha.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa kheri leyi nuhelaka emoyeni!</p>
<p>'A hi nga ri na kheri kumbe tisamosa emucatwini lowu a ndzi ye ka wona. Kambe a ku ri na khekhe lerikulu ra mucato ri ri na swiluva eka rona. Muteki na mutekiwa va tseme khekhe kutani va totana eswikandzeni hi rona! A swi hlekisa,' Hannah a hleka.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa muteki na mutekiwa va hleka loko va karhi va dyisana khekhe! Ku na ayisingi hinkwako.</p>
<p>'Swi twala swi hlekisa! A ku nga ri na kheri, tisamosa kumbe khekhe emucatwini wa sesi wa mina.' Ku vula Zodwa. 'Kambe vamlume wa mina va dlaye homu. Kutani hi dya nyama, vuswa hi nwa na masi ya n'wahuha. A swi nandziha.'</p> <p>'A ndzi nga ehleketi hi vanhu va dya swakudya swo hambana eka mucato yo hambana,' Lerisha a vula.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa vanhu hinkwavo lava a va ri emucatwini va tshamile va dya swin'we va tsakile!</p>
<p>'Leswi a swi tsakisa,' ku vula Hannah. 'Ndzi rhandza ku dyondza hi mindhavuko yo hambana.'</p> <p>'Oho – vhiki leri taka i Diwali, fesitivhali ya ku vonakala,' ku vula Lerisha.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini mi nga ti ekaya mi ta etlela kona?'</p> <p>Vanhwanyana lavanharhu va fambe va ya etlilasini va tsakile, va ehleketa hi mindhavuko hinkwayo leyo hambana leyi va nga avelanaka na van'wana.</p>	<p>Oho! Leswi swi ndzi pfuna ku tsundzuka leswaku mindhavuko ya micato i muxaka wun'wana wa mindhavuko. Kambe ku na mindhavuko yo hambana yo tala leyi hi nga dyondzaka hi yona.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I vamani swimunhuhata eka xitori lexi?	Swimunhuhata i Hannah, Zodwa, na Lerisha.
Hi yihi mindhavuko yin'wana ya micato eka xitori lexi?	<ul style="list-style-type: none"> • Mutekiwa a ambale rhoko ro basa • Mutekiwa a ambale xo funengeta xikandza • Mutekiwa a ambale nkumba na vuhlalu • Mutekiwa a ambale sari yo tshwuka • Vavasati va ambale maduku enhlokweni • Muteki na mutekiwa va rhendzela ndzilo • Muteki a kandziyetela nghilazi hi milenge • Ku dyiwa swakudya swa xintu • Muteki na mutekiwa va dyisana khekhe ra mucato • Ku dlayiwa homu • Ku nwiwa masi ya n'wahuva
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Endla xifaniso xa miehleketo hi mindhavuko ku suka eka xitori. Hi wihi mucato wa xintu ku suka eka xitori lexi u wu rhandzaka swinene?	<i>Ndzi rhandza...hikuva...</i>

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tihela **Ku hlaya 8**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Xisirhelelo/vhoyili
 - sari
 - yarmulke
 - mehndi

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaa!	<i>Kombisa ku tlula u ganama</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tlilasi ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawe yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/ndzhw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo **/ndzhw/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ndzhwalo**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ndzhwalo**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

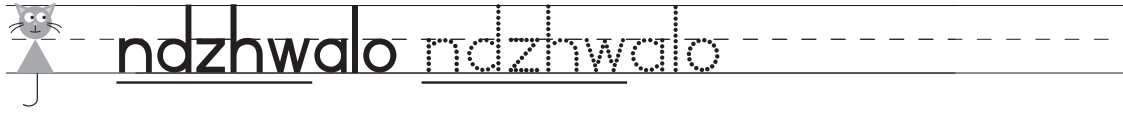

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **ndzhw**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikini ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u pfuneke munghana.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi pfunile munghana wa mina...

Ndzi ti twe...hikuva...

Ndzi ehleketa leswaku munghana wa mina u ti twe...hikuva...

Ndzi ehleketa leswaku swi na nkoka eka vanghana...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.

- 4 Hlamusela mavonelo ya wena ku tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Hi tlhela hi kumanyiko yin'we ya Khisimusi. Ndzi rhandza ntolovelo lowu hikuva wu endla un'wana na un'wana a twa a hlawulekile. Swa tsakisa ku kuma nyiko.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Hi tlhela** hi nyikana tinyiko tin'wana. **Ndzi twa** ndzi tsaka swinene hi Khisimusi hikuva ndyangu wa mina hinkwawo wu va wu hlanganile. Ndzi rhandza ku tlangela Khisimusi!
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela tilebulu eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: ntolovelo, ku dya, tlangela, sw. na sw.
- 9 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ntolovelo kumbe holideyi leyi hi yi tlangelaka na mindyangu ya hina.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka xitori xa hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swin'wana mi nga hi byelaka hi ntolovelo kumbe holideyi leyi mi yi tlangelaka?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi mavonelo ya vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi vuxokoxoko byin'wana hi ntolovelo kumbe holideyi leyi va yi tlangelaka na mindyangu ya vona.
- 9 Va fanele va ku: **Hi tlhela hi...**
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

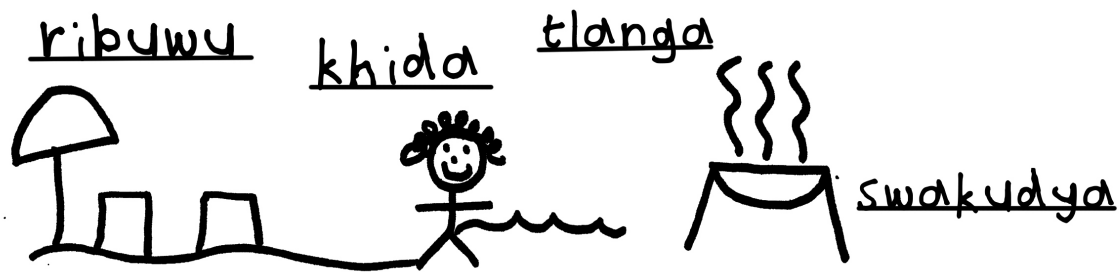
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la ttilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengeleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxe handle ka ndzetelo.

Endyangwini wa ka hinda hi ya
eribuweni hi nkarhi wa Nominjhara.
Hi huma hikwerhu hi ya e ku khideni
elwandle.

Hi sweka swakudya na ku tlanga.
Ndzi ti twa kahle hikuva hinkwerhu
ha tiphina hi tlhela hi hleka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntshwatii**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /ntshw/-/a/-/t/-/ii/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /ntshw/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /t/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /ii/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntshwatii**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /ntshwa/-/tii/
= **ntshwatii**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **ndzhwalo**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **yintshwa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /y/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /ntshw/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /y/-/i/ - /
ntshw/-/a/
- 8 Tsala rito: **yintshwa**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /yi/ - /ntshwa/
= **yintshwa**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **ndzhwalo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Ntshheketo wa micato yinharhu</u></p> <p>Hannah, Zodwa, na Lerisha va tshame swin'we hansi ka nsinya lowukulu wa ximuwu va dya swakudya swa ku lalela.</p> <p>'A ndzi ye emucatwini eku heleni ka vhiki! Hannah a tivisa. 'A ku sasekile! Mutekiwa a ambale puma ro basa na xo funengeta xikandza. Siku rin'wana ndzi lava ku tekiwa ndzi ambale xo funengeta xikandza!'</p>	<p>Ndzi dyondze leswaku mindhavuko yi na nhlamuselo yo hlawuleka na nkoka. Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini vatekiwa va ndhavuko lowu va ambala swo funengeta xikandza? Ndza tivutisa loko ku ri na xivangelo xo hlawuleka xo ambala xo funengeta xikandza?</p>
<p>'Sesi wa mina u tekile lembe leri nga hela,' ku hlamula Zodwa, 'kambe a nga ambalanga rhoko ro basa. U ambale nkumba wo saseka wa mihlovohlovo na vuhlalu byo tala. Loko ndzo tekiwa, ndzi lava ku ambala nkumba na vuhlalu, ku fana na sesi wa mina. Kambe vanhu van'wana eka ndhavuko wa ka hina va endla mucato wa vumbirhi laha ava ambalaka rhoko ro basa. Kumbe ndzi ta va na micato yimbirhi loko ndzo tekiwa.'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini mutekiwa a ambala nkumba? Kumbe ku ambala nkumba swi na nhlamuselo yin'wana yo hlawuleka?</p>
<p>'Ndzi tshama ndzi ya emucatwini wa muzala wa mina eDurban,' Lerisha a vula. 'A nga ambalanga swo basa, nkumba kumbe vuhlalu. U ambale sari yo tshwuka na mavoko ya yena ma pfariwe hi mehndi. Loko ndzo tekiwa, ndzi lava ku ambala sari yo tshwuka, ku fana na yena!'</p> <p>'Oho! A ndzi nga swi tivi leswaku ku na swiambalo swo hambana leswi u nga swi ambalaka emucatwini,' Hannah a vula a karhi a swi ehleketa kahle.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini vatekiwa va ndhavuko lowu va ambala muhlovo wo tshwuka? Ndzi ehleketa leswaku ku ambala sari yo tshwuka swi nga va na nhlamuselo yo karhi?</p>
<p>'Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi mucato wa sesi wa mina a ku ri loko manana na vamanana van'wana lava nga tekiwa va ambale tiduku to saseka, ta vuhlalu, ta mihlovohlovo,' ku vula Zodwa.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku nkoka wa ndhavuko lowu hi wihi? Hakanyingi, ndhavuko wu na nhlamuselo.</p>
<p>'Eka mucato lowu a ndzi ye eka wona, a ku na loyi a ambale duku.' Lerisha a hlamula. 'Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi loko muzala wa mina na nuna wa yena va khomane mavoko kutani va rhendzelekela ndzilo lowutsongo,' a vula.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini va famba va rhendzela ndzilo? Ndza tivutisa leswaku leswi swi hlamusela yini?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaza ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Eka mucato lowu a ndzi ye eka wona, vavanuna hinkwavo a va ambale tiYarmulkes etinhlokweni ta vona – kambe vamanana a va nga ambalanga nchumu etinhlokweni ta vona!' Kambe xiphemu lexi a ndzi nga xi rhandzi. Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke hi loko muteki a kandziyela nghilazi a yi fayetela hi milenge!' ku vula Hannah.</p> <p>'A ndzi swi lemukanga leswaku vanhu vo hambana va endla swilo swo hambana emicatwini ya vona,' ku vula Zodwa.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini muteki a kandziyela nghilazi a yi faya hi milenge? Ndza tivutisa leswaku i yini xo hlawuleka hi swona?</p> <p>Xitori lexi xi endla leswaku ndzi lava ku tiva hi micato hinkwayo ya mindhavuko yo hambana!</p>
<p>'Swakudya swa le mucatwini wa sesi wa mina a swi nandziha. A ku ri na kheri na rhayisi yo tala laha vanhu a va tiphemela. Na tisamosa – swakudya swa mina leswi ndzi swi rhandzaka!' ku vula Lerisha.</p>	<p>Oho! Ndza swi tiva leswaku mindhavuko yo hambana yi na tinxaka to hambana ta swakudya. Ndza tivutisa leswaku swakudya swo hlawuleka swi tshama swi ri xiphemu xa mucato?</p>
<p>'A hi nga ri na kheri kumbe tisamosa emucatwini lowu a ndzi ye ka wona. Kambe a ku ri na khekhe lerikulu ra mucato ri ri na swiluva eka rona. Muteki na mutekiwa va tseme khekhe kutani va totana eswikandzeni hi rona! A swi hlekisa,' Hannah a hleka.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku ku na xa nkoka eka ku dyisana khekhe emucatwini?</p>
<p>'Swi twala swi hlekisa! A ku nga ri na kheri, tisamosa kumbe khekhe emucatwini wa sesi wa mina.' Ku vula Zodwa. 'Kambe vamlume wa mina va dlaye homu. Kutani hi dya nyama, vuswa hi nwa na masi ya n'wahuha. A swi nandziha.'</p> <p>'A ndzi nga ehleketi hi vanhu va dya swakudya swo hambana eka mucato yo hambana,' Lerisha a vula.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini ku fanele ku dlayiwa homu? Ndza tivutisa leswaku ku na swa nkoka eka ndhavuko lowu?</p>
<p>'Leswi a swi tsakisa,' ku vula Hannah. 'Ndzi rhandza ku dyondza hi mindhavuko yo hambana.'</p> <p>'Oho – vhiki leri taka i Diwali, fesitivhali ya ku vonakala,' ku vula Lerisha.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini mi nga ti ekaya mi ta etlela kona?'</p> <p>Vanhwanyana lavanharhu va fambe va ya etlilasini va tsakile, va ehleketa hi mindhavuko hinkwayo leyo hambana leyi va nga avelanaka na van'wana.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku ndzi nga dyondza njhani swo tala swa nkoka hi ndhavuko wa micato? Kumbe loko ndzo endla ndzavisiso eka inthanete, ndzi nga dyondza swo tala?</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
U tshama u ya emucatwini? Xana u vone ndhavuko wa njhani?	Ndzi vone...
U nga ehleketa hi mucato wa xintu lowu nga riki kona eka xitori lexi?	(Pfumelela vadyondzi ku vulavula ndhavuko wa micato ku huma eka ndhavuko wa ka vona, kumbe ku suka eka mindhavuko leyi va yi tivaka.)
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini swimunhuhatwa swi vone mindhavuko yo hambana eka micato leyi va nga ya eka yona?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva va ye eka micato yo hambana. • Hikuva va huma eka mindhavuko yo hambana. • Hikuva mindhavuko yo hambana yi na mindhavuko yo hambana ya micato. • Hikuva ku na tindlela to tala to endla mucato! • Hikuva vanhu va hlawula ku nghenisa mindhavuko yo hambana eka micato ya vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nhlamuselo
 - n'wendzi
 - hlomisa
 - muteki

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko, makatla, xifuva khwiri milenge	<i>Kombisa swirho</i>
Hambi wo famba famba	<i>Kombisa ku fambafamba</i>
U ta kala u ku tlukwa gaa!	<i>Kombisa ku tlula u ganama</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi ...
Ntolovelo wa nkhuvo wa vukati lowu ndzi dyondzeke hi wona i
Ndzi nga tsakela ku ya eka nkhuvo wa vukati wa...hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ntshw	ndzhw	y
a	t	i
e	l	o
k	s	u
m	n	d

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/ntshw/** na **/ndzhw/**
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/y/-/i/-/ntshw/-/a/ = yintshwa**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa **/ntshw/** kumbe **/ndzhw/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ntshw, ndzhw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **yintshwa, ntshwatii, ntshwee, ntshwukiso, ndzhwalo, delela, dema, siku, sula, mona, manana, kamu, kula, tala, tele**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA / XIFANISO XA MIEHLEKETO/ANAKANYA

MPFAPFARHUTA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Kombisa leswi u **ehleketisaka swona na ku mpfapfarhuta** swin'wana ku suka eka xitshuriwa, ku fana na: Leswi ndzi swi ehleketaka hi leswi muzala wa Lerisha a langutekisaka xiswona hi siku ro tekiwa ka yena.
- 3 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa wansati a ambale sari na mehndi.
- 4 Tirhisa ku **kombisa** ku engetela 1–2 wa swivulwa hi mpfapfarhuto wa wena, ku fana na: Muzala wa Lerisha a ambale sari yo tshwuka. A ambale na mehndi emavokweni ya yena.
- 5 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana ku suka eka tsalwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa leswi va swi ehleketeke ku suka eka tsalwa.
- 8 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, va avelana hi leswi va swi ehleketeke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles, lightbulbs).

Gireedi 2 KOTARA 2 Whiki 9

**NKONGOMELO:
Ntiyiso kumbe
Swianakanyiwa?**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swivutiso swo kambela ntiyiso kumbe swianakanyiwa.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Hi ku hambana exikarhi ka mhaka ya ntiyiso kumbe swianakanyiwa?
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 70 na 71, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 72 na 73, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 74 na 75, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Tsala u dirowa hi ntiyiso wun'we lowu u wu tivaka hi swiharhi.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Okthopasi eka Buku Leyikulu: A wu swi tiva?
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka mhaka ya ntiyiso na swianakanyiwa?
 - b Xana hi tihi timhaka ta ntiyiso leti u ti tivaka? I mani a vekaka swikongomelo?
 - c Xana timhaka ta ntiyiso hi ti dyondza kwihi?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - swa ntiyiso
 - swianakanyiwa
 - ntiyiso
 - vunwa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla onge u vona donoti</i>
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta onge u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a tshopi
 - b nkhavi
 - c ndhawu
 - d mbyana
 - e khwatsi
 - f mbhuri
 - g ngwenya
 - h hlwela
 - i ntsakisi
 - j nhwala
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Xana a wu swi tiva?
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nongonoko wu ri na tinhlokomhaka hi timhaka ta ntiyiso leti u ti tivaka, na timhaka ta ntiyiso leti u lavaka ku dyondza ha tona.

NTIRHO: Tsala nongonoko na tinhlokomhaka.

RIMBA RA MATSALELO:

Timhaka ta ntiyiso leti ndzi ti tivaka:

- 1 Ndza swi tiva leswaku...
- 2 Ndza swi tiva leswaku...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na **timhaka ta ntiyiso leti va ti tivaka**.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Va kombi **nhlokomhaka** (*Timhaka ta ntiyiso leti ndzi ti tivaka*). Hlamusela leswaku nhlokomhaka yi hi byela leswi nongonoko wu nga ta va mayelana na swona.
- 4 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla **nongonoko**. Swi vula leswaku hi ta hlawula timhaka timbirhi ta ntiyiso leti hi ti tivaka kutani hi tsala xin'wana na xin'wana ekusuhi na nomboro.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ta tsala timhaka timbirhi ta ntiyiso leti ndzi ti tivaka hi Afrika Dzonga. Ndza swi tiva leswaku Afrika Dzonga ri le dzongeni wa Zimbabwe. Ndza swi tiva leswaku ku na 9 wa swifundzankulu eAfrika Dzonga.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: Ndza swi tiva leswaku ku na 9 wa swifundzankulu eAfrika Dzonga.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: Ndza swi tiva leswaku Afrika Dzonga ri le dzongeni wa Zimbabwe.
- 10 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka**.
- 11 **Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito.
- 12 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

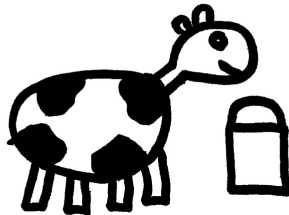
SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana hi tihi timhaka tin'wana ta ntiyiso leti u ti tivaka?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela mhaka yin'we ya ntiyiso va yi tivaka.
- 4 Va fanele va ku: Ndza swi tiva leswaku...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tsala nongonoko wa timhaka ta ntiyiso leti va ti tivaka!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi **tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

tihomu

tingimpfu

Timhaka leti ndzi ti tivaka:

1. Ndzi tiva leswaku tihomu ti hi nyika masi.
2. Ndzi tiva leswaku tingimpfu ti hi nyika wulu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo na marito

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla swikombakombana swa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara: /tsh/ /nkh/ /ndh/ /mby/ /khw/ /mbh/ /ngw/ /hlw/ /nts/ /nhw/ /ntsh/ /ntlh/ /tshw/ /ndzh/ /mbhv/ /nghw/ /ntshw/ /ndzhw/
- 2 Tlakusela ehehla swikombakombana hi maendlelo yo hambanana kutani u vutisa mudyondzi hi un'we un'we ku hlaya mimpfumawulo.
- 3 Damareta swikombakombana swa mpfumawulo exitsalelweni.
- 4 Vutisa vadyondzi vo hambanana vangari vangani ku ta emahlweni va ta vumba marito exitsalelweni.
- 5 Kutani, kombela vadyondzi ku vumba na ku tsala ehansi marito lawa va ma kotaka etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinite

Pfuxeta (ma)letere/marito/ swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

 Kokwana u swekile tshopi
 ra mavele.

Malume u lava ndhawu yo
aka kereke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA, XIFANISO XA MIEHLEKETO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Xana a wu swi tiva?</u></p> <p>A wu swi tiva?</p> <p>A swi koteki ku entshemula u pfule mahlo.</p> <p>Hi ntolovelu, hi entshemula ko tala. Kambe, ku entshemula ku nga ha teka malembe!</p> <p>Rhekhodi ya misava ya ku entshemula ko leha a ku ri masiku ya 976! Xana wa swi anakanya ku entshemula masiku yo tala hi ndlela leyi?</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa un'wana a entshemula na ku ntshemula.</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Tinhutla na vanhu va na nkombo wa marhambu enhan'wini ya vona.</p> <p>Tinhutlwa ti tirhisa tinhamu ta tona to leha ku fikelela makamba ya le henhla ka marhavi ya nsinya. Leswi swi vula leswaku ti nga fikelela makamba lama swiharhi swin'wana swi nga koteki ku ma fikelela!</p> <p>Tinhutlwa ti tlhela ti va na ririmi ro leha! Ririmi ra nhutlwa ri lehe hi ndlela ya leswaku ra swi kota ku nantswa ndleve ya yona!</p>	<p>Leswi swi vula leswaku tinhutlwa na vanhu swi na nkombo wa marhambu enhan'wini ya tona. Tinhutlwa ti na tinhamu to leha – ku hundza ta vanhu!</p> <p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa marhambu ya nhutlwa ekusuhi na marhambu ya munhu. Marhambu ya nhutlwa ma fanele ma ri makulu ku hundza ya nhamu ya ximunhwana!</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Tinkawa ti na vuxakanyana na vanhu. Hi ku ya hi sweswo, ha yelana hi tindlela to tsakisa! Hinkwerhu hi na mavoko na tintiho, leti hi pfunaka ku khoma swilo. Hi na mikhuva yo yelana. Xikombiso, vanhu na tinkawa swa hleka loko swi tlanga, swi tlhela swi vukarhana ku komba rirhandzu.</p> <p>I swiharhi swo tlhariha. Swi nga dyondzisiwa ku lemuka tinomboro na swona ti nga dyondza ku tiva tinomboro hi ku hatlisa ku tlula vanhu.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa voko ra nkawa ekusuhi na voko ra munhu. Hinkwawo ma na tintiho. Kambe, ndzi na xifaniso xa miehleketo xa voko ra nkawa ra mavoya kusuhi na ra munhu ro olova.</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Swiharhi swin'wana swi cinca mihlovo ya swona hi ku hatlisa. Swi endla leswi loko swi lava ku titumbeta.</p> <p>Loko rimpfani kumbe okthopasi swi famba ku suka kun'wana swi ya kun'wana, muhlovo wa xikhumba xa swona wa cinca wu fana na laha swi nga kona.</p> <p>Leswi swi swi pfuna ku tumbelela valala va swona!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa rimpfani ri yime emahlweni ka makamba. Xikhumba xa rona i xa rihlaza. Kutani, ri suka ri ya yima esantini. Muhlovo wa rona wu cinca wu va wa ribungu, ku fana na santi!</p>
<p>Swiharhi swa le lwandle swo fana na mfunghu, tinkavavangaheti na tihlampfi letikulu, swi rhandza ku dya tiokthopasi. Tiokthopasi a ti cinci muhlovo ku ti sirhelela ntsena. Loko ti chaviswiwa, titshwutela inki yin'wana leyi endlaka mati ya va ya ntima ma yi rhendzela. Leswi swi karhata na ku hlangahlanganisa muhlaseri wa kona!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa nkavavangaheti yi hlongorisa okthopasi. Kutani, hi ku hatlisa, okthopasi yi tshwutela inki ematini. Ya ti tumbeta! Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa nkavavangaheti yi vonaka yi hlangahlanganile.</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Timhala ti nga tlulela ehenhla na le kule! Timhala ti nga tlulela emoyeni mune wa timitara! Nghala ya le Afrika yi nga yi nga tlula mpfhuka wo ringana khume wa timitara loko yi hlongorisa swakudya. Khangarhu ya le Australia yi nga tlula ku fikela eka khumenharhu wa timitara. Xitsutsumi xa kahle xa munhu xi nga tlula kwalomu ka nhungu wa timitara.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa ximhalana xi tlulela emoyeni. Ndza xi ehleketa loko xi tlula ehenhla ka xihlahla!</p>
<p>Eka swiharhi hinkwaswo swo tlula, kambe, dzedze i nghwazi. Ri nga tlula ku hundza madzana nharhu wa ku leha ka miri wa rona. Anakanya leswi: loko dzedze a ri ri hafu ya sentimitara, a ri ta tlula hi le henhla ka nhloko ya wena!</p> <p>Loko vanhu a va tlula ku fana na madzedze, a hi ta kota ku tlula ehenhla ka rivala ra mintlangu!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa mina ndzi ri nhenha, ndzi tlula rivala ra mintlangu hi ku olova! Xi lehe ngopfu! Leswi swi ndzi byela leswaku madzedze ma nga tlula ku ya ehenhla swinene!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
A wu swi tiva? Ku na timhaka to tsakisa hi swiharhi leti hi nga tidyondzaka ku suka etibukwini! Hi tihi timhaka letintshwa leti u nga rhandza ku dyondza hi tona ngopfu?	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Hi swihi swiharhi leswi nga titumbetaka?	Mampfani na tiokthopasi.
Hi swihi swiharhi leswi nga na mahanyelo yo fana na ya vanhu?	Tinkawa ti na mahanyelo yo yelana na ya vanhu.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Endla xifaniso xa miehleketo hi timhaka hinkwato leti u nga ti dyondza! Hi yini mhaka ya ntiyiso leyi u nga rhandza ku dyondza hi yona ngopfu?	Ndzi rhandze ku dyondza hi...

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela **Ku hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - rimpfani
 - titumbeta
 - mahanyelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla i nga ku u vona donoti</i>
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta i nga ku u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso / khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.

- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinite

Pfuxeta marito

PFUXETA MARITO

- 1 Tshama u lulamisile swikombakombana hinkwaswo swa marito ya mimpfumawulo.
- 2 Tlakusela ehenhla rito rin'wana na rin'wana, kutani u vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku ri hlaya.
- 3 Loko mudyondzi a nga swi koti ku hlaya rito, pfuna mudyondzi ku ri twarisa.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

Ndzi vonile ngwenya

enambyeni wa Nsami.

Manana u bebule
n'wana wa nhwanyana.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nongonoko wu ri tinhlokomhaka hi timhaka ta ntiyiso leti u ti tivaka, na timhaka ta ntiyiso leti u lavaka ku dyondza hi tona.

NTIRHO: Tsala nongonoko wu ri tinhlokomhaka.

RIMBA RA MATSALELO:

Timhaka ta ntiyiso leti ndzi ti tivaka:

- 1 Ndza swi tiva leswaku ...
- 2 Ndza swi tiva leswaku ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela eka nongonoko lowu va wu tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta engetela nhlokomhaka yo hambana. Va ta engetela minchumu eka nongonoko wa vona ehansi ka nhlokomhaka leyintshwa.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi lava ku tiva swilo swo tala swo hambana

- hambana. Ndzi lava ku tiva leswaku hi rihi tiko leri rir nga na vanhu vo tala eAfrika.
Ndzi lava na ku tiva leswaku hi rihi tiko leri nga rikulu eAfrika.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
 - 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: **Ndzi lava ku tiva leswaku hi rihi tiko leri ri nga na vanhu vo tala eAfrika.**
 - 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: **Ndzi lava ku tiva leswaku hi rihi tiko leri ri nga rikulu eAfrika.**
 - 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
 - 10 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi timhaka ta ntiyiso leti hi ti tivaka.
- 2 Namuntlha hi ta tsala hi swilo leswi hi lavaka ku swi dyondza.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swin'wana mi lavaka ku swi dyondza?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na leswi va lavaka ku swi tiva.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela xilo xin'we lexi va lavaka ku xi dyondza
- 9 Va fanele va ku: Ndzi lava ku tiva ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

tihomu

tingimpfu

wulu

Timhaka leti ndzi ti tivaka:

1. Ndzi tiva leswaku tihomu ti hi nyika masi.
2. Ndzi tiva leswaku tingimpfu ti hi nyika wulu.

Timhaka leti ndzi ti tivaka:

1. Ndzi lava ku tiva ndhawu leyi nga na tihomu to tala ngopfu.
2. Ndzi lava ku tiva ku wulu yi endliwa njhani ku suka etingimpfini.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya / mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeto wa ku hambanisa na ku twananisa

NDZA ENDLA

- 1 Tirhisa marito mambirhi lawa ya twakalaka ya fana, xikombiso: **ngwedi; ngwidi**
- 2 Vula rito: **ngwedi**
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: **/ngw/-/e/-/d/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/ngw/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/e/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/d/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/i/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ngwedi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa ka mimpfumawulo ku endla rito: **/ngwe/-/di/ = ngwedi**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **ngwidi**

HA ENDLA...

- 1 Tirhisa man'wana marito mambirhi lama twakalaka ya fana, xikombiso: **hlwela; khwela**
- 2 Vula rito: **hlwela**
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?: **/hlw/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?: **/e/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?: **/l/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?: **/a/**
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu phemu swa mpfumawulo: **/hlw/-/e/-/l/-/a/**
- 8 Tsala rito: **hlwela**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: **/hlwe/-/la/ = hlwela**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **khwela**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA, XIFANISO XA MIEHLEKETO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Xana a wu swi tiva?</u></p> <p>A wu swi tiva?</p> <p>A swi koteki ku entshemula u pfule mahlo.</p> <p>Hi ntolovelo, hi entshemula ko tala. Kambe, ku entshemula ku nga ha teka malembe!</p> <p>Rhekhodi ya misava ya ku entshemula ko leha a ku ri masiku ya 976! Xana wa swi anakanya ku entshemula masiku yo tala hi ndlela leyi?</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa ku entshemula masiku ya Ndza tivutisa leswaku a swi vavi ku entshemula ko tala hi ndlela leyi?</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Tinhutla na vanhu va na nkombo wa marhambu enhan'wini ya vona.</p> <p>Tinhutlwa ti tirhisa tinhamu ta tona to leha ku fikelela makamba ya le henhla ka marhavi ya nsinya. Leswi swi vula leswaku ti nga fikelela makamba lama swiharhi swin'wana swi nga koteki ku ma fikelela!</p> <p>Tinhutlwa ti tlhela ti va na ririmi ro leha! Ririmi ra nhutlwa ri lehe hi ndlela ya leswaku ra swi kota ku nantswa ndleve ya yona!</p>	<p>Ndza tivutisa loko ku ri na xiharhi xin'wana laha misaveni lexi nga na nhamu yo leha ku hundza ya nhutlwa?</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Tinkawa ti na vuxakanyana na vanhu. Hi ku ya hi sweswo, ha yelana hi tindlela to tsakisa! Hinkwerhu hi na mavoko na tintiho, leti hi pfunaka ku khoma swilo. Hi na mikhuva yo yelana. Xikombiso, vanhu na tinkawa swa hleka loko swi tlanga, swi tlhela swi vukarhana ku komba rirhandzu.</p> <p>I swiharhi swo tlhariha. Swi nga dyondzisiwa ku lemuka tinomboro na swona ti nga dyondza ku tiva tinomboro hi ku hatlisa ku tlula vanhu.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa tinkawa ti karhi ti hlekelela ti vukarhana. Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa nkawa ya voya xi hlaya tinomboro. Ndza tivutisa leswaku tinkawa i swiharhi swo tlhariha xana?</p>
<p>A wu swi tiva?</p> <p>Swiharhi swin'wana swi cinca mihlovo ya swona hi ku hatlisa. Swi endla leswi loko swi lava ku titumbeta.</p> <p>Loko rimpfani kumbe okthopasi swi famba ku suka kun'wana swi ya kun'wana, muhlovo wa xikhumba xa swona wa cinca wu fana na laha swi nga kona.</p> <p>Leswi swi swi pfuna ku tumbelela valala va swona!</p>	<p>Ndza tivutisa loko ku ri na swiharhi swin'wana leswi nga titumbetaka?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
Swiharhi swa le lwandle swo fana na mfunghu, tinkavavangaheti na tihlampfi letikulu, swi rhandza ku dya tiokthopasi. Tiokthopasi a ti cinci muhlovo ku ti sirhelela ntsena. Loko ti chavisiwa, titshwutela inki yin'wana leyi endlaka mati ya va ya ntima ma yi rhendzela. Leswi swi karhata na ku hlangahlanganisa muhlaseri wa kona!	Ndza tivutisa leswaku okthopasi yi cinca yi va muhlovo wa njhani? Ti cinca ku va muhlovo wa mati ntsena?
A wu swi tiva? Timhala ti nga tlulela ehenhla na le kule! Timhala ti nga tlulela emoyeni mune wa timitara! Nghala ya le Afrika yi nga yi nga tlula mpfhuka wo ringana khume wa timitara loko yi hlongorisa swakudya. Khangarhu ya le Australia yi nga tlula ku fikela eka khumenharhu wa timitara. Xitsutsumi xa kahle xa munhu xi nga tlula kwalomu ka nhungu wa timitara.	Ndza tivutisa leswaku mina ndzi nga tlula ku fika kwihi?
Eka swiharhi hinkwaswo swo tlula, kambe, dzedze i nghwazi. Ri nga tlula ku hundza madzana nharhu wa ku leha ka miri wa rona. Anakanya leswi: loko dzedze a ri ri hafu ya sentimitara, a ri ta tlula hi le henhla ka nhloko ya wena! Loko vanhu a va tlula ku fana na madzedze, a hi ta kota ku tlula ehenhla ka rivala ra mintlangu!	
A wu swi tiva? Ku na timhaka to tsakisa hi swiharhi leti hi nga tidyondzaka ku suka etibukwini! Hi tihi timhaka letintshwa leti u nga rhandza ku dyondza hi tona ngopfu?	Endzhaku ko hlaya buku leyi, ndza tivutisa hi swilo swo tala leswintshwa! Timhaka leti ti endla ndzi lava ku tiva swo tala.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Loko vanhu a va kota ku tlula ku fana na madzedze, a hi ta tlula ku fika kwihi?	A hi ta tlula ku hundza rivala ra mitlangu!
Vanhu na tinhutlwa va na marhambu mangani enhan'wini ya vona?	Va na nkombo wa marhambu.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana u na swivutiso swa njhani endzhaku ko hlaya buku leyi?	<ul style="list-style-type: none"> • Ndza tivutisa... • Ndzi lava ku tiva...

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - humesa
 - onge i inki
 - karhata
 - muhlaferi

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambuuu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla i nga ku u vona donoti</i>
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta i nga ku u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitshuriwa lexi xi hambanile na xitori hikuva ...
Ndzi dyondze leswaku ...
Loko ndzi xi tsakerile/ nga xi tsakelanga xitshuriwa lexi hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.

8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

tsh	nkh	ndh
l	a	s
mby	khw	mbh
e	t	l
ngw	hlw	nts
n	i	m
ntsh	nhw	tshw
o	b	u

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twananisa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twananisa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA / XIFANISO XA MIEHLEKETO

MPFAPFARHUTA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 **Kombisa** leswi u **ehleketisaka** swona na ku **mpfapfarhuta** swin'wana ku suka eka xitshuriwa, ku fana na: Ndzi tsundzuka mhaka ya ntiyiso wa leswaku okthopasi yi humesa inki loko yi hlaseriwa.
- 3 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Okthopasi yi humesa inki, leyi endlaka mati lama ma nga yi rhenzela ma va ya ntima.
- 4 Tirhisa ku kombisa ku engetela 1–2 wa swivulwa hi mpfapfarhuto wa wena,ku fana na: Okthopasi yi nga humesa inki. Inki yi endla mati ma va ya ntima.
- 5 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana leswi humaka eka tsalwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowaxilo xin'we hi leswi va swi ehleketeke ku suka eka tsalwa.
- 8 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana hi leswi va swi diroweke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endlwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Gire di 2 KOTARA 2 Whiki 10

**NKONGOMELO:
Ntiyiso kumbe
Swianakanyiwa?**

Malulamiselo ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: buku ya timhaka ta ntiyiso, na buku ya switori swo anakanyiwa.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: timhaka to tsakisa ta ntiyiso ku suka emisaveni hinkwayo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 76 na 77, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 78 na 79, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 80 na 81, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa timhaka to tsakisa ta ntiyiso leti u nga ti dyondza vhiki leri hundzeke.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Gugu a yingisela Zolani eka Buku Leyikulu: Gugu a kuma leswikulu
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ntiyiso kumbe Swianakanyiwa?
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Hikokwalaho ka yini hi lava timhaka ta ntiyiso?
 - b Hikokwalaho ka yini hi lava swianakanyiwa?
 - c Xana hi rihi laha u ehleketaka leswaku timhaka ta ntiyiso ti nga na nkoka swinene?
 - d Xana hi rihi laha u ehleketaka leswaku timhaka ta swianakanyiwa ti nga na nkoka swinene?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Ku twa
 - Ku nga hlamuseli ntiyiso
 - Mars
 - mpfhuka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla onge u vona donoti</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta onge u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka:
 - a ndhambi
 - b tshova
 - c khwita
 - d ngwidi
 - e ndzhwalo
 - f yintshwa
 - g nghwanyo
 - h ndzheko
 - i ntlhamu
 - j ntshava
- 3 Lexi landzelaka, byela vadyondzi ku teka tikhirayoni va koroketa mintirho ya vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi emakumu ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Gugu a kuma leswikulu
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala papila u tsalela un'wana ekaya u n'wi rungulela hi mhaka yo tsakisa ya ntiyiso leyi u yi dyondzeke ku fikela sweswi eka lembe leri.

NTIRHO: Tsala papila leri hlamuselaka miehleketo mavonelo ya wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Lembe leri ndzi dyondze hi..., ..., na ...

Kambe, lexi xi tsakisaka swinene lexi ndzi xi dyondzeke i ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta sungula papila ra un'wana loyi a nga le kaya(mutswari,kokwana, makwavo, sw. na sw.) hi leswi va swi dyondzeke ku fikela sweswi eka lembe leri.
- 2 Hlamusela leswaku hi ta yisa papila ekaya hi ya nyika loyi hi tsalelaka yena hi ku hela ka vhiki. Papila leri ri ta pfuna un'wana ekaya ku dyondza hi leswi hi swi dyondzeke exikolweni!
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Byela vadyondzi vonelo ra wena ra matatiselo eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ta tsalela buti wa mina. Ndza tsundzuka leswaku hi dyondze hi matitwelo, mindhavuko/

mintolovelo hambi byi ri vutleketli! Kambe lexi ndzi xi tsakeleke swinene a ku ri loko hi hlaya hi Haile Gebrselassie eka kotara 1.

- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo:
Eka Nicholas,
Lembe leri ndzi dyondze hi mindhavuko, matitwelo hinkwawo yo hamabana hambana, na vutleketli. **Kambe lexi xi ndzi tsakiseke swinene** ndzi nga xi dyondza i mayelana na Haile Gebrsellassie.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u tsakele ku dyondza yini eka lembe leri?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga tsakela ku dyondza hi swona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga ta tsakela ku dyondza hi swona swinene.
- 7 Va fanele va ku: Lexi xi ndzi tsakiseke swinene ndzi xi dyondzeke i...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

ntwiwo wa mpily

 + % = 14 😊 😞 😞

matematiki ku endla swihoxo

Eka Sapi,

Lembe leri ndzi dyondzile ti
dyondzo ta Matematiki, ntwiwo wa
mpily, na ku endla swihoxo.

Kambe , xilo xo tsakisa lexi ndzi nga
xi dyondza i ku dyondza hi swa mi
ndhavuko yo hambanana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo na marito

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla swikombakombana swa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara: /tsh/ /nkh/ /ndh/ /mby/ /khw/ /mbh/ /ngw/ /hlw/ /nts/ /nhw/ /ntsh/ /ntlh/ /tshw/ /ndzh/ /mbhv/ /nghw/ /ntshw/ /ndzhw/
- 2 Tlakusela ehehla swikombakombana hi maendlelo yo hambanana kutani u vutisa mudyondzi hi un'we un'we ku hlaya mimpfumawulo.
- 3 Damareta swikombakombana swa mpfumawulo exitsalelweni.
- 4 Vutisa vadyondzi vo hambanana vangari vangani ku ta emahlweni va ta aka marito exitsalelweni.
- 5 Kutani, kombela vadyondzi ku aka na ku tsala ehansi marito lawa va ma kotaka etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

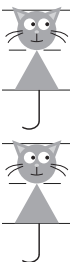

Ntivontsalu:

15 wa timinite

Pfuxeta (ma)letere/marito/ swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

Kokwana u hi hlayela

ntsheketo na vusiku.

 Makhanani u ambarile

 rhoko ro tshwuka.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: KU ENDLA NKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Gugu a kuma leswikulu</u></p> <p>Gugu a ri ku tlangeni ehandle Mugqivela wun'wana namixo loko a twa buti wa yena Zolani a vulavula na vanghana va yena. 'Ndzi hlaye leswaku ku nga va ku ri na mati eka pulanete ya Mars! A va byela. 'Wa swi ehleketa mara – loko ku ri na mati eka pulanete ya Mars, swi nga vula leswaku ku na vutomi kwale?' a tivutisa a karhi a huwelela.</p> <p>Gugu a nga tshembanga tindleve ta yena! A nga si tshama a twa leswaku ku na vutomi eka tipulanete. 'Kambe, loko Zolani a byeka vanghana va yena, ku nga va ku ri ntiyiso! U rhandza sayense,' a ehleketa.</p>	<p>Oho! Gugu u tshemba leswi buti wa yena a swi vulaka ku ri ntiyiso hikuva wa swi tiva leswaku u rhandza sayense. Ndzi nga endla nkambisiso wa leswaku leswi ku nga va ku ri xihoxo!</p>
<p>Siku hinkwaro loko Gugu a karhi a tlanga, a ehleketa hi mati na vutomi eka pulanete ya Mars. A swi tiva leswaku Mars i pulanete yo tshwuka. A swi tiva leswaku Mars i pulanete ya vumune ku suka eka dyambu. Gugu a ehleketa swidan'wana na milambu, mativa na lwandle eka rivala ro tshwuka ra Mars.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Gugu u hlaganisa leswi a swi <i>anakanyaka</i> hi Mars na <i>ntiyiso</i> lowu a wu tivaka hi Mars.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Nhlikanhi wolowo, munghana wa Gugu, Yoza u tile leswaku va ta tlanga. 'U nga bvumba?' Gugu a byela munghana wa yena, 'Mixo wa namuntlha ndzi twe leswaku pulanete ya Mars yi na mati naswona ku na vutomi kwale!'</p> <p>'U tiyisile?' Yoza a vutisa.</p> <p>'Ina! Hi leswi Zolani a nga swi vula, naswona u tiva swilo hinkwaswo.' Gugu a n'wi tshembisa.</p> <p>'I vutomi bya njhani lebyi nga kwale?' Yoza a vutisa.</p> <p>'Ndza tshemba i tieliyensi – ku fana na tieliyensi letikulu ta rihlaza!' Gugu a n'wi byela.</p>	<p>Oho! Gugu u endla nkambisiso wa leswaku 'vutomi' swi vula 'tieliyensi letikulu ta rihlaza' hambileswi a hi swona leswi swi nga vuriwa hi Zolani. Ndzi ehleketa leswaku a nga hlamuselanga kahle leswi a nga swi vula!</p>
<p>Va nghene endlwini ku ya teka phepha na tikhirayoni.</p> <p>'Ndzi ta ku dirowa pulanete ya Mars!' ku tivisa Gugu.</p> <p>'Oho! I miehleketo ya kahle! Na mina!' ku hlamula Yoza.</p> <p>Gugu na Yoza va hete tiawara va karhi va dirowa swifaniso swa vuxokoxoko swa vutomi bya tieliyensi eka Mars. Gugu a anakanya tieliyensi letikulu ta rihlaza ti tshamile eka mathawula yo khavisiwa ya le ribuweni ra lwandle. Yoza u dirowe tieliyensi letikulu ta rihlaza ti karhi ti hlambela etiveni lerikulu eka Mars.</p>	<p>Gugu na Yoza va tirhisa leswi va swi anakanyaka. A ndzi ehleketi leswaku va swi lemuka leswaku mavonelo ya vona ya vutumbuluxa a hi ya ntiyiso.</p>
<p>Loko Yoza a tlhelela ekaya madyambu wolawo, u fambe na leswi a nga swi dirowa. U tshame ehansi na ndzisana ya yena Bayethe.</p> <p>'Vona! Leswi hi leswi Mars yi langutekisaka xiswona!' ku hlamusela Yoza.</p> <p>'I yini Mars?' Bayethe a vutisa a lava ku tiva.</p> <p>'Mars i pulanete yo hambana. I pulanete yo tshwuka leyi nga na swidan'wana, mativa na malwandle! Yi tlhela yi va na tieliyensi letikulu ta rihlaza leti tshamaka kona naswona ti ya eribuweni ra lwandle! Yoza a vula hi ku tsitshemba.</p>	<p>Ndza swi vona leswaku Yoza u tirhisa leswi a nga swi dirowa ku dyondzisa ndzisana ya yena timhaka ta ntiyiso hi Mars. A ndzi ehleketi leswaku i wa swi lemuka leswaku leswi a nga swi dirowa swa vutshila a hi swa ntiyiso!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketa Ehenhla)
<p>'I mani a nga ku byela sweswo?' Buti wa Yoza Themba a vutisa, a karhi a hleka.</p> <p>'Gugu u twe Zolani a swi vula. Naswona Zolani u tiva swo tala hi sayense!' ku vula Yoza.</p> <p>'A hi swona leswi Zolani a nga swi vula!' Themba a hleka. 'Zolani u hlaye leswaku ku kumiwe mati eka Mars. Kambe mati ya kona hinkwawo ma tiyile! Naswona, swi nga endleka ku ri va na vutomi – hikuva vutomi hinkwabyo byi lava mati – kambe hinkwaswo a swi si kumiwa,' Themba a hlamusela.</p>	<p>Oho! Ndzi ehleketa leswaku loko Themba a twa vasesi wa yena va vulavula, u lemuke leswaku Yoza u hlanganise timhaka ta ntiyiso na to ka ti nga ri ta ntiyiso.</p>
<p>Themba u humese riqigho ra yena a tsala 'mati eka Mars' eka Google. 'Vona!' a vula, a komba Yoza na Bayethe swifaniso.</p> <p>'U nga tshembi hinkwaswo leswi u swi twaka!' ku vula Themba.</p>	<p>Oho! Swifaniso leswi swi hambanile swinene na leswi Yoza a nga swi dirowa. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku swifaniso i swa ntiyiso.</p>
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Themba u vone Zolani loko kereke yi huma. 'Ndzi na xitori xo hlekisa lexi ndzi lavaka ku ku byela xona.' Ku vula Themba. 'Gugu u ku twe u hi byela hi mati lama nga kumiwa eka Mars. Kutani, u bye Yoza leswaku ku na swidan'wana na milambu, mativa na malwandle eka Mars! Kutani, ndzi twe Yoza a byela Bayethe hi tieliyensi ta rihlaza letikulu eribuweni ra lwandle eka Mars. U swi endle swi twala onge i ntiyiso! Ku vula Themba. Zolani u sungule ku hleka, a dzinginisa nhloko.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Themba na Zolani ha vumbirhi va ehleketa leswaku ku va Gugu na Yoza va nga twisisanga kahle swa hlekisa. Gugu na Yoza va ehleketa leswaku va tiva ntiyiso. Kambe – va endle xitori xo ka xi nga ri ntiyiso xi twala xi hlekisa.</p>
<p>Loko Zolani a muka ekaya, u kume sesi wa yena. 'Ndzi na xitori xo hlekisa lexi ndzi lavaka ku ku byela xona,' a vula. 'Themba u twe Yoza a byela Bayethe hi tieliyensi letikulu ta rihlaza eribuweni ra lwandle eka Mars. Yoza u bye Themba leswaku wena u swi twe hi mina!'</p> <p>'Ndzi ku twe u byela vanghana va wena hi mati na vutomi eka Mars!' ku hlamula Gugu.</p> <p>'Mati na vutomi swi hambanile na swidan'wana na milambu, mativa na malwandle na tieliyensi letikulu ta rihlaza!' Zolani a hlamusela.</p>	<p>Ndza swi vona leswaku Gugu a nga swi twisisanga kahle leswi Zolani a nga swi vula. A ehleketa leswaku mati swi vula swidan'wana na milambu, mativa na malwandle. Kambe, mati lama nga kumeka eka Mars a ma ri mantsongo naswona a ma tiyile!</p>
<p>Kutani, a khoma phephahungu. 'U fanele ku hlaya timhaka ta ntiyiso u nga si famba u hangalasa mavirivari!' ku vula Zolani, loko a karhi a sungula ku hlayela sesi wa yena atikili.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Zolani a lava ku tiyisisa leswaku Gugu u twa leswaku timhaka ta ntiyiso ti hambanile na leswi a swi anakanyile.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Zolani u te yini eka vanghana va yena?	U va byele leswaku ku nga va ku ri na mati eka Mars. A tivutisa leswaku ku nga va ku ri na vutomi eka Mars.
Xana Gugu a ehleketa leswaku ku nga va ku ri na vutomi bya njhani eka Mars?	A ehleketa leswaku ku nga va ku ri na tieliyensi, letikulu ta rihlaza eka Mars.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Gugu a ehleketa leswaku ku na swidan'wana na milambu, mativa na malwandle na tieliyensi letikulu ta rihlaza eka Mars?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u twe buti wa yena a byela vanghana va yena hi mati na vutomi eka Mars. • Hikuva a nga swi twisisanga leswi buti wa yena a nga swi vula hi mati na vutomi eka Mars. • Hikuva a tshemba buti wa yena hi ku olova hikuva u rhandza sayense. • Hikuva a nga kambisisanga timhaka ta ntiyiso – u lo tshemba leswi a nga swi twa loko va vulavula. • Hikuva a nga swi tivi leswaku mati lama nga eka Mars ma tiyile. • Sw. na sw.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 10.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincwiwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravunharhu

Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

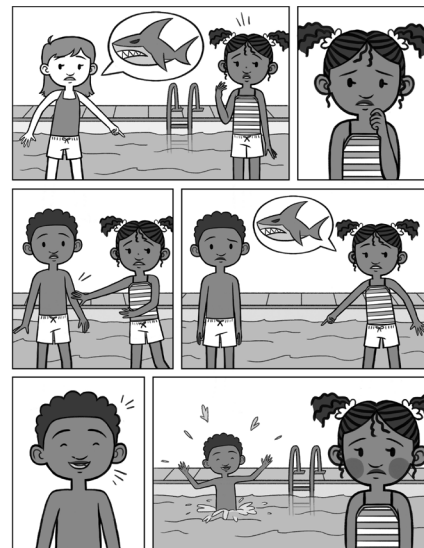
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mianakanyo
 - tialiyensi
 - pulanete

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla onge u vona donoti</i>
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta onge u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tilasi ku ku yingisela.

- 7 Kombokela 1–2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ntivontsalo:

15 wa timinite

Pfuxeta marito

PFUXETA MARITO

- 1 Tshama u lulamisile swikombakombana hinkwaswo swa marito ya mimpfumawulo.
- 2 Tlakusela ehenhla rito rin'wana na rin'wana, kutani u vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku ri hlaya.
- 3 Loko mudyondzi a nga swi koti ku hlaya rito, pfuna mudyondzi ku ri twarisa.

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

 Swi na ntshontlho ku hlaya

 tibuku.

 Malume u katinga

 mbhvacha.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala papila u tsalela un'wana ekaya u n'wi rungulela hi mhaka yo tsakisa ya ntiyiso leyi u yi dyondzeke ku fikela sweswi eka lembe leri.

NTIRHO: Tsala papila leri hlamuselaka miehleketo mavonelo ya wena.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Lembe leri ndzi dyondze hi..., ..., na ...

Kambe, lexi xi tsakisaka swinene lexi ndzi xi dyondzeke i ...

Ndzi tsakele ku dyondza hi hikuva...

Hi ku katsakanya, ndzi twa... hi Giredi 2.

Rirhandzu,

[vito ra wena]

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa eka papila leri va ri tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta hlamusela hi leswi va swi rhandzeke ku dyondza ha swona.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi tsakele ku dyondza hi Haile Gebresellassie hikuva ndzi dyondze hi le Ethiopia. Ndzi tlhele ndzi ndzi tsakela ku dyondza hi xitsutsumi, hikuva ndzi rhandza ku tsutsuma.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi tsakele ku dyondza hi** Haile Gebresellassie **hikuva** i ta hi le Ethiopia. Ndzi tsakele ku vona swifaniso swin'wana leswi kombaka leswaku eEthiopia ku languteka njhani. Ndzi navela onge ndzi nga va ndzi yingisele sesi wa mina. **Ndzi tlhele ndzi tsakela ku dyondza hi** yena hikuva ndzi rhandza ku tsutsuma, naswona i xitsutsumi!

Rirhandzu,

Catherine

- 8 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi sungule ku tsala papila hi leswi hi swi dyondzeke ku fikela sweswi eka lembe leri.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u nga hi byela yini leswi u rhandzeke ku dyondza hi swona lembe leri?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana hi leswi va swi dyondzeke, naswona hikokwalaho ka yini va swi tsakerile.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi mavonelo ya vona.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi tsakele ku dyondza ... hikuva ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

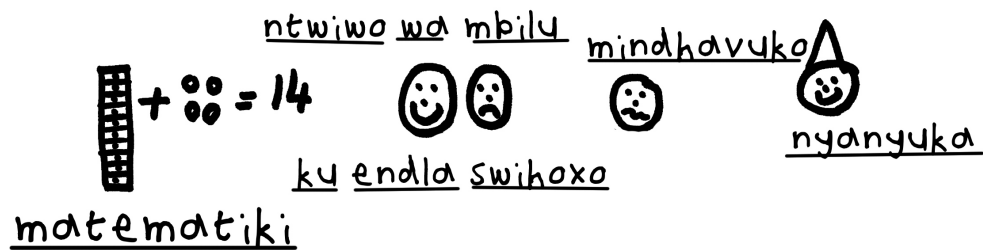
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengoleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxo handle ka ndzetelo.

Eka Sapi,

Lembe leri ndzi dyondzile ti
dyondzo ta Matematiki, ntwiwo wa
mpilyu, na ku endla swihoxo.

Kambe , xilo xo tsakisa lexi ndzi nga
xi dyondza i ku dyondza hi swa mi
ndhavuko yo hambanana.

Ndzi rhandza ku dyondza hi
mindhavuko yo hambanana hikuva
ndzi vona leswaku vanhu hinkwavo
va ni swilo swo hambana leswi va swi
endlaka.

Ekuyeteleni, ndzi ti twa ndzi tsakile
hi Giredi 2.

Hi rirhandzu,
Boitumelo

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeto wa ku hambanisa na ku twananisa

NDZA ENDLA

- 1 Tirhisa marito mambirhi lawa ya twakalaka ya fana, xikombiso: **nhwala; ntwalo**
- 2 Vula rito: **nhwala**
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: **/nhw/-/a/-/l/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/nhw/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nhwala**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa ka mimpfumawulo ku endla rito: **/nhwa/-/la/ = nhwala**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **ntwalo**

HA ENDLA...

- 1 Tirhisa man'wana marito mambirhi lama twakalaka ya fana, xikombiso: **tshika; nyika**
- 2 Vula rito: **tshika**
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?: **/tsh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?: **/i/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?: **/k/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?: **/a/**
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu phemu swa mpfumawulo: **/tsh/-/i/-/k/-/a/**
- 8 Tsala rito: **tshika**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: **/tshi/-/ka/ = tshika**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **nyika**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU ENDLA MINKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Gugu a kuma leswikulu</u></p> <p>Gugu a ri ku tlangeni ehandle Mugqivela wun'wana namixo loko a twa buti wa yena Zolani a vulavula na vanghana va yena. 'Ndzi hlaye leswaku ku nga va ku ri na mati eka pulanete ya Mars! A va byela. 'Wa swi ehleketa mara – loko ku ri na mati eka pulanete ya Mars, swi nga vula leswaku ku na vutomi kwale?' a tivutisa a karhi a huwelela.</p> <p>Gugu a nga tshembanga tindleve ta yena! A nga si tshama a twa leswaku ku na vutomi eka tipulanete. 'Kambe, loko Zolani a byeka vanghana va yena, ku nga va ku ri ntiyiso! U rhandza sayense,' a ehleketa.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku Gugu u yingisela leswi kutani a hlamusela leswi Zolani a nga swi vula hi ndlela yo ka yi nga ri yona! Ndzi ehleketa leswaku u fanelele a kambisisa ntiyiso wa mhaka! Hambiloko Zolani a a rhandza sayense, sweswo a swi vuli leswaku u tiva swilo hinkwaswo!</p>
<p>Siku hinkwaro loko Gugu a karhi a tlanga, a ehleketa hi mati na vutomi eka pulanete ya Mars. A swi tiva leswaku Mars i pulanete yo tshwuka. A swi tiva leswaku Mars i pulanete ya vumune ku suka eka dyambu. Gugu a ehleketa swidar'wana na milambu, mativa na lwandle eka rivala ro tshwuka ra Mars.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Gugu a nga swi hlamuselanga kahle leswi buti wa yena a nga swi vula. U ehleketa leswaku a vula swin'wana hi mati eka Mars leswi a nga swi vulangiki!</p>
<p>Nhlikanhi wolowo, munghana wa Gugu, Yoza u tile leswaku va ta tlanga. 'U nga bvumba?' Gugu a byela munghana wa yena, 'Mixo wa namuntlha ndzi twe leswaku pulanete ya Mars yi na mati naswona ku na vutomi kwale!'</p> <p>'U tiyisile?' Yoza a vutisa.</p> <p>'Ina! Hi leswi Zolani a nga swi vula, naswona u tiva swilo hinkwaswo.' Gugu a n'wi tshembisa.</p> <p>'I vutomi bya njhani lebyi nga kwale?' Yoza a vutisa.</p> <p>'Ndza tshemba i tieliyensi – ku fana na tieliyensi letikulu ta rihlaza!' Gugu a n'wi byela.</p>	<p>Gugu u byela munghana wa yena swo hambana na leswi Zolani a nga swi vula! Ndzi ehleketa leswaku ku nga va xiphiso loko u tshemba leswi u swi twaka u nga swi tiyisisanga leswaku i ntiyiso na?</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Va nghene endlwini ku ya teka phepha na tikhirayoni.</p> <p>'Ndzi ta ku dirowa pulanete ya Mars!' ku tivisa Gugu.</p> <p>'Oho! I miehleketo ya kahle! Na mina!' ku hlamula Yoza.</p> <p>Gugu na Yoza va hete tiawara va karhi va dirowa swifaniso swa vuxokoxoko swa vutomi bya tieliyensi eka Mars. Gugu a anakanya tieliyensi letikulu ta rihlaza ti tshamile eka mathawula yo khavisiwa ya le ribuweni ra lwandle. Yoza u dirowe tieliyensi letikulu ta rihlaza ti karhi ti hlambela etiveni lerikulu eka Mars.</p>	
<p>Loko Yoza a tlhelela ekaya madyambu wolawo, u fambe na leswi a nga swi dirowa. U tshame ehansi na ndzisana ya yena Bayethe.</p> <p>'Vona! Leswi hi leswi Mars yi langutekisaka xiswona!' ku hlamusela Yoza.</p> <p>'I yini Mars?' Bayethe a vutisa a lava ku tiva.</p> <p>'Mars i pulanete yo hambana. I pulanete yo tshwuka leyi nga na swidan'wana, mativa na malwandle! Yi tlhela yi va na tieliyensi letikulu ta rihlaza leti tshamaka kona naswona ti ya eribuweni ra lwandle! Yoza a vula hi ku tsitshemba.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku hi ndlela leyi Yoza a vulavulaka hi yona hi leswi a nga swi dirowa swi twala onge i swa ntiyiso. U kombisa mavonelo ya yena ya vutumbuluxi onge i ya ntiyiso, ku nga ri mavonelo lama a ma anakanyaka!</p>
<p>'I mani a nga ku byela sweswo?' Buti wa Yoza Themba a vutisa, a karhi a hleka.</p> <p>'Gugu u twe Zolani a swi vula. Naswona Zolani u tiva swo tala hi sayense!' ku vula Yoza.</p> <p>'A hi swona leswi Zolani a nga swi vula!' Themba a hleka. 'Zolani u hlaye leswaku ku kumiwe mati eka Mars. Kambe mati ya kona hinkwawo ma tiyile! Naswona, swi nga endleka ku ri va na vutomi – hikuva vutomi hinkwabyo byi lava mati – kambe hinkwaswo a swi si kumiwa,' Themba a hlamusela.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Themba u lava ku tiyisisa leswaku timhaka ta ntiyiso ti hambanile na leswi a swi anakanyaka.</p>
<p>Themba u humese riqigho ra yena a tsala 'mati eka Mars' eka Google. 'Vona!' a vula, a komba Yoza na Bayethe swifaniso.</p> <p>'U nga tshembi hinkwaswo leswi u swi twaka!' ku vula Themba.</p>	<p>Oho! Themba u tirhisa Google ku pfuna Yoza ku vona ku hambana exikarhi ka timhaka ta ntiyiso na mavonelo ya mianakanyo ya yena. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku Google i ndlela yin'wana yo kamba loko timhaka leti hi titwaka ku ri ntiyiso kumbe ku nga ri ntiyiso!</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Themba u vone Zolani loko kereke yi huma. 'Ndzi na xitori xo hlekisa lexi ndzi lavaka ku ku byela xona.' Ku vula Themba. 'Gugu u ku twe u hi byela hi mati lama nga kumiwa eka Mars. Kutani, u byele Yoza leswaku ku na swidan'wana na milambu, mativa na malwandle eka Mars! Kutani, ndzi twe Yoza a byela Bayethe hi tieliyensi ta rihlaza letikulu eribuweni ra lwandle eka Mars. U swi endle swi twala onge i ntiyiso! Ku vula Themba. Zolani u sungule ku hleka, a dzinginisa nhloko.</p>	
<p>Loko Zolani a muka ekaya, u kume sesi wa yena. 'Ndzi na xitori xo hlekisa lexi ndzi lavaka ku ku byela xona,' a vula. 'Themba u twe Yoza a byela Bayethe hi tieliyensi letikulu ta rihlaza eribuweni ra lwandle eka Mars. Yoza u byele Themba leswaku wena u swi twe hi mina!'</p> <p>'Ndzi ku twe u byela vanghana va wena hi mati na vutomi eka Mars!' ku hlamula Gugu.</p> <p>'Mati na vutomi swi hambanile na swidan'wana na milambu, mativa na malwandle na tieliyensi letikulu ta rihlaza!' Zolani a hlamusela.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku ku va na mianakanyo na ku va na vutumbuluxi i swa nkoka. Timhaka ta ntiyiso i ta nkoka. Ndzi ehleketa leswaku i swa nkoka ku ka hi nga hlangahlanganisi vutumbuluxi na mianakanyo na timhaka ta ntiyiso!</p>
<p>Kutani, a khoma phephahungu. 'U fanele ku hlaya timhaka ta ntiyiso u nga si famba u hangalasa mavirivari!' ku vula Zolani, loko a karhi a sungula ku hlayela sesi wa yena atikili.</p>	<p>Ndzi endla nkambisiso leswaku Zolani u lava Gugu a twisisa nkoka wa ku lavisisa timhaka ta ntiyiso. Ku nga va xiphiso lexikulu loko vanhu va hangalasa mavonelo tanihi timhaka ta ntiyiso leti ku nga riki ntiyiso!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Zolani u swi kume njhani leswaku sesi wa yena a ehleketa leswaku ku na tieliyensi letikulu ta rihlaza eribuweni ra lwandle ra Mars?</p>	<p>Themba u twe Yoza a byela ndzisana ya yena Bayethe, kutani Themba a byela munghana wa yena Zolani.</p>
<p>Endla nkambisiso hi hungu ra xitori lexi. Xana u ehleketa leswaku u fanele ku dyondza yini eka xitori lexi?</p>	<p><i>Ndzi ehleketa leswaku ndzi fanele ku dyondza...</i></p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Zolani a hlayele sesi wa yena atikili ya phephahungu emakumu ka xitori?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ndzisana ya yena a twa timhaka ta ntiyiso. • Hikuva ndzisana ya yena u twe mahungu yo ka ma nga ri wona naswona u lava ku tiyisisa leswaku u na mahungu ya ntiyiso. • Hikuva a nga lavi ndzisana ya yena a hangalasa mavirivari. • Hikuva a lava ndzisana ya yena a vona leswaku i swa nkoka njhani ku hlaya atikili leswaku u ta kuma timhaka ta ntiyiso.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

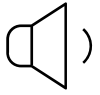
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mahungundlela
 - atikili
 - ndzavisiso

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xisokisana xo basa	<i>Kombisa xisokisana</i>
Siku rin'wana ndzi tshamile	<i>Kombisa hi ku tshama eribuweni</i>
Ribuweni ra nambu!	<i>Kombisa eribuweni ra nambu</i>
Ndzi ku kelu ehansi ka rona	<i>U languta ehansi</i>
Ndzi vona donoti,	<i>Endla onge u vona donoti</i>
Nhloko ya yena ya khekhenene,	<i>Kombisa nhloko</i>
Milomo mabetsu,	<i>Kombisa milomo ya mabetsu</i>
A ambarile rigidawa,	<i>Encenyeta onge u ambarile rigidawa</i>
Na xisokisana xo basa.	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Ndzi tsakise hi loko...
Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi tsaleriwe ku ndzi dyondzisa...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

tsh	nkh	ndh
l	a	s
mby	khw	mbh
e	t	l
ngw	hlw	nts
n	i	m
ntsh	nhw	tshw
o	b	u

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twananisa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twananisa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA /ENDLA NKAMBISISO

KU RUNGULA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke exitorini: Gugu a kuma leswikulu.
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi **nkambisiso** lowu va nga wu endlaka hi xitori.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi ku nyika 1–2 wa swivulwa ku hlamusela **swin'wana leswi va swi tsakeleke na nkambisiso** hi xitori, ku fana na: **Ndzi tsakise hi leswaku** xitori lexi xi hi dyondzisa timhaka ta ntiyiso hi le ka Mars, kambe a xi tlhela xi va xitori xa swianakanyiwa. **Hi ku vona ka mina**, xihoxo lexi Gugu a xi endleke xi nga endlwa hi un'wana na un'wana. Ndzi ehleketa leswaku xihoxo xo tano xa endleka minkarhi yo tala.
- 4 Tlakusela ehenhla swifaniso swa le ka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi va **swi tsakelaka na nkambisiso lowu va nga wu endlaka** hi xitori.
- 6 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi heleleke.
- 7 Hlamusela vadyondzi na ku lulamisa swiphiqo leswi swi talaka ku endlwa.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku rungula ka vona na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leswi swi fanele ku va mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endlwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

